

תנאי המעצר והמאסר במתקני הכליאה של משטרת ישראל ושירות בתי הסוהר בשנת 2008

סיכום הממצאים העיקריים העולים מדוחות הביקורת שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית

באשר לתנאי המעצר והמאסר ושמירת זכויות העצורים והאסירים

ב- 15 מתקני כליאה שבאחריות שירות בתי הסוהר

ב- 6 מתקני מעצר שבאחריות משטרת ישראל

ב- 8 מתקני מעצר בבתי המשפט

תוכן עניינים

- א. מבוא 4
- ב. ליקויים עיקריים שנחשפו במתקני שירות בתי הסוהר 7
1. תלונות בדבר אלימות, איומים ויחס משפיל ומזלזל של סוהרים כלפי אסירים 9
2. תלונות בדבר ענישה משמעתית קיצונית ושימוש בכבילה בלתי מידתית 12
3. ליקויים בתחום הטיפול הסוציאלי 15
- 3.א. איכות הטיפול הסוציאלי ומחסור בכח אדם ובמסגרות טיפול ושיקום לאסירים 15
- 3.ב. מחסור חמור במסגרות לטיפול בעבריינות מין 18
- 3.ג. אי מתן שירותים סוציאליים לאסירים ביטחוניים 20
4. ליקויים בתחום הליווי והובלת האסירים 22
5. צפיפות קשה 23
6. תנאים היגייניים ותברואתיים ירודים 25
7. תנאי אוורור בלתי נאותים 27
8. ליקויים הנוגעים לתאי המקלחת והשירותים 29
9. מחסור בציוד בסיסי 31
10. קשיים במימוש הזכות לקשר עם בני משפחה 34
11. קשיים במימוש זכות המפגש בין עורך דין ללקוח 36
12. קשיים במימוש הזכות להליכה באוויר הפתוח 37
13. ליקויים במתן טיפול רפואי 38
14. בעיות הקשורות לנושא התעסוקה 41
15. ליקויים בקשר לאיכות המזון, כמותו וסדרי האכילה 42
16. ליקויים הנוגעים להפרדה בין אוכלוסיות כלואים שונות 44
17. מחירים מופרזים במרכז המכר של בית הסוהר 45
18. שילוט בדבר זכויות האסיר ומודעות אסירים לזכויותיהם 45
19. ליקויים חמורים שנחשפו באגפי שב"חים בבית סוהר מעשיהו 46
20. ליקויים שנחשפו באגף טעוני הגנה בבית סוהר צלמון 48
21. ליקויים הנוגעים לתהליך הגשת עתירות אסירים 50
- 21.א. הדרישה מהאסיר להעתיק שישה עותקים מעתירתו בכתב יד 51

- ב.21. ב. חשש מפני הגשת עתירות וסירוב הסגל לקבל עתירות 51
- ב.22. מאסרי שווא של אסירים פלסטינים חסרי מעמד בשטחים 53
- ג. ליקויים עיקריים שנחשפו במתקני מעצר של משטרת ישראל..... 54**
- ג.1. ליקויים בקבלת טיפול רפואי בתחנת מרחב יפתח..... 54
- ג.2. ליקויים במימוש זכות ההיוועצות עם עורך דין בכלל ועם הסניגוריה הציבורית בפרט..... 55
- ג.3. תאי מעצר קטנים וצפופים 56
- ג.4. תנאים היגייניים ותברואתיים קשים 57
- ג.5. תנאי אוורור בלתי סבירים 59
- ג.6. ליקויים הנוגעים לתאי המקלחת והשירותים..... 60
- ג.7. שלילת הזכות להליכה באוויר הפתוח 61
- ג.8. ליקויים בקשר לסדרי האכילה..... 62
- ג.9. אי שמירה על כללי הפרדה בין סוגי העצורים והאסירים 62
- ג.10. החובה לספק מיטה לכל עצור 63
- ג.11. טיפול בעצורים שב"חים בתחנת מטה מרחב דן 64
- ד. ליקויים עיקריים שנחשפו במתקני המעצר בבתי המשפט 65**
- ד.1. כבילת עצורים 65
- ד.2. קשיים במימוש זכות ההיוועצות עם עורך דין..... 67
- ד.3. ליקויים הנוגעים להובלת העצורים אל מתקן המעצר ולאולמות הדין 68
- ד.4. מחדלים בטיחותיים בבית המשפט המחוזי בירושלים 68
- ד.5. תנאי החזקה תת אנושיים של עצורים בתוך רכבים של שירות בתי הסוהר..... 69
- ד.6. אי שמירה על כללי הפרדה בין סוגי העצורים והאסירים 70
- ד.7. צפיפות קשה 71
- ד.8. מחנק וצחנה בתאים..... 72
- ד.9. ליקויים הנוגעים לתאי השירותים 73
- ד.10. ליקויים באספקת מזון ושתייה לעצורים..... 73
- ד.11. שילוט המפרט את זכויות וחובות העצור..... 74
- ה. סיכום ומסקנות 75**
- ו. נספח – רשימת מתקני כליאה בהם בוצעו ביקורים רשמיים בשנת 2008..... 79**

א. מבוא

מיד לאחר קבלת מינויים כמבקרים רשמיים בבתי סוהר ובתי מעצר בסוף שנת 1999, החלו נציגי הסניגוריה הציבורית לערוך ביקורים רשמיים במתקני המעצר והמאסר השונים בישראל.

אנשי הסניגוריה הציבורית רואים בעריכת הביקורים בבתי המעצר, בבתי הסוהר ובמתקני המעצר בבתי המשפט חלק חשוב מתפקידם. מעבר לכך שהסניגוריה הציבורית מופקדת על הגנתם ועל שמירת זכויותיהם של רבים מהשוהים במעצר או במאסר במסגרת ההליכים הפליליים הנקטים נגדם, אנשי הסניגוריה הציבורית רואים בשמירה קפדנית על זכויותיהם ועל כבודם של מי שהחברה שוללת, על פי דין, את חירותם, את אחד המבחנים המרכזיים לשמירה על זכויות האדם במדינת ישראל.

זהו הדוח השנתי השמיני שמוציאה הסניגוריה הציבורית בנושא תנאי הכליאה, והוא נועד לרכז את הממצאים העיקריים שעלו מדוחות הביקורת של אנשי הסניגוריה הציבורית, שנרשמו בעקבות ביקורים ב- 15 מתקני כליאה המצויים באחריות שירות בתי הסוהר¹, ב- 6 מתקני מעצר המצויים באחריות משטרת ישראל² וב- 8 מתקני מעצר המצויים בבתי משפט, במהלך שנת 2008 ותחילת שנת 2009. הרשימה המלאה של בתי הסוהר, מתקני המעצר ובתי המשפט בהם נערכו ביקורים מצורפת כנספח. אנו סבורים, שבכוחו של דין וחשבון מרוכז זה, האוצר בחובו מידע רחב ומקיף, לשרטט תמונה כללית ואמינה באשר למצב הקשה והמצער הקיים בחלק מן המתקנים.³

חלקו הראשון של הדוח סוקר בהרחבה את הליקויים שנחשפו במתקני כליאה שהינם באחריות שירות בתי הסוהר. בחלקו השני סוקר הדוח ליקויים שנמצאו במתקנים שהינם באחריות משטרת ישראל. בחלקו האחרון סוקר הדוח ליקויים שנמצאו במתקני כליאה המצויים בבתי המשפט, המיועדים להחזקתם של עצורים ואסירים המובאים לבית המשפט לצורך קיום דיונים בעניינם.

במסגרת הביקורים בבתי המעצר נבדקה מידת התאמתם של מתקני המעצר לתנאים שנקבעו כתנאים מינימליים בחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), תשנ"ו – 1996 (להלן: "חוק המעצרים") ובתקנות סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים) (תנאי החזקה במעצר), תשנ"ז – 1997 (להלן: "תקנות המעצרים").⁴

תנאי החזקתם של אסירים שנגזר דינם נבדקו לאור הוראות פקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], תשל"ב – 1971 (להלן: "פקודת בתי הסוהר"), וכן בהתאם להוראות שירות בתי הסוהר (להלן:

¹ ביטוי זה מתייחס לבתי סוהר ולמתקני מעצר שבאחריות שירות בתי הסוהר.

² ביטוי זה מתייחס לתחנות משטרה ולכל מתקן מעצר אחר שבאחריות המשטרה.

³ במקרים מסוימים וחמורים, אם במהלך עבודתנו המערכתית השוטפת נתקלנו בליקויים קשים בתנאי כליאה גם שלא אגב עריכת ביקור רשמי, בחרנו לכלול את המידע הידוע לנו מעבודה שוטפת זו בדוח. זאת, נוכח חומרתם של הדברים והרלבנטיות שלהם לליקויים שעלו ממילא במהלך הביקורים הרשמיים.

⁴ סעיף 2(א) לתקנות המעצרים קובע כדלקמן:

"השר יכריז על מקום מעצר רק אם אישר המפקח הכללי של המשטרה או נציב שרות בתי הסוהר כי אותו מקום עומד בתנאים על פי החוק וכי ניתן לאפשר לעצורים שיוחזקו באותו מקום לממש את זכויותיהם על פי החוק".

"הוראות השירות" ולפקודות נציבות שירות בתי הסוהר (להלן: "פקודות הנציבות"), שהוצאו מכוח סעיף 80א לפקודת בתי הסוהר.⁵ תנאי החזקתם של אסירים שכבר נגזר דינם נבחנו גם תוך התייחסות לדרישות חוק המעצרים ותקנות המעצרים, וזאת מתוך תפישה לפיה הקריטריונים הקבועים לעניין החזקת עצורים צריכים להוות קנה מידה מינימאלי גם לתנאים בהם יש להחזיק אסירים שכבר נשפטו. עמדה דומה הביע בית המשפט העליון בבג"צ 4634/04 רופאים לזכויות אדם ואח' נ' השר לביטחון פנים (פסק דין מיום 12.2.07) (להלן: "בג"צ רופאים לזכויות אדם").

ממצאי הביקורים שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית הועלו על הכתב בדוחות ביקורת פרטניים, שהועברו ליועץ המשפטי לממשלה ולמשנהו, לשר לביטחון פנים, לשר המשפטים ולגורמים רלוונטיים נוספים, כגון: נשיאים של בתי המשפט בהם נערכו הביקורות, מנהל בתי המשפט, מפכ"ל המשטרה, נציב שירות בתי הסוהר, היועץ המשפטי לשירות בתי הסוהר, היועץ המשפטי למשרד לביטחון פנים, מבקר המשרד לביטחון פנים ועוד. תגובותיהם של הגורמים הרלוונטיים התקבלו אף הן במשרדי הסניגוריה הציבורית. התגובות מופיעות בהערות השוליים בסמוך לתיאור הממצאים, והן מובאות בדרך כלל כלשונן.

מן הראוי לציין כי בדרך כלל, זכו אנשי הסניגוריה ליחס אדיב מאוד ולשיתוף פעולה מלא מצד המפקדים ואנשי הסגל במתקני הכליאה. בקרב ממלאי התפקידים ניכרה, על פי רוב, מודעות גבוהה לצורך החיוני לשמור על זכויות העצורים והאסירים. כמו כן, אף בתגובות שנתקבלו בעקבות פרסום הדוחות הפרטניים, אשר רובן נערכו על ידי נצי"מ אבינועם בירן, ראש היחידה הארצית לביקורת במשטרת ישראל, וגנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת ביקורת פנים בשירות בתי הסוהר, ניכרה התייחסות עניינית ומפורטת לביקורת.

לגבי חלק מן הדוחות לא התקבלה תגובתה של יחידת הביקורת בשירות בתי הסוהר. במקרים אלה, יובאו בהערות שוליים תגובותיהם של הגורמים השונים במתקן הכליאה, כפי שנמסרו לאנשי הסניגוריה הציבורית במהלך הביקור הרשמי.

אנו מקווים, כי סיכום ממצאי הביקורים שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית גם בדוח הנוכחי, יסייע לגורמים הרלוונטיים במציאת פתרון הולם לטיפול בליקויים הקיימים כיום, ובפרט באותם ליקויים חמורים הדורשים מענה מיידי.

לסיום נציין, כי בתחילת שנת 2008 נסתיים תהליך העברת מערך הכליאה והליווי המשטרתיים לשב"ס. במסגרת תהליך זה, עברו מתקני המעצר המרחביים לניהול שב"ס, כאשר ברשות המשטרה נותר רק חלק מסוים ממתקני המעצר, ובדרך כלל החזקת העצורים במתקנים אלה

⁵ הוראה 5.05 להוראות שירות בתי הסוהר שעניינה עקרונות בהחזקת אסירים, קובעת כדלהלן:

" (1) תכלית המאסר היא ענישה ולא נקמה או השפלה.

(2) עונש המאסר שולל מהאסיר את חירותו אך לא את כבודו.

(3) תשמרנה זכויות אדם בסיסיות של האסיר למעט זכויות שנשללו מהאסיר במפורש או ששלילתן מתחייבת כתוצאה טבעית ומסתברת משלילת החירות.

(4) ניתן להגביל איזה מזכויות האדם המוקנות לאסיר באופן זמני או קבוע רק במקרים המותרים על פי דין, וזאת

לשם שמירה על ביטחון המדינה, או ביטחון בית הסוהר או לצורך הגנה על אינטרס הציבור או על אסירים

אחרים. ההגבלה תהא לתכלית ראויה ובמידה המינימלית הנדרשת על פי הנסיבות. "

אמורה להיות אך לתקופות קצרות ומוגבלות. ככלל, נראה כי העברת המתקנים המרחביים לאחריות שב"ס הקלה על הצפיפות במתקנים שנותרו תחת אחריות המשטרה והביאה לתחילתו של שיפור בתנאי החזקה של העצורים. אנו מקווים כי המהלך אכן יביא, בטווח הרחוק, לשיפור ניכר בתנאיהם של מתקני המעצר ושל מערך הליווי, ביחס למצב ששרר עת היו תחת אחריות משטרת ישראל.

ב. ליקויים עיקריים שנחשפו במתקני שירות בתי הסוהר

בשנת 2008 ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית ב-15 מתקני כלואה הנמצאים באחריות שב"ס. כמו כן, בשנת 2008 ערכו אנשי הסניגוריה הציבורית 7 ביקורים רשמיים אצל אסירים ספציפיים.⁶

במתקנים שנבדקו הבחינו אנשי הסניגוריה במספר הפרות קשות של זכויות אסירים. התמונה המצטיירת בחלק מבתי הסוהר היא, בין היתר, של עזובה פיסית ותנאי מגורים קשים ביותר, של צפיפות גדולה ומחנק בתאים ושל מבנים שאינם עונים לקני המידה הבסיסיים המתחייבים מן הדין ומקביעות בתי המשפט, לרבות בית המשפט העליון.

עוד נתקלו אנשי הסניגוריה הציבורית בחלק מבתי הסוהר בתלונות בדבר אלימות סוהרים כלפי האסירים; ענישה משמעתית קיצונית וקולקטיבית; מחסור בצידוד בסיסי החושף את האסירים לפגעי מזג האוויר; ליקויים במתן טיפול רפואי לאסירים; ובעיות במימוש הזכות לקשר עם בני משפחה, הזכות למפגש עם עורך דין וזכות הגישה החופשית לערכאות שיפוטיות. אנשי הסניגוריה הציבורית נתקלו גם בליקויים בתשתית השיקומית-טיפולית בשב"ס. בין היתר, קיים מחסור חמור בקבוצות טיפוליות וחינוכיות לאסירים ביטחוניים וקבוצות טיפול מניעתיות לעברייני מין. עוד מצאו אנשי הסניגוריה כי קיים מחסור בתקנים לעובדים סוציאליים בחלק מבתי הסוהר, מחסור שאינו מתיישב כלל עם מטרת הכלואה שאיננה רק הרחקה מן החברה כי אם גם הזדמנות לשיקום, למניעת חזרה עתידית על עבירות ולשילוב נורמטיבי בקהילה.

יחד עם זאת, וכפי שכבר צוין בדוח הסניגוריה הציבורית לשנת 2007, תופעה חמורה אשר נראה כי עברה מן העולם ואיננה עוד היא תופעת הלנת אסירים על הרצפה, זאת בעקבות בג"צ **רופאים לזכויות אדם**, אשר קבע כי החל מיום 1.7.07 תועמד מיטה לרשותו של כל אסיר. נראה כי קביעתו זו של בית המשפט העליון מכובדת על ידי גורמי שב"ס. אף על פי כן, לדעת הסניגוריה הציבורית הבטחת מיטה לכל אסיר אינה סוף הדרך אלא תחילתה בלבד. כדי לתת לאסירים תנאי מחייה סבירים יש לדאוג כי לכל אסיר יהיה גם מרחב מחייה מינימאלי המאפשר שמירה על כבודו כאדם. למרבה הצער, בחלק ניכר ממתקני שב"ס בהם ביקרנו הצפיפות הקשה בתאים אינה עולה בקנה אחד עם שמירה על כבוד האדם של האסיר או העציר.

במשך השנים בהן נדון תקן הכלואה בשב"ס בוועדת חוקה, חוק ומשפט חזרה הסניגוריה הציבורית על עמדתה לפיה יש לעגן בתקן הכלואה מדדים איכותיים (כגון אוורור, תברואה, מינימום שטח ממוצע סביר לאסיר ועוד). מרבית חברי הכנסת שנכחו בדיונים הביעו את דאגתם מתנאי המחייה במתקני הכלואה וקיבלו באופן עקרוני את גישת הסניגוריה הציבורית. אף על פי

⁶ במסגרת עבודתה השוטפת, מקבלת הסניגוריה הציבורית פניות רבות מאסירים המעלים בפניה טענות שונות ביחס לתנאי מאסרם. במקרים המתאימים, עורכת הסניגוריה הציבורית ביקור רשמי אצל אסיר ספציפי, להבדיל מביקור רשמי כללי במתקן. במסגרת ביקורים רשמיים אלו, מבקרים אנשי הסניגוריה הציבורית בתאו של האסיר, מתרשמים מן התנאים בהם הוא שוהה ושומעים את טענותיו. המבקרים מעיינים, בכפוף להסכמת האסיר, בתיקו האישי ובמסמכים שונים הנוגעים לטענותיו. בסיום הביקור מקוימת שיחת סיכום עם מפקד המתקן ומתקבלת תגובתו לכל טענות האסיר. לאחר מכן, נשלח דוח מבקר רשמי לכלל הגורמים הרלבנטיים, כפי שנהוג לעשות לגבי כל ביקור רשמי כללי. שישה מהביקורים אצל אסירים ספציפיים בשנת 2008 נערכו בבית הסוהר אשל (הביקור השביעי נערך בבית הסוהר איילון).

כן, בכל שנה חזר על עצמו הריטואל הקבוע בו תקן הכליאה מאושר ונוספים לו מקומות כליאה רבים, וזאת בהישען על קיומו של השחרור המינהלי, אחד הכלים היחידים בחוק המאפשרים, במידת מה, ריווח במקומות הכליאה והקלה בתנאי המאסר.

ביום 5.11.08 ערכה וועדת הפנים והגנת הסביבה דיון בנושא אישור תקן הכליאה בשב"ס לשנת 2008. במהלך דיון זה, הביע יו"ר הוועדה דאז, ח"כ אופיר פינס-פז, את מורת רוחו מרמת הצפיפות במתקני הכליאה ומהירידה העקבית במרחב המחיה לאסיר, העומד על פי נתוני שב"ס על ממוצע ארצי של 2.9 מ"ר בלבד, הרחק מן הסטנדרט המקובל במדינות מתקדמות.⁷ במהלך הדיון הסבירו נציגי שב"ס כי הסיבה העיקרית לבקשתם להגדיל את תקן הכליאה, למרות הצפיפות הבלתי נסבלת, היא הגידול הניכר במספר האסירים. מנגד, חזרה הסניגוריה הציבורית על עמדתה העקבית מדיונים קודמים. בלית ברירה החליטה הוועדה לאשר את התקן החדש, שוב מתוך מחשבה כי החלטה אחרת, שלא לאשרו, תביא לביטול השחרורים המינהליים, וכן בהתחשב בהקדמת מועד הבחירות הכלליות ופיזורן של הכנסות.

ואולם, בחודש דצמבר 2008 החליט נציב שב"ס על ביטול כל השחרורים המינהליים במתקני הכליאה. על פי מכתב מאת היועץ המשפטי לשב"ס שנתקבל במשרדי הסניגוריה הציבורית ביום 7.12.08, הוסבר כי הקפאת השחרורים מתחייבת מכיוון שתפוסת מקומות הכליאה נמוכה מן התקן שאושר. כלומר, בניגוד לכוונת וועדת הפנים, אישור תקן הכליאה והגדלתו הביאו דווקא לביטולו של השחרור המינהלי ולהחמרת הצפיפות.

מטבע הדברים, ההחלטה לבטל את השחרורים המינהליים, כשלעצמה, יש בה כדי להגדיל את רמת הצפיפות במתקני הכליאה. לפיכך, ביום 10.12.08 פנתה הסניגוריה הציבורית ליו"ר וועדת הפנים והגנת הסביבה והסבה את תשומת ליבו להתפתחות האמורה. בפנייה זו ציינו כי במציאות של תפוסת מקומות כליאה הנמוכה מן התקן שאושר, יש לפעול באופן מיידי לריווח ולסגירת מתקנים ו/או אגפים בהם תנאי המחיה הם קשים במיוחד, ובמקביל להשיב לסדרו את מנגנון השחרור המינהלי. פניית הסניגוריה הציבורית הועברה אף לעיונו של השר לביטחון פנים. לאחר זמן מה, נמסר לנו כי הוחלט בשב"ס להחזיר את מנגנון השחרור המינהלי על כנו, באמצעות הורדת אגפים הנמצאים בשיפוץ ואגפים ישנים ובלתי ראויים ממצבת התקן וביטול מיטות באגפים צפופים.

ידוע לנו, כי נעשים מאמצים רציניים לשיפור המצב הקשה הקיים כיום במתקני שירות בתי הסוהר. כך למשל, בעקבות הדוח המסכם משנת 2006 הקים הנציב החדש צוות שתפקידו לערוך עבודת מטה ללימוד הליקויים ולהצעת פתרונות לתיקונם. התרשמנו מאוד מן הרצינות אותה גילה שב"ס ביחס לאמור בדוח הסניגוריה משנה זו ולעולה ממנו, ואנו מניחים שכך נעשה גם במהלך שנת 2007. חלק ממתקני הכליאה עברו ועוברים תהליך שיפוץ מאסיבי, הכולל שיפוצם של אגפים

⁷ על פי הנתונים שהוצגו במצגת מינהל התכנון בשב"ס מנובמבר 2008 בנושא תנאי מחיית אסירים, מרחב המחיה לאסיר במדינות המערב נע מכ- 7 ל- 12 מ"ר. יצוין, כי הוועדה האחראית על יישום הוראות האמנה האירופית נגד עינויים ויחס ועונשים אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים, קבעה כי סטנדרט שטח המחיה הראוי לכל אסיר הוא בין 9 ל- 10 מ"ר.

רבים, ואנו מברכים על כך. אנו מקווים, כי עבודת הצוות ותהליך השיפוץ ייתנו מענה כולל לבעיות הקיימות במתקנים ויאפשרו לאסירים השוהים בבית הסוהר תנאי מחייה ראויים.

כאמור, במהלך הביקורים הרשמיים זכו אנשי הסניגוריה הציבורית בדרך כלל ליחס אדיב מאוד ולשיתוף פעולה מלא מצד המפקדים ואנשי הסגל במתקני הכליאה. יחד עם זאת, אנו מוצאים לנכון לציין את התנהלותו הבעייתית של סגל **בית סוהר שיטה**, שם אנשי הסניגוריה הציבורית נתקלו בתחילה בהתנגדות מפקדת בית הסוהר לסייר באחד האגפים הפליליים הרגילים. לאחר שהכניסה לאגף הותרה לבסוף, ובטרם ניתן למבקרים להיכנס לאחד התאים, ניסה מפקד האגף, להוציא את אחד האסירים ולקחתו מהאגף, תוך שהאסיר צועק ודורש לדעת לאן לוקחים אותו ומדוע. משצעק האסיר ויצר המולה, הורשה להישאר, לעת עתה, בתאו. כשנשאל מפקד האגף לאן הוא מבקש לקחת את האסיר, השיב כי הוא לוקח את האסיר "לטיפול". בהמשך הסיור פגשו המבקרים את האסיר פעם נוספת, ביחד עם חברים נוספים מתאו אשר שוחחו עם אנשי הסניגוריה הציבורית קודם לכן, באגף הפרדה.⁸ בשלב מאוחר יותר, כאשר ביקשו המבקרים לבחון את מצבו של תא הפרדה מבפנים, סרב נציג העובדים הסוציאליים להיענות לדרישה זו. בדיקת התא נעשתה רק מבעד לסורגים. אנו רואים בחומרה את התנהלות סגל בית הסוהר בכל הקשור למתרחש באגף זה, את הניסיונות למנוע מבעד המבקרים הרשמיים מלשוחח עם חלק מהאסירים, את הוצאתם מהתא ו"הענשתם" בהעברה להפרדה של האסירים ששוחחו עימם, ואת העובדה שבקשתם להיכנס אל תוך חדרי הפרדה נענתה בסירוב. **התנהלות זו מהווה סיכול של אפשרותם של מבקרים רשמיים לבצע את תפקידם, על פי חוק.** הסירוב ליתן למבקרים הרשמיים להיכנס לתא הפרדה עומד בניגוד מפורש להוראות סעיף 72א(ב) לפקודת בתי הסוהר, לפיהן מבקש רשמי יהיה רשאי להיכנס לכל מקום בבית הסוהר לשם מילוי תפקידו, וכי השר לבטחון פנים או מי שהוסמך מטעמו בלבד יהיה רשאי למנוע זאת, כמו גם בניגוד מפורש להנחיות היועץ המשפטי לממשלה בדבר ביקורים במתקני כליאה המוצאות מכוח סעיף 71 לפקודה.⁹

1.1. תלונות בדבר אלימות, איומים ויחס משפיל ומזלזל של סוהרים כלפי אסירים

ב- 5 מתקנים מתוך 15, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, התקבלו תלונות שונות מצד אסירים בדבר אלימות הנקטת כלפיהם¹⁰, יחס מזלזל¹¹ וכן חיפושים פולשניים ומשפילים.¹²

⁸ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "מדובר באסיר בעל התנהגות שלילית. היה מעורב באירוע הדקירות באגף 1 בתאריך 12.5.08 ובאירוע נוסף שמהלכו נדקרו אסירים בבית סוהר כרמל לפני כשנה. כיום שוהה האסיר באגף הפרדה בבית סוהר איילון".

⁹ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "סדרי הביטחון באגף הפרדה הינם קפדניים ביותר, הואיל ובאגף זה שוהים אסירים עם רקע של התנהגות קשה, או אחרי האירועים, להוסיף את העובדה שהם כלואים בתנאים בלתי רגילים, כל אלה הופכים אותם לבעלי התנהגות בלתי צפויה. מסיבות אלה הוחלט על סדרי ביטחון נוקשים בניהול אגף הפרדה ולכן נדרש היה סוהר שישגיח במהלך ביקור המבקר הרשמי באגף. מסיבות אלו סירב נציג העובדים הסוציאליים לאפשר למבקרים להיכנס פנימה. אין לנו ספק כי סירוב זה מקורו בחוסר ידע ובתום לב. אין לנו אלא להצטער על כך".

¹⁰ בית סוהר איילון, בית סוהר שיטה, בית סוהר דמון, בית סוהר צלמון.

בעקבות דוח הסניגוריה הציבורית לשנת 2007, הוחלט בשב"ס ליתן דגש מיוחד לפתרון נושא התלונות בדבר אלימות. אכן, אנו עדים לשיפור במתקני הכליאה בהם חזרה על עצמה תמונה של אלימות כתופעה, להבדיל מתלונות נקודתיות. כך למשל, בדוח תנאי הכליאה מהשנה שעברה הוקדש חלק ניכר מן הפרק הנוכחי לאלימות שיטתית ויחס משפיל של סוהרים כלפי אסירים **בבית הסוהר אופק לקטינים**. בעקבות ממצאי הסניגוריה בהיבט זה ובהיבטים אחרים, הוחלט בשב"ס להחליף את הנהלת בית הסוהר. ביום 26.3.09 נערך ביקור רשמי נוסף בבית הסוהר אופק. דוח הביקור נמצא בשלבי כתיבה וטרם הושלם, אך כבר עתה נוכל לציין כי המבקרים הרשמיים נתקלו בשיפור משמעותי בכל הנוגע לשימוש בכח כלפי הקטינים וליחס לו הם זוכים מצד הסוהרים והנהלת הכלא.

עם זאת נדגיש, כי למרות הפעולות המערכתיות שננקטו בשב"ס, עדיין נתגלו גם במהלך שנת 2008 ותחילתה של שנת 2009 תלונות של אסירים בדבר אלימות המופעלת כלפיהם בחלק מן המתקנים. אנו מקווים כי המשך נקיטה בפעולות המתחייבות מטעם שב"ס יביא להדברת התופעה כליל. להלן הממצאים:

בבית סוהר איילון, אסיר השוהה כיום באגף נ"ס התלונן כי הוכה על ידי מפקד אגף משתלבים ב' וסוהר נוסף, עת שהה באגף זה. לטענת האסיר, הגורמים בבית הסוהר נמנעו מהפנייתו לטיפול רפואי, בשל רצונם להימנע מלתעד את הנזק הגופני שנגרם לו. כתוצאה מהאירוע, מסר האסיר, הוא סובל מכאבי גב.¹³ בהתאם להנחיות היועץ המשפטי לממשלה, הועברה תלונת האסיר במכתב נפרד מיום 29.12.08. במכתב מיום 5.1.09 נמסר לנו כי מכתבנו הועבר לטיפול היחידה הארצית לחקירות סוהרים. ביום 11.1.09 התקבלה במשרדי הסניגוריה הציבורית הודעה על כך שהחקירה בעניין נסתיימה והטיפול בתיק הועבר לפרקליטות.¹⁴

האסירים באגף הפרדה ארצית התלוננו כי לא קיים גורם בבית הסוהר איתו ניתן לדבר ולהעלות טענות ובעיות שונות. צוין, כי ביקורי הסגל באגף הם שטחיים ולא ממצים, במהלכם הם עוברים במסדרון האגף ואינם טורחים להיכנס לתאים, ואף לא נעצרים כדי לשמוע את טענות האסירים. התחושה שנוצרה באגף, לדבריהם, היא של היעדר אוזן קשבת לתלונות האסירים.¹⁵ האסירים אף

¹¹ בית סוהר איילון, בית סוהר שיטה, בית סוהר צלמון, בית סוהר מעשיהו.

¹² בית סוהר איילון, בית סוהר שיטה.

¹³ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי האסיר סרב להיכנס לתאו ותקף את מפקד האגף. האסיר עבר בדיקה רפואית ולא נמצאו פגיעות גופניות אצלו (ואצל מפקד האגף). מסמכים שנאספו הועברו ליחידה לחקירת סוהרים.

¹⁴ בתגובת רפ"ק רפי נוריאל, ראש היחידה לחקירות סוהרים, מיום 11.1.09 נמסר כי "בגין החומר שהועבר אלינו נפתחה ביחידתנו חקירה פלילית בחשד תקיפה ע"י שניים או יותר ותקיפה סתם. בשל ריבוי המעורבים ואנשי סגל שב"ס שזמנו למשרדנו ונחקרו באזהרה הטיפול בתיק בחקירה הסתיים לפני זמן לא רב והוא הועבר לפרקליטות מחוז מרכז ביום 4.1.09".

¹⁵ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי קיימת אוזן קשבת לאסירים. האסירים זוכים לראיונות אצל סגן מפקד בית הסוהר ומפקד בית הסוהר. סגן מפקד בית הסוהר חש, כי בגלל שהאסירים מקבלים מענה לפנייתיהם, הדרישות שלהם הולכות וגוברות והם הופכים לתובעניים. לטענתו, רוב זמנו מוקדש כיום לטיפול

סיפרו כי הם חוששים להגיש עתירות לבית המשפט מחשש כי יבולע להם. יודגש, כי תלונות ברוח זו הוזכרו אף בדוח ביקור קודם מיום 28.11.06.

באחד התאים באגף הפרדה ארצית התלוננו האסירים על כך שנערך, בבוקר הביקור הרשמי, חיפוש על ידי יחידת "דרור", במהלכו "הפכו" אנשי היחידה את התא, שברו את הצנרת בשירותים וחפצים נוספים ואף הוציאו מחוץ לתא חלק מהציוד האישי של האסירים.¹⁶

בבית סוהר שיטה, לו הוקדש חלק ניכר בדוח משנת 2006 בדבר אלימות שיטתית שהופעלה כלפי האסירים כעניין שבשגרה, נתקלו אנשי הסניגוריה הציבורית בשיפור בהיבט של רמת האלימות, ועל כך אנו מברכים.¹⁷ יחד עם זאת, גם בשנת 2008 התקבלו תלונות חמורות על אלימות סוהרים בחלק מן האגפים. בעוד שבאגפים הביטחוניים ובאגף נ"ס כלל לא התקבלו תלונות על אלימות מצד סוהרים, מימדי האלימות אודותם שמעו המבקרים הרשמיים באגפים הפליליים הרגילים בבית הסוהר נותרו חריגים יחסית בהשוואה למתקני כליאה אחרים.

כך למשל, התלוננו חלק מהאסירים באגף 1 (אגף פלילי רגיל) על יחסם השלילי של הסוהרים כלפיהם, הכולל מעשי אלימות, התנכלויות, התעמרויות ויחס מזלזל ומשפיל באופן תדיר. אחד האסירים מסר כי הסוהרים מתייחסים לאסירים כאל חיות וכי הם "מפרקים אסירים". בין היתר, דווח על מקרים בהם בזמן קטטה בין אסירים הפעילו הסוהרים אלימות קשה כלפי אסיר והמשיכו והרביצו לו גם לאחר שהיה כפות באזיקים ושרוע על הרצפה, כשאחד הסוהרים מכה בו באמצעות אלה. חלק מהאסירים טענו כי הם חוששים להתלונן על האלימות פן יבולע להם, ולכן ביקשו שלא להזדהות בשמותיהם. כמו כן, האסירים באגף זה הרבו להתלונן על יחסו העוין של מפקד האגף החדש שלדבריהם משליט פחד וטרור באגף. לטענותיהם, שכיחים המקרים בהם נכנס מפקד האגף כדי לערוך חיפוש בתאים, ונוהג באסירים וברכושם בזלזול, תוך שהוא מעיף את חפציהם האישיים, שובר את חלקם, ומשליך את האוכל שהכינו לפח האשפה. דווח גם כי מפקד האגף שולל מאסירים את הזכות לטיול יומי ואף משליכם לצינוק ללא הצדקה.¹⁸ האסירים

בתלונות האסירים. לדבריו, יש לזכור כי בבית סוהר איילון רוב האסירים לא יוצאים לחופשות ובשל כך הם ממורמרים ותלונותיהם גוברות עם השנים.

¹⁶ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי היה מידע מאוד חמור ורציני ולכן הגיעה יחידה מיוחדת לערוך חיפוש כאמור.

¹⁷ יצוין כי בתחילת הביקור, סיפרה מפקדת בית הסוהר, תג"ד דבורה שגיא, כי לקחה על עצמה את המשימה של שינוי אווירת התוקפנות והשימוש באלימות מצד הסוהרים כלפי האסירים. מפקדת הכלא ציינה כי היא פועלת בנושא במישור החינוכי של הסוהרים, ודואגת להתערב בעצמה בכל מקרה בו הופעלה אלימות. עוד הובהר כי אסיר שמתלונן על מקרה אלימות מובא בפני המפקדת לראיון, ותלונתו מועברת לבדיקה חיצונית של יאח"ס. לדבריה, רמת האלימות בכלא ירדה לרמה אפסית.

¹⁸ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "שירות בתי הסוהר מודריך ומנחה את אנשי הסגל להתנהג בצורה הוגנת, בכבוד וביושר, כיאה למערכת מתקנת. להנהלת בית סוהר שיטה לא הגיעו תלונות בגין יחס בלתי הולם מצד אנשי הסגל. אין ספק כי הקפדה על משמעת ושמירה על הביטחון שבאים לידי ביטוי בפעולות מבצעיות כגון חיפושים תכופים, לא מוצאים חן בעיני אסירים ומצמצמים את מרחב הפעולה שלהם וכנראה שהם מבטאים זאת בצורה לא מדויקת".

השוהים או ששהו בעבר בצינוקות, באגף ההפרדה ובאגף 5 (אגף פלילי רגיל) התלוננו על יחס שלילי דומה מצד הסוהרים כלפיהם.

בהתאם להנחיות היועץ המשפטי לממשלה, הועברו תלונות אלה במכתב נפרד מיום 2.7.08. מכל מקום, נבקש לציין לחיוב את מאמציה של מפקדת בית הסוהר החדשה להפחית את רמת אלימות במתקן. נראה כי מאמצים אלו החלו לשאת פרי, ואנו מקווים כי הם יימשכו ביתר שאת עד למיגור התופעה בבית הסוהר שיטה כליל.

בבית סוהר דמון, בו תועדו מקרי אלימות בדוחות משנים עברו, התלוננו חלק מהאסירים באגף 4 (אגף שב"חים) על אלימות מצד סוהרים.¹⁹ אחד האסירים באגף 1 (אגף שב"חים) התלונן כי הוכה במהלך השתלטות הסגל על האגף, וכתוצאה מכך נחבל בידו.²⁰

בבית סוהר צלמון, הועלו טענות מצד מספר אסירים לכך שבקשות שמועלות לסגל אינן מטופלות. כמו כן, הועלו טענות כי חלק מסגל בית הסוהר נוקט כלפי האסירים ביחס מזלזל. אחד האסירים התלונן על כך שמונעים ממנו להיפגש עם פסיכיאטר חרף החלטת בית משפט, ואף דיווח כי סוהרים קושרים, מכים ומשפילים אותו.²¹

בבית סוהר מעשיהו, האסירים באגף עברייני מין הרבו להתלונן על אמירות פוגעניות ויחס עוין ומתנכל שמפגין כלפיהם מפקד האגף באופן קבוע, לתפיסתם בשל היותם עברייני מין. לדבריהם, קיימת פרקטיקה של התעלמות מכוונת מבקשות שונות אותן הם שמים, בהתאם לנוהל, בתיבה שיוחדה לכך. הבקשות, כך טוענים האסירים, מטופלות רק לאחר חודשים רבים עד חצי שנה.

2.ב. תלונות בדבר ענישה משמעתית קיצונית ושימוש בכבילה בלתי מידתית

ב- 6 מתוך 15 מתקני הכליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית התקבלו תלונות על ענישה משמעתית קיצונית.²² במתקן אחד התקבלו דיווחים על שימוש בכבילה בלתי מידתית כשמדובר באסירים אובדניים, תחת מתן טיפול רפואי מתאים.²³

¹⁹ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "בפני כל אסיר עומדת הזכות להתלונן נגד סוהר על כל מקרה אלימות. אמירה כוללנית על אלימות גורמת עוול לציבור גדול של סוהרים שעושה מאמץ רב לשיפור תנאי האסירים ולתת להם יחס אנושי".

²⁰ רופאת בית הסוהר ואחראי המרפאה מסרו במהלך הביקור כי בבדיקה בתיקו הרפואי עולה כי העניין טופל ע"י החובש. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "האסיר הוגדר כסיכון אובדני שהיה נוהג לפגוע בעצמו ואף נכבל עקב כך. כאשר אסיר משתולל ומחליטים לכבול אותו, הוא עלול להיחבל במהלך ההשתלטות".

²¹ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 26.4.09 נמסר כי "בניגוד לטענתו, מטופל האסיר ע"י רופא פסיכיאטר. האסיר נבדק ע"י רופא פסיכיאטר הן בבית החולים שער מנשה והן בבית הסוהר. האסיר מוכר כאחד שיוצר פרובוקציה כדי לזכות בתשומת לב מצוות הטיפול. אין שחר לטענותיו בדבר התעללות, אלימות והשפלה".

²² בית סוהר דמון, בית סוהר שיטה, בית סוהר איילון, בית סוהר רימונים, בית סוהר מעשיהו, בית סוהר כרמל.

להלן הממצאים :

בבית סוהר זמון, האסירים באגפי השב"ח התלוננו על מדיניות ענישה מחמירה ושגרתית של הטלת קנסות. תלונות אלה עלו גם בדוחות ביקור קודמים. לטענת האסירים, כל ויכוח עם סוהר "מזכה" את האסיר בקנס של 250 ₪.²⁴ כפי שצוין בעבר, הסניגוריה הציבורית סבורה כי מדיניות ענישה זו, המופנית כלפי אוכלוסיית אסירים המוגדרת כחלשה מבחינה כלכלית, כגון אסירים בגין עבירות של שהייה בלתי חוקית אשר ביצעו את עבירותיהם לרוב עקב מצוקה כלכלית קשה ואשר אין להם תמיכה משפחתית בישראל, היא מדיניות צורמת המעלה שאלות קשות של מידתיות, הגם שהיא מעוגנת בחוק. יצוין, כי הסניגוריה ממשיכה לקבל פניות מאסירים המתלוננים על כך שמדיניות הקנסות מופעלת בצורה שרירותית. לטעמנו, מן הראוי להשתמש במדיניות הקנסות, אם בכלל, רק במקרים חריגים וקיצוניים, וכן להגביל את גובה הקנס לאור יכולתה הכלכלית של מרבית אוכלוסיית בית הסוהר.

בבית סוהר שיטה, האסירים באגף 1 (אגף פלילי רגיל) התלוננו על היות האגף סגור, ועל היותם כלואים בתאיהם הצפופים 22 שעות ביממה. מסתבר כי יומיים לפני מועד עריכת הביקור הרשמי הייתה דקירה באגף, ועל כן החליטה הנהלת בית הסוהר לסגור אותו. משמעות הדבר היא שלא איפשרו לכל האסירים לצאת לטיול בחצר באופן רגיל, אלא רק לכל תא בנפרד ובמשך שעתיים בלבד ביממה. המבקרים הרשמיים התרשמו כי מדובר בסוג של ענישה קולקטיבית בלתי מאוזנת, אשר יוצרת מרמור רב בקרב האסירים. למבקרים הובהר כי המצב עתיד להישאר כך, לכל הפחות עד שתיעשה הערכת מצב בנושא בעוד כמה ימים.²⁵

אחד האסירים, אשר הועבר לאגף נ"ס מאגף מס' 5 (אגף פלילי רגיל) סיפר כי באגף 5 היו מהומות, ועקב כך נסגר האגף. האסיר טען כי הוא שהה באגף זה 4 חודשים, ושבמשך כל פרק הזמן הזה היה האגף סגור ולמעשה הפך לאגף ענישה.

באגף הצינוק סיפר אחד האסירים כי הוא מוגבל לאגף בו הוא שוהה במשך שנה וחצי ולא מאפשרים לו לצאת לעבודה, לחדר כושר, או לפעילות אחרת כלשהי. לדבריו ההגבלה נובעת מהיותו מוגדר אסיר בסיכון גבוה לבריחה. כמו כן התלונן האסיר כי בקשותיו להתחתן ולאפשר

²³ בית מעצר מגרש הרוסים.

²⁴ לדברי מפקד בית הסוהר, גנ"מ דוד אנג'ל, לא מדובר במדיניות אלא באמצעי ענישה שננקט רק כאשר מדובר בעבירות חמורות. גם אז, נבחנים קודם עונשים אחרים אך לטענתו, זהו אמצעי הענישה האפקטיבי ביותר. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "שב"ס צריך להשליט סדר ומשמעת ולהגיב באופן מידתי על כל הפרת משמעת מצד אסירים. קנס כספי הוא עונש "כואב" ומכאן מובנית תגובת האסירים".

²⁵ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "יומיים לפני הביקור הרשמי, התרחש אירוע אלים באגף 1 שהיה מלווה בדקירות באמצעות כלים מאולתרים. האירוע הסתיים עם שלושה אסירים פצועים שנזקקו לטיפול רפואי בבית חולים חיצוני. כתוצאה מהאירוע, כנהוג בשב"ס, נועלים את האסירים בתאים כדי לאפשר בדיקה מעמיקה של האירוע מההיבט של המעורבים, הסיבות, הלכי הרוח באגף כדי להבטיח שלא תהיה התפרצות של אירוע נוסף. בנוסף לאמור, מבצעים חיפושים מעמיקים בתאים לצורך גילוי אמצעי לחימה. פעולות אלה נמשכות בד"כ מס' ימים שבמהלכם מקיימים הערכות מצב סדורות, לצורך קבלת החלטות. לאור האמור, אין מדובר בענישה קולקטיבית, כי אם בפעולות מקצועיות והכרחיות בנסיבות העניין שתכליתן – שמירה על חיי אדם".

לארוסתו להיכנס לכלא לבקרו סורבו. עוד הוסיף כי מאחר ואחיו מתגוררים בארה"ב, ואינם יכולים לבקרו, הוא ביקש לשלוח להם תמונה עדכנית שלו, אך בית הסוהר סרב לאפשר זאת.²⁶

בבית סוהר איילון, התלוננו האסירים באגף משתלבים ב' כי מדיניות הענישה בבית הסוהר אינה מידתית. כך למשל, דיבור לא נאות לסוהר גורר אחריו סנקציות כגון קנס בסך 200 ש"ח, הפסקת ביקורי משפחות ומניעת רכישה בקנטינה לחודש.

בבית סוהר רימונים, התלוננו האסירים באגף 6 (אגף פלילי רגיל) על ענישה קולקטיבית המתבטאת בסגירת האגף.²⁷ כמו כן סיפרו האסירים, כי הנהלת בית הסוהר החליטה באופן גורף לאסור הכנסת נעליים וסנדלים מבחוץ לתאים.²⁸

בבית סוהר מעשיהו, דיווח אחד העצורים באגף 14 (אגף עצורים עד תום ההליכים) כי בטרם הוחזר לאגף מבדיקה רפואית, הושם **במתקן המעצר הדריס** כדי לוודא שאינו נושא סמים בגופו, וזאת למרות שלא היה כל חשד סביר כי הוא אכן נושא סמים. לדברי העצור, הוא נכבל לכסא-שירותים במשך 4 ימים ברציפות ועבר סבל קשה ללא כל סיבה מוצדקת.

בבית סוהר כרמל, 16 האסירים בחדר "לב" (אגף נקי מסמים) התלוננו על כך שמזה חודש וחצי נשללה מהם הזכות לחופשות לחלוטין.²⁹

בבית מעצר מגרש הרוסים, נהוג לכבול למיטה עצורים המאיימים לפגוע בעצמם או כאלה המסכנים את חייהם ו/או חיי אסירים אחרים, למשך שעות רבות ופעמים תכופות למשך לילות שלמים. כפי שצוין בדוח הסניגוריה מהשנה שעברה, בשורה ארוכה של פרוטוקולים הלינו עצורים על כבילת ידיהם ורגליהם, תוך תיאורים מצמררים על הפגיעה הקשה בכבודם. העצורים דיווחו על כך שלא ניתן להם במהלך הכבילה לעשות צרכיהם בשירותים ולכן נאלצו לעשות את הצרכים על עצמם ועל בגדיהם, על חוסר יכולת להירדם בלילה במהלך הכבילה, על הידרדרות במצבם הרפואי כתוצאה ממנה ועוד. ברור כי תופעה זו של כבילה שיטתית ולאורך זמן דווקא ביחס לעצורים שיש חשש כבד כי הם סובלים מליקויים נפשיים, היא בעייתית ביותר ועלולה להחמיר עד מאוד את מצבם של עצורים אלה. זאת ועוד, תגובה כה קשה של הרשויות יש בה כדי לגרום לעצורים בעלי נטיות אובדניות להימנע מלדווח עליה לסביבתם, ובכך לסכל מראש את האפשרות לטפל בהם ולשמור על חייהם.

²⁶ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "האסיר היה מעורב באופן ישיר באירוע הדקירות באגף 1 יומיים קודם לכן. אין שחר לתלונותיו ומטרתו היא להסיט את תשומת הלב מהאירוע הקשה בו היו מעורבים. האסיר הועבר מבית סוהר שיטה".

²⁷ מפקד בית הסוהר, גנ"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי דרך ענישה זו מופעלת רק במקרי אלימות קשים.

²⁸ מפקד בית הסוהר, גנ"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי האיסור הוטל לאחר שבמקרים רבים הוטמנו אמל"ח, פלאפונים זעירים, סכינים וסמים בתוך נעליים שהובאו מחוץ לבית הסוהר.

²⁹ מפקד בית הסוהר, גנ"מ גניש מנשה, מסר במהלך הביקור כי מדובר בהקפאה זמנית לאור אירוע חמור שבמסגרתו הוחדרו סמים לבית הסוהר על ידי אסיר מחדר "לב" שחזר מחופשה, והשתמשו בהם 12 אסירים מהחדר שהיו עד לאותה עת נקיים מסמים ובעיצומו של הליך גמילה. עם זאת, מסר מפקד בית הסוהר, כי לא נשללה מהאסירים האפשרות לצאת לחופשה להוסטל שיקומי ואף מאושרות חופשות מיוחדות לרגל אירועים משפחתיים.

הסניגוריה הציבורית סבורה כי במקרים ממין אלה מן הראוי להעביר את העצורים להשגחה רפואית מתאימה במרפאת המתקן או במוסד רפואי חיצוני. כבילת עצור למיטה באזיקים היא אמצעי דרסטי ופוגעני הרומס לחלוטין את כבודם של העצורים. ברור כי על שבי"ס לנקוט את כל הצעדים הנדרשים כדי לשמור על חייהם של עצורים אובדניים. יחד עם זאת, ברור גם כי מדיניות הכבילה הקשה והבלתי אנושית שננקטה על ידו אינה הפתרון הראוי לטיפול בעצורים אובדניים, והיא בבחינת בחירת פתרון קל לבעיה קשה אשר מצריכה הידרשות מקצועית-רפואית מעמיקה. כפי שצוין על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית פעמים רבות בעבר, מן הראוי כי במתקן זה ישהה באופן קבוע פסיכיאטר כחלק בלתי נפרד מהסגל, על מנת שיינתן מענה מידי וראוי לעצורים הזקוקים לכך.

3.3. ליקויים בתחום הטיפול הסוציאלי

ב- 9 מתקני כליאה³⁰ מתוך 15 בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית עלו תלונות בנוגע לאיכות הטיפול הסוציאלי והתגלה מחסור במסגרות טיפוליות לאסירים במהלך השהייה בכלא או עם השחרור לקהילה ו/או מחסור בכמות אנשי סגל טיפולי.

בדומה לדוח משנת 2007, בו הושם דגש על מצב התשתית הטיפולית-שיקומית העומדת לרשות האסירים, גם בשנת 2008 התגלתה בחלק מן המתקנים תמונה מדאיגה. המבקרים הרשמיים נוכחו כי בחלק מן המתקנים בהם ביקרו קיים מחסור חמור במספר התקנים לעובדים סוציאליים או שהתקנים קיימים אך אינם מאוישים במלואם, כך שמעט העובדים הסוציאליים המועסקים במתקנים אלה עמוסים יתר על המידה מכדי לתת מענה טיפולי נאות לכל האסירים הנזקקים לשירותיהם. בנוסף, נמצא כי עדיין קיים מחסור במסגרות חינוכיות ושיקומיות עבור אסירים ביטחוניים ומחסור בקבוצות טיפוליות ייחודיות לעברייני מין.

מחסור במסגרות שיקום ובעובדי שיקום בין כתלי הכלא פוגע, כמובן, לא רק באסיר עצמו כי אם גם בחברה כולה, אשר לה אינטרס ראשון במעלה כי יחזור לשורותיה אסיר ששוקם ושלא ישוב לפגוע בה. מחסור זה גם מוביל לבעיה חמורה של מניעת האפשרות מאסירים רבים לצאת לחופשות ולהשתחרר שחרור מוקדם בחלוף שני שלישים מן המאסר, וזאת אך בשל העובדה שלא ניתנה להם ההזדמנות לעבור טיפול משקם בכלא שיפחית את מסוכנותם.

להלן חלק מן הממצאים:

3.3.א. איכות הטיפול הסוציאלי ומחסור בכח אדם ובמסגרות טיפול ושיקום לאסירים

בבית סוהר רימונים, תקן העובדים הסוציאליים עומד על 8 (יחס של עובד סוציאלי אחד לכל 70 אסירים), כאשר בפועל עובדות בכלא 6 עובדות סוציאליות (יחס של עובדת סוציאלית אחת לכל 81 אסירים). המבקרים התרשמו לחיוב מאזור התעסוקה (בו מועסקים 102 מתוך 515 אסירים)

³⁰ בית סוהר רימונים, בית סוהר שקמה, בית סוהר צלמון, בית סוהר דמון, בית סוהר שיטה, בית סוהר אשל, בית סוהר איילון, בית מעצר אבו-כביר, בית מעצר מגרש הרוסים.

וממרכז החינוך הפועל בכלא (8 כיתות לימוד, כאשר בפועל מאוכלסות 6 כיתות הכוללות 12-18 אסירים כל אחת, ותכנים מגוונים כגון השלמת חינוך פורמאלי, חוגים, ספריה, כיתות מחשבים וחדר כושר). יחד עם זאת, אין בבית הסוהר אגפים המיועדים לגמילה או לשיקום, ושירותי השיקום והטיפול נמצאו כבלתי מספקים. אסירים רבים מבקשים לעבור לאגף נקי מסמים, אך נכון להיום התפוסה בו מלאה. על המסגרת הטיפולית לגמילה מסמים נמנים רק 20 אסירים, כשהביקוש רב בהרבה.

בבית סוהר שקמה, אין כלל מסגרות טיפוליות לטיפול בבעיות כגון מין, סמים, אלימות ואלכוהול. עם זאת, בשני אגפים בבית הסוהר יש פגישות "נרקומנים אנונימיים" פעם בשבוע. במתקן קיימים 4 עובדים סוציאליים בלבד ל- 595 אסירים ועצורים (יחס של עובד סוציאלי אחד לכל 148 אסירים). במתקן אין ספריה.

בבית סוהר צלמון, התלוננו האסירים באגף 5 (אגף משתלבים) כי העובדת הסוציאלית נוקטת כלפיהם ביחס מזלזל ומתנשא, המתבטא בחוסר סבלנות, אי הקשבה ובטיפול איטי בבקשותיהם.³¹

בבית סוהר שיטה, אין אגפים המיועדים לגמילה או לשיקום. אסירים רבים מעדיפים את מסלולי התעסוקה על פני המסגרות החינוכיות מכיוון שבגין לימודים מתקבל שכר זעום של 7 ₪ ליום.³² האסירים הנמצאים באגף טעונית הגנה אינם יכולים לצאת את האגף, ועל כן אינם יכולים להשתתף במסגרות החינוכיות. ישנה מורה הנכנסת לאגף, אך החינוך הניתן הוא מינימאלי ביותר ובלתי מספק. מזה שנה פועל בבית הסוהר שיטה אגף נקי מסמים, ובו מאוכלסים 68 אסירים. אסירים רבים מבקשים לעבור לאגף זה, אך נכון להיום התפוסה בו מלאה. בשל חשיבות כליאתם של מי שאינם משתמש בסמים, באגף נקי מסמים, מומלץ לבחון אפשרות הרחבת אגף נ"ס.³³

חרף הרצון הטוב בקרב הנהלת בית הסוהר ואנשי הצוות הטיפולי, מיעוט התקנים לעובדים סוציאליים בכלל מגביל עד מאוד את יכולתם לפעול בנושא זה, והתוצאה בפועל היא כי שירותי השיקום והטיפול אינם מספקים. תקן העובדים הסוציאליים בכלל שיטה עומד על 5.25. משמעות הדבר היא כי ישנו עובד סוציאלי אחד לכל 143 אסירים. בפועל עובדות היום בכלל 4 עובדות (2 בחופשת לידה) ומוחזקים 670 אסירים, כלומר עובדת סוציאלית אחת לכל 167 אסירים. גם אם מקוזזים האסירים הביטחוניים אשר אינם זוכים לשירותים סוציאליים, המדובר בעובד סוציאלי

³¹ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 26.4.09 נמסר כי "בהעדר תלונה ספציפית, קשה מאד להתייחס לנושא, אולם הנהלת בית הסוהר תנסה לבחון את אמיתות הטענה. חשוב לציין כי טענה מסוג זה הינה בעליל קנטרנית ולא מבוססת".

³² בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "אסירים לומדים ברמות שונות בחינם כאשר בכל מקום אחר נדרשים לשלם שכר לימוד גבוה".

³³ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "אכן התפוסה מלאה ויש רשימת ממתנינים. נבחנת אפשרות לפתיחת אגף נוסף".

לכל 117 אסירים.³⁴ מיעוט התקנים גורם לא אחת לסגירת קבוצות טיפוליות. כך למשל, לא עתידה להיפתח קבוצה נוספת של "שליטה בכעסים", וזאת מאחר שעתידה להיפתח קבוצה לטיפול באלכוהוליזם, ומיעוט התקנים לעובדים סוציאליים לא מאפשר את הפעלת הקבוצות במקביל.³⁵ לאור האוכלוסייה הקשה המצויה בכלא שיטה, שדורשת טיפול אינטנסיבי, ולאור הנכונות הרבה של רשויות הכלא לקדם את נושא השיקום והטיפול, אנו סבורים כי יש לפעול באופן מיידי להגדלה ניכרת של מספר העובדים הסוציאליים בכלא.

בבית סוהר אשל, התלונן אחד האסירים באגף הפרדה על כך שמזה 5 חודשים הוא מבקש פגישה עם קצינת חינוך ועם עובדת סוציאלית, אך בקשותיו טרם נענו.³⁶ אסיר אחר, המסווג כאסיר ביטחוני, טען כי לא נפגש מעולם עם קצינת חינוך ועובדת סוציאלית.

בבית סוהר איילון, יש תקן ל-9 עובדים סוציאליים עבור כ-700 אסירים (יחס של עובד סוציאלי אחד לכל 77 אסירים), אולם התקן אינו מאויש במלואו. נמסר כי צפויים להתקבל 3 תקנים נוספים, לאחר סיום השיפוץ והגדלת מצבת הכליאה שתעמוד על כ-1,000 אסירים (יחס של עובד סוציאלי אחד לכל 83 אסירים). כמו כן, אנשי הסניגוריה הציבורית נתקלו במהלך הביקור הרשמי בתלונות רבות של אסירים בנוגע לאיכות הטיפול הסוציאלי.

אחד האסירים באגף הפרדה ארצית התלונן כי אין תחלופה וגיוון בספרים המצויים בספרייה. האסירים באגף זה ציינו כי אין באפשרותם ללמוד באוניברסיטה הפתוחה. באגף נ"ס התלונן אסיר אזרח אוקראינה על כך שבכלא מסרבים להכין עבורו תוכנית שיקום מהסיבה שהוא אינו אזרח ישראלי. כתוצאה מכך, הוא אינו יוצא לחופשות. כמו כן, מכיוון שאין לו משפחה בארץ, הוא אינו זוכה לביקורים. אסיר אחר טען כי למרות בקשותיו אינו זוכה לתוכנית שיקום. בקשותיו לשיחות עם עו"סית אינן מתמלאות. גם בקשותיו להשתלב בקבוצת שליטה בכעסים סורבה, בנימוק שהשיבוץ בקבוצה זו אפשרי רק שנתיים לפני סיום המאסר. מספר אסירי עולם התלוננו על כך שלא מאפשרים להם להשתתף בפעילויות החינוך. לטענתם, לאחרונה התקבלה החלטה חדשה בכלא, לפיה אסירי עולם שריצו פחות מ-10 שנות מאסר, מנועים מלהשתתף בחינוך ובעבודה. לדבריהם, מדיניות חדשה זו, מופעלת גם לגבי אסירים שבעבר כבר שולבו בחינוך. כעת אסירים אלו נותרו ללא חינוך וללא תעסוקה.³⁷ גם באגף משתלבים ב' חזרו

³⁴ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "התקן עובדים סוציאליים בבית סוהר שיטה הוא 5.25 + ראש תחום. עו"ס אחת התפטרה במהלך החודש, כך שמאוישות 5 משרות".

³⁵ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "במהלך חודש אוגוסט מתוכננות להיפתח 2-3 קבוצות טיפוליות במקביל (שליטה בכעסים, טיפול בעברייני מין והתמכרות לסמים). במקביל פועלת קבוצת N.A. במסגרת החינוך".

³⁶ מפקד בית הסוהר, גנ"מ יוסי מקדש, דחה את טענתו של האסיר לעניין היעדר ביקורים של קצינת החינוך באגף הפרדה וציין כי קצינת החינוך עוברת באגפים מדי שבועיים. בדומה לכך, דחה המפקד את טענתו כי לא נפגש עם עובדת סוציאלית ומסר כי ברגע שהאסיר מבקש פגישה עם עובדת סוציאלית הוא נענה בחיוב.

³⁷ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי לא קיימת הנחיה כזו. כל תקופה הוא בוחן את הנושא מחדש ומאשר גם לאסירי עולם, המרצים פחות מ-10 שנים להשתלב בחינוך. לטענתו, קיימים קריטריונים של שב"ס בנושא זה.

האסירים על הטענה כי קיימת מדיניות חדשה, לפיה אסירי עולם אינם יכולים לצאת לעבודה או להשתתף בפעילויות החינוך. לטענת האסירים, בודדים יוצאים לתעסוקה (רק כאלו שב"ס סבור שיש להם 100% סיכויי שיקום). בנוסף, לא מספקים ספרים לקריאה וציוד הספורט שהיה באגף נלקח. האסירים חשים, כי השעמום רב, דבר שמוביל את חלקם לשימוש בסמים ולאלימות.

אסירים רבים טענו, כי למרות בקשות חוזרות ונשנות הם אינם זוכים לשילוב בקבוצות המיועדות לשיקום אסירים. אנו מתקשים לקבל את הגישה המונעת ודוחה פעילויות לשיקום האסירים, תעסוקה וחינוך עד לסוף תקופת מאסרם. אומנם השירות הסוציאלי בבית הסוהר מקיף נושאים רבים, ונראה כי מתאפיין בפתיחות ורצון להתאים את השירותים הניתנים לקהל האסירים (כך למשל נפתחה הקבוצה לעבירות על רקע כבוד המשפחה). עם זאת, אלו נמנעים ממרבית האסירים ו/או נדחים לסוף תקופת מאסרם. אמנם לא כל האסירים מסוגלים להתגייס לטיפול, אך יש לשאוף להעניק טיפול ושיקום לכל מי שמעוניין ומתאים לכך, לרבות לאסירי עולם, וזאת בשלב המוקדם ביותר שניתן ולא רק לקראת השחרור המוקדם.

במהלך עבודתה השוטפת בהליכים של וועדות שחרורים, נתקלה הסניגוריה הציבורית במקרה של אסיר בבית סוהר איילון, אשר עמד להשתחרר שחרור מלא מבלי שיש בידו פתרון דיור כלשהו. למרות הפניות החוזרות ונשנות של הסניגוריה הציבורית לגורמים הרלבנטיים בבית הסוהר ובשב"ס ולגורמי הרווחה ברשות לשיקום האסיר ובעיריית ירושלים, וחרף התייחסותה המפורשת של וועדת השחרורים לעניין, לא נמצא לאסיר כל פתרון דיור קונקרטי ולא ננקטו פעולות כלשהן למצוא לו דיור חלופי לאחר שחרורו. האסיר שוחרר לחיים של דר רחוב אשר עלולים להוביל אותו לחזור ולבצע עבירות, רק כדי להימלט מגורלו המר ברחוב ולשוב לכתלי בית הסוהר.

בבית מעצר אבו-כביר, פועלות 4 עובדות סוציאליות עבור כ- 490 עצורים, כלומר יחס של עובדת סוציאלית אחת לכל 122 עצורים (אם כי יצוין שמדובר בתוספת של 2 תקנים מהשנה שעברה). כמו כן, עם העברת האחריות על המתקן לשב"ס, שונתה חלוקת האגפים וכיום אין אגף נפרד לעצורים נקיים מסמים.³⁸

בבית מעצר מגרש הרוסים, ישנן 3 עובדות סוציאליות, מתוכן רק שתיים קבועות בלבד, עבור כ- 170 עצורים.

ב.3.ב. מחסור חמור במסגרות לטיפול בעבריינות מין

בדוח הסניגוריה הציבורית משנת 2007 הושם דגש על הצורך בחקיקה שתעגן ותקדם מערך של שיקום לעברייני מין, הן בבתי הסוהר והן בקהילה. מספר עברייני המין הנמצאים במשמורת שב"ס עלה בצורה מטאורית בשנים האחרונות, וזאת, בין היתר, בשל ההחמרה בעונשי המאסר הארוכים

³⁸ סגן מפקד בית המעצר, רפ"ק נור אלדין טרבוש, מסר במהלך הביקור כי יש התחשבות בכך בעת חלוקת העצורים לתאים.

ובשל מדיניות של אי שחרור מוקדם ממאסר של עברייני מין (בחלוף 2/3 מתקופת המאסר).³⁹ למרות זאת, המסגרות הטיפוליות הקיימות בשב"ס בתחום זה עדיין קטנות ומצומצמות ביותר, במיוחד בהשוואה למסגרות הטיפוליות הקיימות בשב"ס בתחומים אחרים.⁴⁰ יתרה מזאת, על פי הקריטריונים של שב"ס ומב"ן, שילובם של עברייני מין בטיפול יחל רק בסמוך לקראת השחרור, וזאת תחת שילובם המידי במסגרות הטיפול הקיימות ויצירת רצף טיפולי מועיל לאורך זמן.

בית המשפט העליון הדגיש במספר פסקי דין את חשיבותו הרבה לאינטרס הציבורי של שיקום מניעתי לעברייני מין והתחלת הטיפול מוקדם ככל האפשר במהלך תקופת המאסר.⁴¹ תפישה זו מקורה בהכרה שהאינטרס לשלב עברייני מין בטיפול ארוך טווח החל מתחילת מאסרם, באופן המאין או לפחות מפחית את מסוכנותם בעת שחרורם, אינו אך של האסיר הנדון אלא של החברה כולה. בית המשפט העליון אף קרא למתן עדיפות על ידי שב"ס לפיתוח הטיפול בתחום זה, והפנה לפסק דינו של בית המשפט המחוזי במקרה אחר, לפיו השקעת המשאבים על ידי שב"ס עד כה בנושא זה היא בגדר פעילות זניחה שאין בה כדי לענות על הבעיה הבוערת כבר עכשיו.⁴²

להלן חלק מהמצאים:

בבית הסוהר רימונים, לא קיימת מסגרת טיפולית כלשהי המיועדת לעברייני מין.

בבית סוהר שיטה, מאחר וצוות העובדים הסוציאליים נעדר את ההכשרה הספציפית הדרושה לטיפול בעברייני מין, לא טופלו עד היום עברייני מין בין כתלי כלא שיטה. לאחרונה נשלחו שתי עובדות סוציאליות לרכוש הכשרה כאמור, וכשיסיימו את הכשרתן, בתוך כחודשיים, יוחל בטיפול בסיסי בעברייני מין בבית הסוהר.

בבית סוהר אשל, נמסר כי תיפתח בקרוב קבוצה טיפולית פסיכו-חינוכית לעברייני מין שתכלול 10-15 משתתפים. אנו מברכים על כך שבשב"ס החל לפתוח מסגרות טיפוליות ייעודיות לעברייני מין, אך נדמה כי המסגרת כפי שהיא כיום אינה מספקת מבחינה כמותית, שהרי 10-15 אסירים שיזכו לטיפול, הם מספר זניח בהשוואה ל-77 האסירים בבית הסוהר שמרצים מאסרם בגין עבירות מין. נכונה היא העובדה שלא כל האסירים מסוגלים להתגייס לטיפול, כפי שנאמר על ידי קצינת האסירים, אבל נראה כי בכל זאת מספר האסירים המיועד להשתתף בטיפול הינו דל, וברור כי המספר צריך להיות גבוה יותר. יתרה מזאת, לאחר שיסיימו משתתפי התוכנית את הטיפול

³⁹ על פי נתונים המפורסמים באתר האינטרנט של השב"ס, מספר עברייני המין במתקני הכליאה עלה מ-891 בשנת 2002 ומ-1,191 בשנת 2005 ל-1,325 בשנת 2009 (נכון ליום 9.3.09). יצוין, כי בדוח השנתי של שב"ס לשנת 2007, צוין כי מספר עברייני המין במתקני הכליאה בשנת 1995 עמד על 287 בלבד.

⁴⁰ מנתונים שנמסרו לנו על ידי שב"ס בשנת 2007, עולה כי רק כ-2.5% מעברייני המין זוכים לטיפול (במסגרת של מב"ן). למרות פניות חוזרות ונשנות של הסניגוריה הציבורית במהלך שנת 2008 לראש מינהל טיפול ושיקום בשב"ס, תג"ד אייל גובר, טרם נתקבלו אצלנו נתונים עדכניים על מספר עברייני המין המטופלים בשב"ס נכון להיום.

⁴¹ ראו, למשל, ע"פ 9286/06 פלוני נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 29.11.07); ע"פ 3345/07 מדינת ישראל נ' מרדכי אסולין (החלטה מיום 14.1.08). לביקורת על העדר מסגרות טיפוליות לעברייני מין שאינם דוברי עברית, ראו תפ"ח (מחוזי-חיפה) 5033/08 מדינת ישראל נ' פלוני (החלטה מיום 23.3.09).

⁴² ע"א 1461/07 (מחוזי-ת"א) פלוני נ' שירות בתי הסוהר (החלטה מיום 14.11.07).

הקבוצתי, אין כרגע מענה כולל בשב"ס להמשך הטיפול לשלב הטיפולי המתקדם והמעמיק יותר, ונדמה כי ללא המשך זה ההשקעה הראשונית בטיפול הקבוצתי הפסיכו-חינוכי, שהוא צעד ראשון בלבד בהליך הטיפולי, עלולה לרדת לטמיון.

בבית סוהר מעשיהו, התלוננו אסירים עברייני מין על עצם היותם כלואים באגף נפרד ומיוחד. לדבריהם, משמעות הדבר היא כי כל אחד מהם נושא על מצחו אות קין, וכי הם חשים "מסומנים" בכל מגע עם אסירים מאגפים אחרים (מרבית האסירים יוצאים לעבוד כל יום מחוץ לאגף). כך, לטענתם, אסירים אחרים מפסיקים לדבר איתם ברגע שהם לומדים כי הם משתייכים לאגף עברייני מין.⁴³ מספר אסירים התלוננו על כך שנכלאו באגף זה למרות שכלל אינם עברייני מין. המבקרים לא בדקו את הדבר בתיקיהם האישיים של האסירים שהתלוננו, אך לאור ריבוי התלונות אנו סבורים שיש לבדוק ולברר עניין זה לעומקו.⁴⁴

ב.3.ג. אי מתן שירותים סוציאליים לאסירים ביטחוניים

בדוחות מסכמים משנים עברו, קראה הסניגוריה הציבורית לשינוי המדיניות הנוהגת בשב"ס לפיה אסירים ביטחוניים אינם זכאים לטיפול ולתמיכה סוציאלית. אנו סבורים כי מן הראוי שאסירים ביטחוניים הזקוקים לכך, ובעיקר אסירים ביטחוניים קטינים, ישולבו, ככל האסירים, במסגרות טיפוליות, שיקומיות, חינוכיות ותעסוקתיות. לטעמנו המדיניות הנוהגת כיום בשב"ס היא בלתי ראויה, ובפרט נוכח רצונם של האסירים להשתלב במסגרות אלה. מדיניות זו זכתה לביקורת נוקבת מצד בית המשפט העליון בשורה ארוכה של פסקי דין, בהם הודגש כי מתן השירותים הסוציאליים אף עולה בקנה אחד עם אינטרס הציבור.⁴⁵ למרבה הצער, נושא זה לא זכה לקידום משמעותי גם במהלך שנת 2008 ותחילת שנת 2009.

להלן חלק מן הממצאים:

⁴³ אחראית תחום עבודה סוציאלית, ר"כ קרן גלבו, מסרה במהלך הביקור כי כליאתם של עברייני המין באגף מיוחד היא מכוונת. מטרתה, בין היתר, להגן עליהם מפני אסירים אחרים המתנכלים להם. עוד, לדבריה, הדבר מונע מעברייני המין מלשמור את העבירות שביצעו כסוד, ובכך מסייע בשיקומם. מצד שני, ציינה ר"כ גלבו כי השמתם ביחד של עברייני מין, ללא טיפול, מחריפה לרוב את מצבם, לאור העידוד וההפריה ההדדית ביניהם בכל הקשור לעיוותי חשיבה בנושא. בשל כך, בין היתר, ישנה מגמה להרחיב ככל האפשר את מעגל האסירים המקבלים טיפול, ולו טיפול חלקי.

⁴⁴ קצין האסירים, ר"כ אמיר כהן, והאחראית על תחום עבודה סוציאלית, ר"כ קרן גלבו, הכחישו תלונה זו ומסרו כי באגף לעברייני מין כלואים עברייני מין בלבד.

⁴⁵ ראו, בין היתר, ע"פ 4102/08 דירבאס נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 1.12.08); ע"פ 1456/07 פלוני נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 10.7.07); ע"פ 10118/06 פלונית נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 30.4.07); ע"פ 6248/05 פלוני נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 8.11.06); ע"פ 6569/05 אבו אלעיש נ' מדינת ישראל (החלטה מיום 24.7.06).

בבית סוהר דמון, האסירים הבוגרים באגפי שב"חים אינם זכאים לכל פעילות חינוך או תעסוקה, ופעילותם מסתכמת בתחזוק המתקן.⁴⁶ לדברי האסירים, לא ניתן להם להכניס ספרים לאגף.⁴⁷ האסירים הביטחוניים הקטינים אמנם זכאים לחינוך, ובאגף ישנה כיתת לימוד שבה למדו הקטינים במשך 4 שעות בכל יום חשבון וערבית בסיסית. עם זאת, במהלך הביקור נתברר כי מזה חצי שנה הקטינים אינם לומדים מאחר והמורה פוטר. הקטינים אינם עוסקים בפעילות קבועה כלשהי, וסדר יומם מתמצה בעשיית ספורט בחצר ובצפייה בטלוויזיה בתאיהם הצפופים.⁴⁸ במהלך הסיוור פגשו אנשי הסניגוריה הציבורית אסירים ביטחוניים רבים שהלינו על כך שלמרות פניות חוזרות ונשנות מצידם להשתלבות במסגרות תעסוקה, חינוך ושיקום, נענו כי עקב היותם אסירים ביטחוניים לא ישולבו במסגרות אלה, וזאת למרות רצונם להשתקם ולצאת לדרך חדשה.

בבית סוהר שיטה, למרות הערותינו בדוח מהשנה שעברה, לא קודם נושא מתן השירותים הסוציאליים לאסירים הביטחוניים, וכיום הם לא נהנים משירותים סוציאליים כלשהם. אחד האסירים הביטחוניים התלונן על כך שהנהלת הכלא לא מאשרת לו להמשיך את לימודיו במסגרת האוניברסיטה הפתוחה, שאופשרו לו בעת שהותו בשני בתי סוהר אחרים. האסיר סיפר שבית הסוהר שיטה קטע את לימודיו באיבם, גרם לו להפסד של כ-6000 ₪ בכך שלא אפשר לו להשלים את הקורס אותו למד, ואף לא מתיר לו להירשם לקורסים נוספים. לדבריו שני אסירים ביטחוניים נוספים נמצאים במצב דומה.⁴⁹

אחראי צוות העובדים הסוציאליים בבית הסוהר הבהיר במהלך הביקור כי אחת הסיבות להעדר מתן השירותים הוא העובדה כי מרבית האסירים הביטחוניים מתגוררים באזורים שבהם לא קיימות לשכות רווחה, או שאם הן קיימות לא ניתן לזכות מהן לשיתוף פעולה. סיבה זו שצוינה אולי מהווה מכשלה, אך לבטח אינה מצדיקה את העדר מתן השירותים בבית הסוהר.

בבית סוהר אשל, האסירים הביטחוניים אינם זוכים להשתתף בקבוצות הטיפול והשיקום ובמסגרות תעסוקתיות ואינם זוכים לטיפול ותמיכה סוציאלית. כך למשל, באגף השמור התלוננו

⁴⁶ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "בבית סוהר דמון אין מערך תעסוקה לאסירים לנוכח העובדה שמדובר בשב"חים השפויים לתקופות מאסר קצרות. לעומת זאת מסופקים לאסירים ספרי קריאה".

⁴⁷ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "ספרים מתקבלים מהצלב האדום באופן קבוע. מטעמי ביטחון לא מאפשרים הכנסת ספרים מבחוץ. ניתן לרכוש או לקבל משב"ס. אין מחסור בספרים באגפים". יחד עם זאת, המבקרים סברו כי נוכח תלונות האסירים והעדר הספרים בתאים, יש לרענן לאסירים את זכויותיהם בהקשר זה.

⁴⁸ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "לקטינים יש כיתת לימוד". לדברי מפקד בית הסוהר, גנ"מ דוד אנג'ל, נעשים מאמצים לאתר מורה חדש והוא צפוי להתחיל לעבוד במתקן בקרוב.

⁴⁹ מפקדת בית הסוהר, תג"ד דבורה שגיא, מסרה במהלך הביקור כי אסירים אלו עברו לכלא שיטה בעקבות מעורבותם בהסתה לשביתת רעב, וכי התנאי לאישור לימודים הוא התנהגות טובה. המפקדת הבהירה כי תשקול כעת, לאחר שנוכחה כי האסירים התאקלמו, לאשר את לימודיהם. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "לאחר ראיון עם סגן מפקד בית הסוהר, חודשו לימודיו של האסיר באוניברסיטה הפתוחה".

שני אסירים ביטחוניים על כך שביקשו לעבור לאגף שבו יוכלו להתחיל בשיקום ולצאת לעבודה, אך נענו בשלילה נוכח סיווגם. אסיר אחר, שביקש כי שמו לא יפורסם, שפנה למחלקת הייעוץ והחקיקה במשרד המשפטים, ואשר תלונתו הופנתה על ידה אל הסניגוריה הציבורית טרם הביקור, התלונן על כך שהעבירו אותו לתא עם אסיר אחר, בן כפרו, שלטענתו, הכריח אותו לשרתו. למרות שהאסיר שוהה כיום לבדו בתא לאחר שהפרידו בין השניים, הוא חושש לחיי משפחתו לאור המתרחשות שנוצרה בינו לבין האסיר השני. האסיר מסר כי ביקש לראות עובדת סוציאלית, להשתלב בחינוך ולעבוד, אך בית הסוהר לא נענה לבקשתו מאחר והוא מסווג כאסיר ביטחוני ושוהה באגף סגור.

בבית סוהר איילון, אסירים ביטחוניים אינם זכאים לסיוע סוציאלי, אלא במקרים חריגים מאד, למשל כשמדובר באסירים המוגדרים כפסיכיאטרים ו/או בעלי רקע נפשי בעייתי.

4.ב. ליקויים בתחום הליווי והובלת האסירים

גם השנה שבו ועלו תלונות חוזרות ונשנות בדבר תנאי ההסעה וליווי האסירים ממתקני הכליאה השונים ליעדים שמחוץ להם, כגון בתי המשפט.

יצוין, כי עתירה עקרונית שהוגשה כנגד תנאי ההסעה הנהוגים בשב"ס, תוך הסתמכות, בין היתר, על תצהירים רבים של אסירים וכן על האמור בדוחות הסניגוריה הציבורית, עדיין תלויה ועומדת. העתירה נקבעה לדיון בפני הרכב.⁵⁰

להלן חלק מהמצאים:

בבית הסוהר מעשיהו, התלוננו העצורים באגף עצורים עד תום ההליכים על דרך ההובלה לדיוניהם בבית המשפט. בין השאר, דיווחו העצורים, על כך שמעירים אותם ב- 30: 4 לפנות בוקר, מספקים להם ארוחה קלה ומותירים אותם כבולים באזור מיוחד עד 7:00 בבוקר, ורק לאחר מכן אוספים אותם ב"פוסטה" (ניידת ייעודית להובלת עצורים) לדיונים בבית המשפט. תנאי הנסיעה עליהם סיפרו העצורים הם קשים מאד: משך נסיעה ארוך; הספסלים בניידת אינם מרופדים והעצורים נאלצים לשבת על מתכת חשופה; קור עז; איסור על ירידה מהניידת לשם עשיית צרכים (למרות שממילא מבוצעות עצירות רבות במהלך הנסיעה).

בבית מעצר מגרש הרוסים, שחרורם של תושבי שטחים מתעכב למחרת היום בשעות הבוקר גם אם הם עומדים בתנאי השחרור באותו יום, זאת מאחר שצוות ליווי שלם צריך לצאת עימם למחסום מטעמי ביטחון. מדיניות זו של החזקת עצורים שלא כדין אינה מעוגנת בחוק והיא בבחינת עשיית דין עצמי של ממש אשר לכאורה מקימה עילה להגשת תביעות אזרחיות כנגד שב"ס. לדעת הסניגוריה הציבורית, יש לשחרר אדם שעומד בתנאי שחרורו לאלתר ואין מקום להחזיקו במעצר ללא צו מעצר תקף.

⁵⁰ בג"צ 1482/08 עדאלה ואח' נ' שירות בתי הסוהר ואח' (קבוע לדיון ביום 22.7.09).

5.ב. צפיפות קשה

בביקורי המבקרים הרשמיים מטעם הסניגוריה הציבורית עולה תמונה חמורה של צפיפות קשה ובלתי נסבלת ברוב מתקני הכליאה בהם ביקרו.

ב- 11 מתקנים מתוך 15, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נמצא כי אסירים שוהים בתנאי צפיפות קשים, לפחות בחלק מאגפי המתקן.⁵¹ לעיתים תחושת הצפיפות בתאים מתעצמת בשל מחסור במקומות ראויים לאחסון ציוד האסירים.

להלן חלק מהמצאים:

בבית סוהר גבעון, אמנם החלו בשיפוץ נרחב בתאים במטרה להפחית את רמת הצפיפות, אך עדיין שוררת צפיפות קשה בתאים.⁵² גודלו של תא משופץ עומד על 18 מ"ר ומיועד לאכלוסם של 6 אסירים, קרי כ- 3 מ"ר בממוצע לאסיר. באגפים 2-3, בהם תהליך השיפוץ נמצא בעיצומו, הצפיפות קשה ביותר והשטח הממוצע לאסיר בתא המיועד ל- 16 אסירים הוא 2.7 מ"ר.⁵³ באגף 1 המתקדם השטח הממוצע לאסיר הוא 3.9 מ"ר. באגף ההפרדה והענישה נמצאו שני תאים המיועדים ל- 4 אסירים בגודל של 6 מ"ר, קרי כ- 1.5 מ"ר שטח ממוצע לאסיר (באם תפוסת התא מלאה).

בבית סוהר רימונים, מרחב המחיה לאסיר בתא באגף 6, המיועד לאסירים השפוטים לתקופת זמן ארוכה, עומד על כ- 3.2 מ"ר.

בבית סוהר מעשיהו, גודל תא באגף העצורים עד תום ההליכים עומד על כ- 35 מ"ר ו- 10 מיטות, קרי כ- 3.5 מ"ר שטח ממוצע לעצור. באגף עברייני מין גודל החדר כ- 16 מ"ר ושהו בו 4 אסירים, קרי כ- 4 מ"ר שטח ממוצע לאסיר.

בבית סוהר צלמון, גודלו של תא הקטינים באגף עצורי ימים המיועד ל- 4 עצורים הוא צפוף מאוד. תא כליאה באגף המעצרים גודלו 9 מ"ר ומיועד ל- 6 עצורים.

בבית סוהר שיטה, עדיין שוררת צפיפות קשה בתאים.⁵⁴ באגף 1 קיימים תאים המיועדים ל- 8 ול- 10 אסירים, בהם שטח המחיה לאסיר נע בין 2.15 מ"ר ל- 2.7 מ"ר. תא באגף ההפרדה, שאוכלס על ידי 4 אסירים, קטן וצפוף והתנאים בו קשים ביותר, ומבעד לסורגים (כאמור, נציג העובדים

⁵¹ בית סוהר שקמה, בית סוהר דמון, בית סוהר גבעון, בית סוהר רימונים, בית סוהר מעשיהו, בית סוהר צלמון, בית סוהר שיטה, בית סוהר אשל, בית סוהר איילון, בית מעצר מגרש הורסים, בית מעצר אילת.

⁵² מפקד בית הסוהר, גנ"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי מדובר בבעיה מערכתית שאינה אופיינית רק לבית הסוהר גבעון.

⁵³ מפקד בית הסוהר, גנ"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי הוא מודע לבעייתיות והוא מקווה לתחילת תהליך השיפוצים באגפים אלו לכל המאוחר בשנת 2009.

⁵⁴ מפקדת בית הסוהר, תג"ד דבורה שגיא, מסרה במהלך הביקור כי היא מודעת לתנאי הצפיפות בכלא, אך אין ביכולתה לפתור בעיות אלו. אגף 1 עתיד להיסגר לטובת שיפוץ בחודש יולי, והתנאים שישפרו בו לאחר השיפוץ יהיו טובים בהרבה. אגף 11 גם הוא אגף ישן. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "בתאריך ה- 21.7.08 פונה אגף 1 לטובת שיפוץ כללי כאשר המטרה המרכזית היא שיפור תנאי המחיה".

הסוציאליים סירב ליתן למבקרים לבחון תא זה מבפנים) ניתן היה להעריך כי גודל התא כ- 6 מ"ר, קרי כ- 1.5 מ"ר שטח ממוצע לאסיר.⁵⁵ גודלו של תא באגף הצינוק, המיועד ל- 2 אסירים, הוא כ- 5 מ"ר, קרי כ- 2.5 מ"ר שטח ממוצע לאסיר, והתנאים בו ממילא קשים ביותר.

בבית סוהר אשל, האסירים נמצאים בתאים רוב שעות היממה, כשהם ספונים בתא צפוף, חם ומחניק כמעט ללא כל יכולת להתנועע וללא כל פעילות. באגף הבידוד התאים אף צפופים יותר וגם בהם חם ומחניק. השטח הממוצע לאסיר בתא באגף הבידוד הוא כ- 2.52 מ"ר. בתאי היחיד מיטה אחת שתופסת כמעט את כל שטח התא כאשר נותר רווח צר בלבד של מרצפת וחצי בין המיטה לקיר.⁵⁶ השטח הממוצע לאסיר בתאים הזוגיים באגף ההפרדה הוא 2.4 מ"ר. אחד האסירים באגף התלונן כי ישן על מזרון שמניח על הרצפה, וזאת מאחר ואין לו מקום לחפציו ונאלץ בלית ברירה להניחם על המיטה.⁵⁷ באגף השמור השטח הממוצע לאסיר בתא זוגי הוא 2.97 מ"ר.

בבית סוהר איילון, באגף נ"ס, התאים תוארו בדוח ביקור שערך כב' השופט אליקים רובינשטיין כתאים ש"קשה להלום במאה ה- 21 תאים מסוג אלה".⁵⁸ באגף יש 10 תאים. ברוב התאים שוהים 12 אסירים וגודלם כ- 4.5 מ"ר * 5 מ'. כלומר, שטח המחיה הממוצע לכל אסיר הוא 1.88 מ"ר. אין בתאים שולחן אוכל מסודר, אלא דרגש בודד קטן ונמוך. התאים צפופים ביותר ואין מקום לחפצים אישיים ולפיכך, מוגבלת הכנסת הציוד לתיק אחד בלבד. בין קומות המיטה אין סולמות. האסירים, הישנים בקומות העליונות התלוננו, כי הם מתקשים לטפס ולרדת מהמיטה. יצוין, כי מדובר בגובה של כמטר וחצי.⁵⁹ באגף משתלבים ב' גודל התאים באגף הוא כ- 1.8 מ' * 2.4 מ'. בכל תא שוהים בין 4-6 אסירים. מכאן, כי שטח המחיה הממוצע לאסיר הוא בין 1.08 מ"ר ל-0.72 מ"ר. באחד התאים בו ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית היו רק שתי ארוניות (חצי ארונית לכל אסיר לצורך אחסון).

בבית מעצר מגרש הרוסים, התאים באגף הפיקוח וההשגחה, המיועדים ל- 4 עצורים, קטנים וצפופים מאד והשהייה בהם קשה ביותר. תאי הבידוד, המיועדים לשני עצורים, קטנים מאד וגודלם כ- 4 מ"ר, קרי שטח ממוצע לעצור של 2 מ"ר.

⁵⁵ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "התאים באגף ההפרדה אינם דומים לתאים באגף רגיל ומן הסתם הם קטנים יותר".

⁵⁶ יודגש כי בעת הביקור לא שהו באגף זה אסירים מאחר והאגף עתיד לעבור שיפוץ. לדברי מפקד בית הסוהר, גנ"מ יוסי מקדש, תוכנית השיפוץ שהוכנה מתעכבת, מאחר שהתוכנית המקורית אינה נותנת מענה לבעיה המרכזית הקיימת באגף והיא היעדרם של שירותים וכיור ברובם המכריע של התאים (ועל כך בהמשך), ועל כן פנה ביוזמתו לגורמי הבינוי בבקשה לבחון את שינוי התוכנית באופן שיתוספו תאי שירותים וכיורים, אם כי ההיתכנות של שינוי כזה עדיין אינה ברורה בשל מגבלת קיבולת מערכת הניקוז והביוב באגף. מעבר לבעיה זו בתאים בעיות נוספות, ובראשן: היעדר אוורור, צפיפות, חום ומחנק.

⁵⁷ מפקד בית הסוהר, גנ"מ יוסי מקדש, מסר במהלך הביקור כי העובדה שהאסיר ישן על מזרון שמונת על הרצפה תלויה בו ובהיקף הציוד האישי שמכניס לתא. עוד צוין, כי האסירים בתאים הסמוכים מסתדרים עם המקום שהוקצה להם וכי אין זה ראוי, לטעמו, שבית הסוהר יוציא חפצים אישיים שהאסיר בוחר להחזיק בתאו.

⁵⁸ דוח הביקור מתייחס לביקור רשמי שערך כב' השופט רובינשטיין ביום 23.7.08.

⁵⁹ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי העניין ייבדק ויינתן מענה.

כפי שעולה מממצאי דוחות הביקורים הרשמיים, מן התגובות של שירות בתי הסוהר ותשובות בעלי התפקידים בבתי הסוהר השונים, טרם נמצא פתרון הולם ומערכתי לבעיית הצפיפות הקשה השוררת בבתי הסוהר. מדובר בתופעה אותה אנו מציינים מידי שנה בדוח תנאי הכליאה מזה למעלה משמונה שנים, אך ללא שיפור משמעותי. לטעמנו, על מנת לשמור על כבודם המינימאלי של האסירים כבני אדם, על שירות בתי הסוהר לדאוג לא רק למיטה לכל אסיר (כפי שאכן נעשה בעקבות פסיקת בית המשפט הגבוה לצדק), כי אם גם לשטח מחייה סביר. רמות הצפיפות שנראו ברוב המתקנים בהם ביקרנו אינן מאפשרות מחייה בכבוד מינימלי, ויש לפעול להפחתה משמעותית בהן באופן מיידי.

ב.6. תנאים היגייניים ותברואתיים ירודים

ב- 10 מתקני כליאה מתוך 15, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נמצא כי התנאים ההיגייניים והתברואתיים ירודים, הן בשטחים הציבוריים והן בתאים, לפחות בחלק מאגפי המתקן.⁶⁰ ישנם בתי סוהר בהם התנאים ההיגייניים והתברואתיים מגיעים עד לכדי הזנחה של ממש, באופן העלול לסכן את בריאותם של האסירים. סוגיה זו מחייבת טיפול באופן דחוף ומיידי. להלן דוגמאות להמחשת המצב הקיים:

בבית סוהר רימונים, האסירים באגף 6 התלוננו על מזיקים כגון נמלים, מקקים וקרציות.⁶¹

בבית סוהר גבעון, ניכר שיפור ברמת הניקיון, אך חלק מהאסירים התלוננו על מקקים בשעות הערב בעיקר בארונות.⁶² באגפים 2-3 ישנם לכלוך וזחנה שעלתה מהשירותים.⁶³ באגף הפרדה נתקלו המבקרים במקקים בתאים. בתאים שררו חום כבד, זחנה חזקה ותחושת מחנק, והקירות בהם לא היו מסוידים.⁶⁴ בתאים המלוכלכים אין פחים, ושאריות האוכל נמצאות בשקיות ניילון על הרצפה.⁶⁵ באחד התאים צינורות המים היו חשופים. בשניים מהתאים לא היו כלל אמצעי אוורור פשוטים, כגון חלון או מאוורר.

בבית סוהר מעשיהו, באגף הפרדה וענישה, הקירות באחד התאים היו בשלב מתקדם של התקלפות, כך גם התקרה בתא אחר באגף, וזאת למרות שנמסר למבקרים כי האגף עבר לא מזמן

⁶⁰ בית סוהר רימונים, בית סוהר גבעון, בית סוהר מעשיהו, בית סוהר שקמה, בית סוהר צלמון, בית סוהר דמון, בית סוהר שיטה, בית סוהר אשל, בית סוהר איילון, בית מעצר מגרש הרוסים.

⁶¹ מפקד בית הסוהר, גני"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי הבעיה נובעת מהכנסת דברי מזון לתאים והעדר ניקיון מצד האסירים.

⁶² מפקד בית הסוהר, גני"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי בוצעה הדברה והעניין נפתר.

⁶³ מפקד בית הסוהר, גני"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי יעשה מאמץ להקפיד על ניקיון רב יותר באגפים אלו.

⁶⁴ מפקד בית הסוהר, גני"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי יבדוק את האפשרות להכניס מאווררים לתאים. לדבריו, נוהגים לסייד את הקירות באגף אחת לחודש. לטענתו, המצב בתאי הפרדה טוב בהשוואה למתקנים אחרים.

⁶⁵ בביקור משלים שנערך בבית הסוהר נוכחו המבקרים לדעת כי הוכנסו פחים לכל תאי הפרדה ועל כן רמת הניקיון בתאים השתפרה. אף על פי כן, עדיין ישנה בעיית מקקים באגף.

תהליך שיפוץ. האסירים באגף התלוננו על נוכחותן של חולדות והראו למבקרים את המגבות והמחסומים שהם מציבים בתחתית דלתות תאיהם כדי למנוע את כניסת החולדות אליהם.

בבית סוהר שקמה, בתא העצורים הקטינים הרצפה מלוכלכת וריח רע שורר בתא.

בבית סוהר צלמון, טענו האסירים באחד האגפים כי ישנן בעיות בניקוז המים באגף, דבר שגורם להצפות מקומיות ולבעיה בייבוש הרצפה לאחר שטיפתה.⁶⁶

בבית סוהר זמון, באחד מאגפי השב"חים הבגירים התאים סובלים מרטיבות ומטחב.⁶⁷ האסירים טענו כי ישנם מקקים בתאים וכי הריסוס האחרון נעשה לפני כחודשיים. למרות פניות חוזרות ונשנות שלהם לגורמי הכלא, לא נעשה ריסוס לאחרונה.⁶⁸ באחד האגפים הגג המקיף אותו עשוי מאסבסט.

בבית סוהר שיטה, באחד התאים באגף 1 הכיור המשמש את האסירים להכנת אוכל נמצא בצמוד לשירותים. האסירים התלוננו על מקקים בתאים. באגף תאי הצינוק שררו סרחון וצחנה מעוררי קבס.⁶⁹ הרצפה במתחם תאי הצינוק הייתה רטובה ומטונפת, ונראה כי הסיבה לכך היא העובדה כי ניקוז המקלחת אינו בנוי כראוי, והמים יוצאים מחדר המקלחת ומתפזרים על רצפת האגף. האסירים בתאים אלו התלוננו על הסרחון הכבד וכי למרות בקשותיהם החוזרות לא מסופקים להם חומרי ניקוי.⁷⁰

בבית סוהר אשל, התלוננו האסירים באגף השמור על עכברים שחודרים לתאים דרך תעלות הביוב וכן על ריבוי מקקים. ואכן, במהלך הביקור הבחינו אנשי הסניגוריה הציבורית במקקים רבים מתרוצצים בתאים.⁷¹

בבית סוהר איילון, רוב האגפים מצויים במצב תברואתי ירוד. ישנה בעיה רצינית של רטיבות ועובש בתאים.⁷² בחלק מהתאים באגף נ"ס הקירות בתאים עצמם מתפוררים מעובש ורטיבות

⁶⁶ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 26.4.09 נמסר כי "בשלב זה הבעיה מטופלת באופן נקודתי. בהמשך יינתן פתרון מעמיד ויסודי".

⁶⁷ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "נמשכת מגמת שיפוץ המבנה, בתוך כך שיפור תנאי מחיית אסירים".

⁶⁸ מפקד בית הסוהר, גנ"מ דוד אנג'ל, מסר במהלך הביקור כי לא ניתן להיפטר מהמקקים באופן מוחלט וכי ריסוסים באגף מתבצעים בקביעות. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "מתבצעת הדברה נגד מקקים באופן קבוע ובתדירות גבוהה".

⁶⁹ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "ברחבת הצינוק מותקן מאוורר תעשייתי גדול המספק אוורור לכל התאים".

⁷⁰ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "בצינוק מועסק אסיר אשר כל תפקידו לבצע ניקיונות במהלך כל היום. באגפי הפרדה וצינוקות לא מספקים לאסירים חומרי ניקוי מחשש לפגיעה עצמית או כל מעשה שלילי אחר".

⁷¹ מפקד בית הסוהר, גנ"מ יוסי מקדש, מסר במהלך הביקור כי הבעיה ידועה וכי נעשה מאמץ לצמצם תופעה זו. עוד ציין כי כל האגפים עוברים פעמיים בשנה ריסוס.

וישנם חורים וצינורות חשופים. מסדרונות האגף היו מטונפים, אשפה נערמה ברחבי המסדרון, מקקים מתים וחיים נמצאו על הרצפה והקירות, שברי ציוד אישי של אסירים שהוצא מתאם היה מפוזר לאורך כל מסדרונות האגף ועוד. האסירים באגף זה התלוננו כי ישנם עכברים בתאים ותולעים בקירות. באגף משתלבים ב' קירות אחד מהתאים מכוסים עובש, רטיבות וטחב. בתא אחר הארון המיועד לאחסון מזון מלא בחלודה. הכניסה לאגף מוזנחת: קירות הבטון בכניסה מתקלפים; ישנם צינורות חשופים על הקירות; שטח נרחב מהחצר משמש לייבוש כביסה באמצעות מתקני כביסה ניידים. האסירים באגף התלוננו על ההיגיינה הירודה ועל תולעים בקירות. לטענת האסירים, הם לא מקבלים כמות מספקת של מוצרי ניקוי לצורך ניקוי התאים.⁷³

בבית מעצר מגרש הרוסים, בתאים באגף הנוער הקירות מקולפים וישנה בעיה רצינית של עובש.

7.ב. תנאי אוורור בלתי נאותים

ב- 8 מתקני כליאה מתוך 15, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, קיימת בעיית אוורור בחלק מהתאים (בין במקרים בהם ישנה מערכת לאוורור ובין במקרים בהם ישנם חלונות).⁷⁴

להלן דוגמאות להמחשת המצב קיים:

בבית סוהר גבעון, הותקנו מאווררים חדשים בכל תא, אך תחושת המחנק והחום עדיין קיימת. חלק מהאסירים התלוננו על החום הרב בחדרים ודיווחו שחלק מהמאווררים אינם עובדים. בחלק מהתאים שנבדקו באגף 5 החלונות גבוהים וחסומים כך שאין כניסה לאוויר. כמו כן, ישנם תאים עם חלונות אטומים המוסתרים על ידי גגון של בניין סמוך.⁷⁵ באגף הפרדה וענישה, בחלק מהתאים אין חלונות או מאווררים.

בבית סוהר שקמה, תא העצורים הקטינים אינו מאוורר. תאי המעבר אפלוליים ומחניקים, במיוחד בתא מס' 6 שאין בו כל אוורור.

בבית סוהר דמון, בתא הצינוק אין חלון למעט פתח קטן ומסורג בדלת.⁷⁶

⁷² סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי הוא מודע לליקויים. בנוסף, נערכים שיפוצים על מנת שיהיה אפשר להעביר את האסירים למגורים ראויים יותר.

⁷³ מפקדת האגף, ר"כ אליאן אסולין, מסרה במהלך הביקור כי כל תא מקבל כוס אקונומיקה לשבוע המיועדת גם לניקיון המסדרונות.

⁷⁴ בית סוהר גבעון, בית סוהר שקמה, בית סוהר דמון, בית סוהר שיטה, בית סוהר אשל, בית סוהר איילון, בית מעצר אבו-כביר, בית מעצר מגרש הרוסים.

⁷⁵ מפקד בית הסוהר, גני"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי חלונות אלה מוסתרים על ידי גגון של בניין סמוך והבטיח להכניס מאווררים נוספים לתאים אלה.

⁷⁶ בתגובת גני"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "המבקרים לא הבחינו בכך שיש חלונות בתאים".

בבית סוהר שיטה, בתא באגף 1 נמצא כי שוררת אפלולית, נורה אחת בלבד עבדה וסיפקה תאורה חלשה שאינה מאפשרת קריאה, החלונות בתא היו חסומים לחלוטין (גם בשירותים) ואור שמש לא יכול להיכנס כלל.⁷⁷ בתא שררו חוס ומחנק. באגף 11 שוררת תחושת מחנק בתאים, חרף קיומם של מאווררים, והאסירים הרבו להתלונן על החום המעיק והבלתי נסבל השורר בעונת הקיץ. בתא ההפרדה אין חלון. מצבם הפיזי של התאים מחפיר, ושורר בהם מחנק כבד.⁷⁸

בבית סוהר אשל, בתאים באגף הבידוד יש פתחי אוורור מסורגים, כאשר מעל הסורג חיפוי פלסטיק המקשה על כניסת אוויר לתא, למרות שבין החיפוי לסורג ישנו מרווח צר המאפשר לכאורה כניסה של אוויר. בתאים שורר חוס ומחנק.⁷⁹ בתאים באגף ההפרדה חם, צפוף ומחניק, חרף קיומו של מאוורר. באגף השמור אמנם יש מאווררים בתאים, אולם את האגף מקיפה חומה גבוהה שמקשה על כניסת אוויר לתאים ולכן נוצרת בהם תחושת חנק. האסירים התלוננו על צפיפות וחום בתאים וציינו את העובדה שבין החומה למבנה האגף, מלמעלה, ישנם סורגים צפופים שיוצרים אפקט של חימום.

בבית סוהר איילון, בעיה קשה שהתעוררה בכלל האגפים בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, הינה היעדר אוורור מספק. באגף הפרדה ארצית אין בתאים חלון חיצוני, המאפשר חדירת אור ו/או אוויר טבעי. הפתח היחיד בתא הוא בצוהר שעל הדלת, הפונה לפנים המסדרון העובר בין תאי האגף. צוהר זה משמש להעברת אוכל. השליטה על פתיחתו היא בידי הסוהרים בלבד. ובפועל, הוא מצוי במצב סגור רוב שעות היום.⁸⁰ התחושה בתא היתה מחניקה. יצוין כי האסירים שוהים בתאים כ- 23 שעות ביממה. אסירים רבים התלוננו על היעדר אוורור מספק ו/או חלון בתאים.⁸¹ כמו כן התלוננו על כך שהצוהר הקיים בדלת התא לכיוון המסדרון, סגור בדרך כלל. בנוסף, עלו תלונות לגבי ריח הטחב העולה מהקירות. באגף נ"ס החלונות הסמוכים למיטות האסירים, אשר ישנים בקומה העליונה של מיטת הקומתיים, שבורים ופרוצים, דבר הגורם לכניסת גשם וקור לתוך התא ולפגיעה בגופם ובציוד האישי של האסירים הללו.⁸² אסירים, שאינם מעשנים, התלוננו על כך כי

⁷⁷ מפקדת בית הסוהר, תג"ד דבורה שגיא, מסרה במהלך הביקור כי היא צריכה לבדוק את העניין, ואינה זוכרת מדוע נאטם החלון. לדבריה, ייתכן שהדבר נבע מהשיפוצים הנערכים בסמוך, וכדי למנוע חשש של הברחת מסוריות וסכינים מאזור השיפוצים לאגפי המגורים.

⁷⁸ מפקדת בית הסוהר, תג"ד דבורה שגיא, מסרה במהלך הביקור כי היא מודעת לתנאי המחנק בכלא, אך אין ביכולתה לפתור בעיות אלו. לדבריה, הדבר נובע מתנאי האקלים בעמק יזרעאל, והפתרון היחיד האפשרי הוא התקנת מזגנים – דבר הדורש אישור שירות בתי הסוהר.

⁷⁹ ראו הערת שוליים 56 לעיל.

⁸⁰ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי סגירת הצוהר נדרשת מטעמי ביטחון. מדובר באסירים מאוד מסוכנים, תוקפנים ואלימים שיכולים, למשל, לשפוך מים חמים דרך האשנב או לשלוף סכין ולחתוך סוהר. אסור לקחת סיכונים מיותרים במקרה דנן.

⁸¹ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי הותקנו מאווררים בתאים שאמורים לתת פיתרון הולם לסוגיית האוורור.

⁸² סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי הוא מודע לליקויים. בנוסף, נערכים שיפוצים על מנת שיהיה אפשר להעביר את האסירים למגורים ראויים יותר.

בחדרים בהם הם מוחזקים, שוהים גם אסירים שמעשנים בחדר. מאחר ומדובר בחדרים המאוכלסים על ידי אסירים רבים – (12 אסירים בחדר), מדובר בהפרעה קשה, שייתכן ויש בה אף משום הפרה של החוק בדבר מניעת עישון במקומות ציבוריים. באגף משתלבים ב', אחד התאים שנבדק אינו מאוורר דיו. קיים צוהר בחזית התא לכיוון החצר וחלון נוסף הפונה לאזור פחי האשפה.

בבית מעצר אבו-כביר, בתאי העצורים לא קיימת מערכת אוורור מרוכזת. אמנם התקנת מאווררים במסדרון תורמת ליצירת תחושה מאווררת בשטחי האגף המשותפים, אולם ברוב התאים נותרת תחושת מחנק הנובעת גם מהצפיפות בחדרים.⁸³ בשניים מאגפי העצורים עד תום ההליכים אמנם קיימים מאווררים בתאים, אולם עדיין חם מאד וקיימת תחושת מחנק (בשל עובדה זו, מספר עצורים בחרו לישון במזרונים על גבי הרצפה אף שעמדה לרשותם מיטה). ברוב התאים באגף עצורי הימים אין מאווררים והעצורים התלוננו על החום הכבד ותחושת המחנק.⁸⁴

בבית מעצר מגרש הרוסים, בתא "בידוד מעבר" יש ריח חזק מאד, אין אוויר ותחושת מחנק חזקה שוררת במקום. כפי שצוין בדוחות קודמים, תנאי השהייה בתא הנ"ל קשים ביותר והוא אינו ראוי להחזקת עצורים במצבו הנוכחי. בתאי הבידוד תחושת המחנק והדחוק היתה קשה ביותר ונראה כי תאים אלו אינם ראויים לשמש להחזקת עצורים במצבם הנוכחי ובוודאי לא לתקופה ממושכת.

8.ב. ליקויים הנוגעים לתאי המקלחת ושירותים

ב- 7 מתקני כליאה מתוך 15 מתקני הכליאה שנבדקו, מצאו אנשי הסניגוריה הציבורית, כי לא קיימת הפרדה בין המקלחת לשירותים, או חציצה בינם לבין התא, בכל התאים או בחלקם.⁸⁵

אי-הפרדה בין מקלחת לשירותים ואי-חציצה בין השירותים והמקלחת ליתר התא הינה, לצערנו, תופעה נרחבת בשב"ס. אי-החציצה פוגעת קשות בפרטיותם של האסירים. אי-ההפרדה הינה חמורה מבחינה סניטרית. ברוב מתקני הכליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית נאלצים אסירים להתקלח באותו מקום בו עשו לא מכבר את צרכיהם, הם או חבריהם לתא.

כמו כן, ב- 6 מתקני כליאה מתוך 16 מתקנים נמצאו ליקויים כלליים הנוגעים לשירותים ו/או למקלחות.⁸⁶

להלן חלק מהמצאים:

⁸³ סגן מפקד בית המעצר, רפ"ק נור אלדין טרבוש, מסר במהלך הביקור כי הוגשה בקשה לרכישת מזגנים עבור כל מסדרונות האגפים במתקן וכן בקשה להוספת מאווררים בתאים עצמם. כמו כן, בכל לילות הקיץ מחולקים בין התאים בקבוקי קרח לרווחת העצורים במתקן.

⁸⁴ סגן מפקד בית המעצר, רפ"ק נור אלדין טרבוש, מסר במהלך הביקור כי מאחר ומדובר בעצורי ימים אין גם אפשרות להכניס מוצרי חשמל לתאים.

⁸⁵ בית סוהר שקמה, בית סוהר צלמון, בית סוהר איילון, בית סוהר שיטה, בית סוהר אשל, בית סוהר דמון, בית מעצר אבו-כביר.

⁸⁶ בית סוהר מעשיהו, בית סוהר צלמון, בית סוהר דמון, בית סוהר שיטה, בית סוהר אשל, בית סוהר איילון.

בבית סוהר מעשיהו, חלק מהעצורים באגף עצורים עד תום ההליכים בבית סוהר התלוננו על כך שמחצית מהמקלחות אינן תקינות ולעיתים אין בהן מים חמים. אחד העצורים ניסה לעתור בנושא, אך לדבריו נתקל במשך מספר חודשים בקשיים מצד הנהלת בית הכלא, עד שהצליח לבסוף להגיש את העתירה.

בבית סוהר צלמון, התלוננו האסירים כי אין מים חמים במקלחת למשך מספיק זמן, במיוחד בשעות הערב.⁸⁷ בנוסף לכך דווח כי אין במקלחות ווסתי לחץ למים, ולכן האסירים נאלצים לאלתר וסתי לחץ מבקבוקי פלסטיק, ובשעה שהאסירים עושים בהם שימוש עולה כנגדם טענה על ידי צוות הכלא כי הווסתים המאולתרים הם בעצם כלים לעישון סמים.

בבית סוהר דמון, באגף האסירות התלוננו על היעדר מים חמים בברז המים בתאים.⁸⁸ האסירות התלוננו כי אין חימום במקלחות עצמן וכי בחורף עליהן לצאת לחצר על מנת להגיע לתאים, לעיתים בגשם.⁸⁹

בבית סוהר שיטה, התלוננו האסירים באגף 1 כי לא תמיד יש מים חמים במקלחות. באגף 11 מצבם של השירותים והמקלחות בכי רע.⁹⁰

בבית סוהר אשל, באגף הבידוד רק בשלושה תאי יחיד ישנם שירותי כריעה וכיור, בעוד שבשאר התאים אלה אינם בנמצא. אמנם באגף ישנו חדר מקלחות שמיועד לכלל אסירי האגף הכולל 2 מקלחות, שירותי כריעה, 3 פתחי אוורור וכיור, אולם עובדה זו אינה פותרת את המחסור בכיור ושירותים בתאים עצמם, וזאת מאחר והאסירים יוצאים מהתא פעם ביום לזמן קצר וביתרת הזמן נמצאים ספונים בתאם. כתחליף לכיור ולשירותים מקבלים האסירים בקבוק מים אחד ביום וכן בקבוק נוסף ושקית לעשיית צרכיהם.⁹¹ יצוין, כי בעקבות עתירת אסיר שהוגשה בעניין, קבע בית המשפט לעניינים מינהליים בבאר-שבע כי התנאים שבאגף זה אינם הולמים לשהיית אדם ואסר

⁸⁷ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 26.4.09 נמסר כי "בהתחשב בעובדה שמדובר במספר רב של משתמשים, יתכנו מצבים שבהם יגמרו המים החמים ויש צורך להמתין להתחממותם מחדש. נעשו מספר פעולות לשיפור המצב והם: התאמת חימום המים לשעת חזרת אסירים מהעבודה, ניקוי אבנית מהדוודים ע"י מומחים חיצוניים, החלפת גופי חימום חדשים".

⁸⁸ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "לבקשת האסירות הותקנה סוללת מים חמים וקרים בכל תאי הנשים".

⁸⁹ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "הותקנו תנורי חימום במקלחות ובוצע קירווי לאורך התאים עד למקלחות".

⁹⁰ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "האגף והתשתיות שבו ישנים מאד. מצב השירותים והמקלחות זהה בכל התאים. למרות המגבלות של התשתיות הישנות, נעשות פעולות במטרה לתחזק אותן בשוטף ולהביאן לרמה סבירה. שב"ס שם לו למטרה לשפץ את כל האגפים הישנים ולמטרה זאת מוקצים משאבים רבים".

⁹¹ ראו הערת שוליים 56 לעיל.

על שב"ס להחזיק בהם אסירים.⁹² בעקבות עתירת אסיר אחרת שטופלה על ידי הסניגוריה הציבורית החל שב"ס בתהליך שיפוץ שבסופו יותקנו שירותים וכיורים בכל אחד מהתאים.⁹³

בבית סוהר איילון, בחלק מהתאים באגף נ"ס האריחים במקלחת ובשירותים מלוכלכים ושבורים. באחד התאים, המקלחת אינה אלא צינור מים. עוד נמצא, כי האסלה אינה מחוברת לרצפה.

9. ב. מחסור בציוד בסיסי

ב- 8 מתקני כליאה מתוך 15, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית התקבלו תלונות על מחסור בציוד בסיסי לאסירים ולעצורים, כגון מפזרי חום ותנורי חימום, ביגוד בסיסי, שמיכות, מוצרי היגיינה, ארוניות לאחסון ציוד ועוד.⁹⁴ יש לציין כי מחסור בציוד בסיסי, בעיקר באביזרי קירור, חימום ובידוד יוצר אצל האסירים סבל רב ועלול להפוך את תנאי הכליאה לבלתי אנושיים.

להלן דוגמאות להמחשת המצב קיים :

בבית סוהר מעשיהו, אסירים נזקקים באגף עצורים עד תום ההליכים התלוננו כי לא מסופק להם כל סבון רחצה, והם נאלצים לבקש סבונים מחבריהם לתא.⁹⁵ באגף זה העצורים אף התלוננו על קור עז ועל העדר אמצעי חימום, כגון תנורים או מפזרי חום.

בבית סוהר צלמון, האסירים התלוננו כי באגפים אין מספיק מתלים לכביסה ולכן הם נאלצים לייבש את הכביסה בדרכים מאולתרות. במהלך הביקור, המבקרים אכן ראו כי ייבוש הכביסה נעשה על הברזלים באגף ואין מספיק מתלי כביסה. באחד האגפים התלוננו האסירים כי אין תחלופה של מדים ולכן הם נאלצים להסתובב עם מדי אסיר קרועים.⁹⁶ כמעט בכל האגפים הועלתה טענה כי חלק מהטלפונים הציבוריים בכל אגף אינם עובדים, ולקוח זמן רב עד שהם מתוקנים.⁹⁷

בבית סוהר כרמל, אין מיזוג אוויר בתאים ובקיץ נעשה שימוש במאווררים פרטיים של האסירים.

⁹² עע"א (מחוזי-באר שבע) 5798/08 דבעי נ' שירות בתי הסוהר (החלטה מיום 27.11.08).

⁹³ עע"א (מחוזי-באר שבע) 5440/08 סוויסה נ' שירות בתי הסוהר (החלטה מיום 18.12.08).

⁹⁴ בית סוהר מעשיהו, בית סוהר צלמון, בית סוהר כרמל, בית סוהר דמון, בית סוהר שיטה, בית סוהר איילון, בית מעצר אבו-כביר, בית מעצר מגרש הרוסים.

⁹⁵ קצין האסירים, ר"כ אמיר כהן, מסר במהלך הביקור כי למפקדי האגפים יש מלאי של סבונים, שמפו ומשחות שיניים, וכי האסירים צריכים רק לבקש מוצרים החסרים להם, והם יסופקו להם.

⁹⁶ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 26.4.09 נמסר כי "בכוונת שב"ס להחליף את מדי האסירים לחדשים בצבע תום. בשל כך אין הספקה שוטפת של מדים חדשים. משתמשים בשירותי המתפרה המקומית לצורך תיקון מדים קרועים".

⁹⁷ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 26.4.09 נמסר כי "בדרך כלל הטלפונים הציבוריים תקינים. מרבית המקרים בהם טלפונים אינם תקינים נגרמים כתוצאה מחבלה של אסירים. טכנאי בזק מגיעים לתיקון תוך יממה לכל המאוחר, מתוך הבנה לצורכי המערכת. לפני 6 חודשים הותקנו 4 טלפונים נוספים בכל אגף".

בבית סוהר זמון, לטענת האסירים הקטינים, שלטונות הכלא אינם מאפשרים להם להכניס לתא שמיכות מבחוץ או נעליים וחובה עליהם לקנות את הציוד הנ"ל בקנטינת המתקן.⁹⁸ כמו כן, בחורף עליהם לכסות את חלון התא בשמיכות על מנת למנוע את כניסת הקור לתא, מאחר ואין בחלון זכוכית קבועה.⁹⁹ האסירים באגף השב"חים הלינו על כך שהם אינם מורשים להכניס לתאים שמיכות ונעליים מבחוץ וחובה עליהם לקנותם מכספם בקנטינה.

בתאים של האסירים הקטינים אין די ארוניות לאסירים. האסירות התלוננו על העדר מקום אחסון באגף, כאשר כל הציוד מאוחסן בחצר, ללא מחסה מהגשם.¹⁰⁰ גם באחד מאגפי השב"חים הבגירים התאים ישנים וצפופים מאד, ואין די ארוניות בתאים ובאחד התאים באגף חלק מהאסירים מאחסנים את חפציהם האישיים בשקיות.¹⁰¹

בבית סוהר שיטה, האסירים הלינו על הוראות פקודות הנציב שאוסרות על הכנסת נעליים, כפכפים, גרביים, מכנסיים ומגבות מן החוץ.¹⁰² על דלתו של אחד מתאי הצינוק היה מוצמד פתק שעליו נכתב "הפרדה". האסיר שהיה בתא זה התלונן על כך שהוא ממתין כבר יומיים שיביאו לו בגדים וכמה חפצים אישיים אחרים מחדרו שבאגף, אך ללא הועיל.¹⁰³

⁹⁸ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "שב"ס מאפשר הכנסת שמיכה אזרחית אחת מבחוץ. בבדיקה בתאים נמצא כי למרבית האסירים יש שמיכה אזרחית. מטעמי ביטחון לא מאפשרים הכנסת נעליים מבחוץ. ניתן לרכוש נעליים בקנטינה או לקבל משב"ס".

⁹⁹ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי הואיל ובאגפים הישנים אין חלונות הניתנים לסגירה ולפתיחה, דואגת הנהלת בית הסוהר לכסות את הפתח בלוח פרספקס שקוף".

¹⁰⁰ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "ציוד האסירות אמור להיות מאוחסן בתאיהן. אין ציוד שנמצא בחצר תחת הגשם".

¹⁰¹ מפקד בית הסוהר, גנ"מ דוד אנג'ל, מסר במהלך הביקור כי השאיפה היא כי תהיה ארונית אחת לשני אסירים. לדעתו חצי ארונית מספיקה לאסיר, שכן בחלק מהאגפים מדובר באסירים השפוטים לתקופה קצרה מאד. יצוין כי המבקרים נוכחו לדעת כי גם מצב דברים זה אינו מתקיים בפועל, ונראה כי יש לבצע בדיקה חוזרת וכוללת בתאי בית הסוהר. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "קיימת צפיפות גבוהה בתאי האסירים באגפים הישנים. בשל כך נקבע כי ארונית אחת תשמש שני אסירים. שב"ס מחפש פתרון יצירתי כדי לאפשר ארונית לכל אסיר".

¹⁰² מפקדת בית הסוהר, תג"ד דבורה שגיא, מסרה במהלך הביקור כי הכנסת נעליים וסנדלים מבחוץ נאסרה לאחר שבמקרים רבים הוטמנו אמל"ח, פלאפונים זעירים, סכינים וסמים בתוך נעליים. האיסור על הכנסת נעליים מבחוץ נובע גם מהעובדה שאסירים היו עושים שימוש בנעלי ספורט יקרות שקיבלו מבחוץ כדי לסגור חובות בתוך הכלא. האיסור על הכנסת בגדים ומגבות נובע מכך שבמקרה אחד נתפס בגד שהיה ספוג בסם מסיס מסוג LSD. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "הכנסת חפצים פרטיים היא בבחינת טובת הנאה הניתנת לשילה בעקבות התנהגות שלילת של אסיר, סיבה ביטחונית, רפואית ועוד. אם החזקת חפץ ע"י אסיר מהווה עבירה או שיש בה כדי לפגוע בסדר, במשמעת או בביטחון בית הסוהר, היא תיאסר. ציוד אישי ניתן לרכישה בקנטינה".

¹⁰³ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "האסיר היה מעורב באופן ישיר באירוע הדקירות באגף 1 יומיים קודם לכן. אין שחר לתלונותיו ומטרתו היא להסיט את תשומת הלב מהאירוע הקשה בו היו מעורבים. האסיר הועבר מבית סוהר שיטה".

בבית סוהר איילון, התלוננו אסירים באגף נ"ס כי לא מאשרים להכניס שמיכות או כריות מהבית. ניתן להכניס תיק בגדים אחד בלבד. זאת ועוד, לא מקבלים ציוד מהאפסנאות כנדרש. לטענת האסירים, חל איסור להכניס לבית הסוהר נעלי ספורט. אמנם ניתן לרכוש בקנטינה נעליים, אך הקנטינה זמינה רק פעמיים בחודש. הדבר גורם ללחץ רב בקרב האסירים.¹⁰⁴ באגף משתלבים ב' התלוננו האסירים כי אין אפשרות לשכור דיסק או להכניס לכלא מהבית. כמו כן נטען על ידי מספר אסירים, דוברי רוסית, כי חל איסור על הכנסת דיסקים מהבית וכי בקנטינה אין דיסקים בשפה הרוסית. מבעד לסורגים בתא ההפרדה ראו המבקרים הרשמיים כי לפחות אחת מארבע המיטות בתא באגף ההפרדה הייתה ללא מזרון, וזאת למרות שהתפוסה בו הייתה מלאה.¹⁰⁵

בבית מעצר אבו-כביר, לא מותקנים בתאים תנורי חימום בחורף, אף שהחלונות בתאים מסורגים ופתוחים.¹⁰⁶

בבית מעצר מגרש הרוסים, בחלק מהתאים אין אמצעי חימום והיה קר מאד בתאים.¹⁰⁷ העצורים התלוננו כי הם משתמשים בשמיכות משומשות בעת שהייתם במקום.¹⁰⁸ מספר עצורים נזקקים ועצורי ימים לא קיבלו ציוד בסיסי ו/או קיבלו ציוד בסמוך ולרגל הביקור, במיוחד באגף הנוער להם אין מערכת ביגוד המותאמת להם. חלק גדול מהעצורים הנזקקים אינם מקבלים פרטי לבוש ונאלצים לשהות עם הבגדים איתם הגיעו לבית המעצר למשך תקופות ארוכות. ליקוי זה מחייב מציאת פיתרון מיידי ומוסדר, כך שכל עצור הנתון במעצר למעלה מ-24 שעות ולא קיבל ביגוד מבני משפחתו ינפק לו בית המעצר מערכת בגדים כפי שהחוק מחייב. הנפקת הציוד צריכה להיעשות באופן יזום בהתאם לדרישות החוק ולא לפי בקשת עצורים (שכן חלק מן העצורים אינם מודעים כלל לזכויות המוקנות להם על פי חוק).¹⁰⁹ אין מידות שונות בביגוד, ועל כן ישנם עצורים הנאלצים ללבוש מידה שאינה מתאימה להם. חלק מהעצורים, גם קטינים, התלוננו שהם עצורים כ-20 ימים ועדיין לא קיבלו בגדים להחלפה. כמו כן, יש מעט מספרי קנטינה ביחס למספר העצורים המוחזקים באותה עת במתקן. לעצורי הימים אין זכות לשימוש בקנטינה וקיימת

¹⁰⁴ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי הוא נוהג על פי פקודות שב"ס.

¹⁰⁵ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "בכל האגפים, ללא יוצא מן הכלל, כולל אסירים בהפרדה ובענישה, לנים ע"ג מזרונים".

¹⁰⁶ סגן מפקד בית המעצר, רפ"ק נור אלדין טרבוש, מסר במהלך הביקור כי קיימת תוכנית לסגירת החלונות לקראת החורף. כמו כן, כל אסיר מקבל 5 שמיכות בעונת החורף.

¹⁰⁷ מפקד בית המעצר, סג"ד ישראל שושן, מסר במהלך הביקור כי הותקנה בבית המעצר מערכת מיזוג חדשה שמגיעה לכל התאים. נכון ליום הביקור הופעלה המערכת על קירור, אולם המערכת תתחיל לעבוד גם במצב של חימום תוך שבוע-שבועיים לאחר שיותקן גנראטור חשמלי. כמו כן, כל אסיר מקבל שתי שמיכות וציוד נוסף על פי הצורך.

¹⁰⁸ מפקד בית המעצר, סג"ד ישראל שושן, מסר במהלך הביקור כי כל עצור מקבל שמיכה נקייה וכי אין "ירוש" של שמיכות.

¹⁰⁹ מפקד בית המעצר, סג"ד ישראל שושן, מסר במהלך הביקור כי קטינים ועצורים נזקקים, חלקם עצורים המגיעים מהרשות הפלסטינית, מקבלים סל סדקית שכולל מגבת, סדין, שמפו, תחתונים, סכיני גילוח, גרביים, מברשת שיניים ומשחה, שמפו ומערכת ביגוד ספורטיבית וכפכפים אם הגיע ללא נעליים. הבגדים מחולקים לפי מידת הנזקקות של העצורים. מפקד בית המעצר עורך סיור אחת לשבוע ומברר אם ישנם עצורים נזקקים שחסר להם ציוד.

הנחייה מאת מפקד בית המעצר שלא לתת לעצורי ימים ציוד מהקנטינה כיון שהדבר כרוך בהליך ביורוקרטי מסובך וארוך שלוקח בממוצע עד 10 ימים (בדרך כלל עצורים אלו עוזבים את המתקן בממוצע אחרי חמישה ימים). לדעתנו, ואף על פי שמספרי הקנטינה תלויים בבנק הדואר, לא נהירה לנו הסיבה שבעטיה לא ניתן להגדיל את כמות המספרים באופן שתוכל לספק מענה לכלל העצורים השוהים במקום. יש לציין, כי דווקא עצור הימים בשלבים הראשוניים זקוק מאוד לקנטינה נוכח השינוי הדרמטי שחל בחייו עם הגיעו לבית המעצר והשינוי שחל בסטאטוס שלו מאדם משוחרר לאדם עצור. מעבר לכך, אין מספיק כוסות לכלל העצורים שנמצאים בתא אחד. בכמה תאים שבהם שהו מספר רב של עצורים נמצאה כוס אחת בלבד לשימושם של כלל העצורים. יש לדאוג להנפקת כוסות פלסטיק באופן סדיר ותדיר שייתן מענה לליקוי האמור אשר חזר על עצמו במהלך הביקורים הקודמים בעת שהמתקן היה נתון באחריות משטרת ישראל.

ב.10. קשיים במימוש הזכות לקשר עם בני משפחה

ב- 9 מתקני כליאה מתוך 15, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, התעוררו תלונות על קשיים במימוש זכותם של האסירים לקשר עם בני משפחה.¹¹⁰

לדוגמא:

בבית סוהר גבעון, התלוננו האסירים (מאגפים 2-3) כי הם זוכים לביקורים פתוחים לעיתים נדירות, כדי למנוע החדרת סמים על ידי המשפחות. אסיר באגף 1 התלונן שלא יצא להלוויית אביו וגם לא לביקור ניחומים.¹¹¹

בבית סוהר מעשיהו, התלוננו עצורים באגף מעצר עד תום ההליכים על יחס מבזה ומשפיל מצד סוהרים לבנות זוגן, כשהן באות לבקרים. בנות הזוג נאלצות להתפשט לחלוטין מכל בגדיהן והן עוברות בדיקה מבזה ומשפילה, ובעקבות זאת רבות מהן מעדיפות לוותר על הביקור. באגף עברייני מין התלוננו על צמצום ימי הביקורים משלושה לשניים בשבוע, דבר המקשה על המשפחות. לטענת האסירים באגף זה, אורך הביקורים המוקצה להם קצר בהרבה מהמקובל (חצי שעה). כמו כן, הסוהרים אוסרים עליהם ועל בני משפחתם לענוד שעונים בביקור, כך שהם לא יכולים להוכיח כי אורך הביקור היה קצר בהרבה מחצי שעה.

בבתי סוהר שקמה ורמון, התלוננו האסירים באגף אסירים ביטחוניים על כך שאינם זוכים לביקור משפחות בבית הסוהר. ברם, נראה כי מדובר במקרים בהם ישנה מניעת כניסה לתחומי ישראל על ידי גורמי הביטחון. בבית סוהר רמון, התלוננו האסירים הביטחוניים על עיכוב באספקת דואר נכנס וכן על היעלמות של מכתבים שנשלחים על ידי משפחת האסיר אך אינם מגיעים לאסיר.¹¹²

¹¹⁰ בית סוהר גבעון, בית סוהר מעשיהו, בית סוהר שקמה, בית סוהר רמון, בית סוהר כרמל, בית סוהר דמון, בית סוהר שיטה, בית סוהר איילון, בית מעצר מגרש הרוסים.

¹¹¹ מפקד בית הסוהר, גנ"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי בקשת האסיר בבדיקה וממתינה לאישור המשטרה.

¹¹² קמ"ן בית הסוהר מסר במהלך הביקור כי ישנם מספר מועט ביותר של מקרים בהם הוא מעכב דברי דואר, ובכל מקרה שכזה ישנו תיעוד והאסיר מקבל דיווח על האירוע. הקמ"ן העלה אפשרות שדברי דואר לא יוצאים את שטחי

בבית סוהר כרמל, התלוננו האסירים כי לאחרונה כל ביקורי המשפחות נעשים מאחורי מחיצות זכוכית באופן הפוגע באינטימיות המפגש.¹¹³

בבית סוהר זמון, התלוננו האסירים על רעש רב במתחם הביקורים. המבקרים נכחו בחדר בזמן ביקור אסירות ונוכחו לדעת כי אכן הרעש בחדר בלתי נסבל.¹¹⁴

בבית סוהר שיטה, האסירים התלוננו על כך שכאשר מגיעים אוטובוסים עם משפחות לבקרים, המשפחות נאלצות להמתין שעות רבות, וזאת ללא כל מחסה.¹¹⁵ הזכוכיות באזור הביקורים של האסירים הביטחוניים לא היו נקיות ואחת מהן הייתה סדוקה לכל אורכה.¹¹⁶ אחד הסוהרים שהיה במקום אישר שלעיתים יש תקלות בטלפונים.¹¹⁷

בבית סוהר איילון, התלוננו אסירים באגף הפרדה ארצית כי ניתן אישור לביקורי קרובים מדרגה ראשונה בלבד. לפיכך, לא מתאפשר לאסירים להיפגש עם דודים ואחיינים. כן, ניתן להעביר בביקור לאסיר רק שני כרטיסי חיוג, שאינם מספיקים. אסיר אחד הלך על מיעוט ביקורי המשפחות. תלונה מטרידה במיוחד, נגעה לחיפוש גופני המתבצע בגופן של המבקרות בבית הסוהר. יודגש, כי תלונה זו עלתה אף בביקור הרשמי שביצעה הסניגוריה הציבורית בבית הסוהר ביום 28.11.06. באגף נ"ס התלונן אחד האסירים כי אשתו נאלצת לעבור, בכל פעם שהיא מגיעה לבקרו, חיפוש משפיל ופולשני בעירום מלא. במקרה דנן, החיפוש הינו פוגעני במיוחד, היות ואשתו היא נפגעת עבירת אונס. באגף משתלבים ב', לטענת האסירים, מתבצע חיפוש בעירום וחיפוש משפיל בצורה רנדומאלית. להשקפתם, החיפוש בעירום בקרב המבקרים הוא אחד מדרכי הענישה

הרשות מסיבות שונות. לדבריו, בית הסוהר מוציא מדי יום רכב לסניף הדואר במצפה רמון והדואר מחולק תוך מספר ימים מיום הגעתו.

¹¹³ מפקד בית הסוהר, גנ"מ גניש מנשה, מסר במהלך הביקור כי מדיניות זו נובעת בשל הרצון להיאבק בתופעה הנפוצה של החדרת סמים למתקן. אסיר המבקש להיפגש עם בני משפחתו בחדר פרטי ללא מחיצה יכול להגיש בקשה למנהל בית הסוהר.

¹¹⁴ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "המחיצה המפרידה בין האזרחים ובין האסירים עשויה מרשת וכולם נאלצים לצעוק כדי לשמוע. אם וכאשר ישופץ חדר הביקורים ותותקן מחיצת זכוכית עם טלפון, יפסקו הצעקות".

¹¹⁵ מפקדת בית הסוהר, תג"ד דבורה שגיא, מסרה במהלך הביקור כי עתיד להיבנות בכניסה לכלא מתחם המתנה, שבו יוצבו גם משחקים לילדים ושירותים. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "משפחות האסירים הביטחוניים מגיעות בקבוצות גדולות, באוטובוסים בסיוע הצלב האדום. תהליך קליטת המשפחות הינו ארוך וכולל את זיהוי המשפחות, רישומן, קבלת ציוד, בידוק ביטחוני של האנשים והציוד וליווי המשפחות לחדר הביקורים. חדר הביקורים מוגבל ל-16 עמדות ביקור בלבד. כל התהליך אורך זמן, לא ניתן לפסוח על שלב מסוים ומכאן זמן ההמתנה ממושך".

¹¹⁶ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "ככלל, מכלול הביקורים מנוקה ונשטף בתום כל יום ביקורים. מעתה ואילך יוקפד על שטיפת מחיצת הזכוכית. הנהלת בית הסוהר דרשה החלפת המחיצה הסדוקה. בכל מקרה זה לא מפריע למהלך הביקורים התקין".

¹¹⁷ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "כל תקלה מטופלת ללא דיחוי".

כנגדם.¹¹⁸ האסירים טענו, כי לא מתאפשר להם לפגוש את ילדיהם, כאשר הליווי אינו על ידי האם אלא על ידי הוריהם (סבא וסבתא של הילדים), וזאת למרות שהם אלו שמגדלים אותם בפועל.¹¹⁹

בבית מעצר מגרש הרוסים, מרבית הביקורים סגורים. כיום לא מאפשרים להתייחד או להכניס אוכל או כל דבר אחר, וזאת בעקבות אירועים חמורים שהתרחשו בין כתלי שב"ס בעבר.

11.ב. קשיים במימוש זכות המפגש בין עורך דין ללקוח

ב- 4 מתקני כליאה מתוך 15, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, התעוררו בעיות שונות, המקשות על קיום מפגש בין עצורים ואסירים לעורכי הדין.¹²⁰

לדוגמא:

בבית סוהר כרמל, חדר המפגש שופץ לאחרונה, אולם לא קיימת הפרדה בחדר, כך שנוצר מצב בו מספר עורכי דין ומספר אסירים שוהים בחדר בו זמנית, ללא כל אפשרות לשמור על פרטיות השיחה.

בבית סוהר איילון, קיים מחסור בחדרי מפגש עו"ד-לקוח הגורם להמתנה ממושכת של עורכי הדין לצורך המפגש, ונדרש לתכנן טוב יותר את הביקורים המתואמים מראש (של האסירים הביטחוניים), כדי למנוע עומס יתר על חדרי המפגש המועטים.¹²¹

בבית הסוהר יש חדר אחד המכיל שתי עמדות בלבד, המיועדות למפגש עו"ד-לקוח. שתי עמדות אלו, משמשות את עורכי דינם של כלל האסירים בכלא, למעט אלו המוחזקים באגף ההפרדה, בו יש חדר נוסף המשמש אגף זה בלבד. לאור העובדה שבכלא שוהים למעלה מ- 700 אסירים, הרי שבשתי עמדות אלו, אין כדי לתת מענה מספק, ולעיתים קרובות, עורכי דין נאלצים להמתין שעות רבות עד שעמדות המפגש מתפנות. כמו כן, מבנה העמדות, מקשה על קיום מפגש יעיל, בפרטיות ובסודיות. מדובר בשתי עמדות צמודות, שהחציצה ביניהן חלקית, כך שניתן לשמוע את השיחה המתנהלת בהן. כמו כן, בעמדות עצמן, קיימת מחיצה עבה המפרידה בין עורך הדין ללקוח, ובתחתיתה קיים פתח צר דרכו ניתן להעביר בקושי רב מסמכים. באגף הפרדה ארצית יש חדר אחד המיועד למפגש עו"ד-לקוח, המשמש את עורכי דינם של אסירי אגף זה בלבד. בחדר זה קיימת

¹¹⁸ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי מדובר בתלונת שווא. לדעתו, אסיר שאשתו הייתה מקבלת יחס כזה לא היה שוקט על שמריו. פעמים רבות קיים מידע קונקרטי על הכנסת סמים ואמצעי לחימה באמצעות מבקרים. במקרה של מידע כזה מזהירים את המבקר ומבהירים את המשמעות של הכנסת חומרים כאלה לבית הסוהר. חלקם אף מחליט שלא להיכנס בעקבות האזהרות.

¹¹⁹ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי אסירים שונים פנו אליו בבקשות לאשר מפגשים ללא ליווי של קרוב מדרגה ראשונה והוא אפשר זאת. יש צורך בפנייה מיוחדת לסגן.

¹²⁰ בית סוהר כרמל, בית סוהר איילון, בית מעצר אילת, בית מעצר מגרש הרוסים.

¹²¹ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי אין פתרון לסוגיה זו. הוקצה חדר אחד בלבד לצורך המפגש. לא ניתן להגביל את זמן המפגש, שכן הדבר עשוי להתפרש כפגיעה בזכות ולהביא לתלונות עורכי הדין. עורכי הדין נפגשים עם כמה אסירים ברצף.

מחיצה אטומה, המפרידה בין עורך הדין לאסיר. עם זאת, המחיצה ניתנת להזזה הן לצורך השיחה והן לצורך העברת מסמכים. ניתן לבצע את השיחה גם באמצעות טלפון, המותקן משני צידי המחיצה. בעת המפגש, דלת החדר נותרת פתוחה וסוהר יושב מבחוץ ומשקיף על הנעשה. בתנאים אלו, קשה לממש את זכותם של האסירים לקיום שיחה בפרטיות ובסודיות.¹²² במהלך הביקור הבאנו לידיעת מפקד האגף תלונות, שהובאו לידיעתנו על ידי עורכי דין, בדבר ההמתנה הממושכת הנדרשת לשם ביקור אסירים המצויים בהפרדה. ההמתנה הממושכת מתרחשת גם כאשר חדר ביקורי המשפחות ריק וניתן לעשות בו שימוש באופן חריג לצורך ביקור עורך דין.¹²³

בבית מעצר אילת, אין כלל חדר מפגש עו"ד-לקוח.¹²⁴

בבית מעצר מגרש הרוסים, אין חדר המתנה לעורכי הדין אשר לעיתים נאלצים להמתין ממושכות מחוץ למתקן רב עד לכניסתם.¹²⁵

ב.12. קשיים במימוש הזכות להליכה באוויר הפתוח

ב- 2 מתקני כליאה מתוך 15, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, התעוררו בעיות שונות המקשות ולעיתים אף מונעות את קיום הזכות להליכה באוויר הפתוח.¹²⁶

בבית סוהר איילון, האסירים באגף הפרדה ארצית זוכים לשעה אחת של הליכה באוויר הפתוח, ועל כן הם נותרים ספונים בתאיהם במשך 23 שעות היממה. יצוין, כי בדוח הביקור שערך כב' השופט רובינשטיין בבית הסוהר, הוצע לבחון את הארכת משך ההליכה לשעתיים. אחד האסירים באגף זה התלונן כי לעיתים, בהיעדר סוהר שיכניסו חזרה לתאו, הוא "נתקע" בחצר למשך שלוש שעות, כל זאת ללא שירותים או ברז מים. שני אסירים נוספים באגף זה הלינו על התנאים בחצר הטיולים, שאינם מאפשרים פעילות גופנית מספקת ועל כך שאין בה מתקן ספורט כלשהו.¹²⁷ אסיר

¹²² מפקד האגף, איליה טורמורה, הסביר במהלך הביקור כי את הדלת יש להשאיר פתוחה כדי לשמור על ביטחון עורכי הדין וסיפר על מקרה בו עו"ד נדקר על ידי לקוחו.

¹²³ מפקד האגף, איליה טורמורה, הסביר במהלך הביקור כי לעיתים קרובות ההמתנה למשך זמן רב נובעת מכך שיש עורכי דין שנפגשים עם מספר לקוחות (בד"כ 3-4 לקוחות). כמו כן, מאחר ואת הביקור של אסירים פליליים, בשונה מאסירים ביטחוניים, לא נדרש לתאם מראש, אין להם שליטה על מספר הסניגורים והעיתוי שלהם לקיום הביקור. עוד צוין, כי הסוהרים נמנעים מלהעיר לעורכי הדין להזדרז, בשל חשש כי יוגשו כנגדם תלונות. לדברי מפקד האגף, לעיתים נעשה שימוש בחדר ביקורי משפחות לטובת עורכי הדין.

¹²⁴ מפקד בית המעצר, כלאי שאול אוקנין, מסר במהלך הביקור כי הוקצה שטח מיוחד לכך בסמוך לבית המעצר ועתה שירות בתי הסוהר ממתין לאישור עיריית אילת לצורך הצבת קרוואנים בשטח האמור.

¹²⁵ מפקד בית המעצר, סג"ד ישראל שושן, מסר במהלך הביקור, כי במסגרת השיפוצים הנוכחיים ייבנו בחצר הפתוחה שבבית המעצר 4 חדרי מפגש לעורכי דין אשר יסייעו בפתרון המצוקה הקיימת כיום.

¹²⁶ בית סוהר איילון, בית מעצר אילת.

¹²⁷ סגן מפקד בית הסוהר, סג"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי הבנייה באגף נעשתה לפי תוכניות וזהו גודל החצר שאושר לבנות. באשר להעדר מתקני ספורט, חלק מהאסירים השוהים בהפרדה הם במצוקה נפשית. מתקנים כאלה עשויים לסייע לאסיר אובדני לשים קץ לחייו.

אחר סיפר כי בעת ההעברות מהתא (למשל לחצר הטילים), האסירים נאזקים מאחור וזאת לטענתו, ללא כל סיבה ובניגוד לאגפי הפרדות בבתי סוהר אחרים.

בבית המעצר באילת, אין חצר טילים, על אף שבבית המעצר מוחזקים לעיתים לא נדירות עצורים לפרקי זמן העולים על 7 ימים. יש לשקול שימוש בחצר תחנת המשטרה, כפי שנעשה בעבר כאשר המתקן היה באחריות משטרת ישראל.

ב.13. ליקויים במתן טיפול רפואי

ב- 9 מתקני כליאה מתוך 15, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נתקבלו תלונות שונות הנוגעות לטיב הטיפול הרפואי ולזמינותו.¹²⁸

כמובן שאין צורך להדגיש את חשיבותו של הטיפול הרפואי, לא כל שכן לגבי אוכלוסייה אשר אין לה כל שליטה על הטיפול בה ואין באפשרותה להשיג לעצמה טיפול רפואי נוסף או משלים. תחום הרפואה אינו תחום המומחיות של אנשי הסניגוריה הציבורית, ולפיכך, למבקרים הרשמיים אין את הכלים המתאימים לבחון את נכונותה של כל תלונה שנטענה בפניהם באופן פרטני. לכן, התלונות נאספות ומועברות כחלק מדוח מפורט ביחס לכל בית סוהר, על מנת שאנשי המקצוע יבחנו את התלונות לגופן.

בשנת 2008 נתקבלו תלונות פרטניות רבות בנוגע לטיב הטיפול הרפואי. מרבית התלונות עוסקות באי-זמינות הגורמים הרפואיים בבית הסוהר ובתקופות המתנה ממושכות לבדיקות ולטיפולים המבוצעים על ידי רופאים מומחים.

בהקשר זה, יצוין כי בעקבות התנגדות שב"ס לצירוף רופא לביקור הרשמי **במרכז הרפואי של שב"ס (מר"ש) שבבית הסוהר מג"ן**, נאלצה הסניגוריה הציבורית לדחות את הביקור שהיה מתוכנן לנובמבר 2008. הסניגוריה הציבורית סבורה כי סירובו של שב"ס לצירוף רופא לביקור הרשמי מסכל, הלכה למעשה, את מטרת הביקורת הרשמית. ביקורת רשמית אפקטיבית מחייבת הכרות והבנה עמוקה בתחום הטיפול והניהול הרפואי. בהיעדר ליווי מקצועי של אדם המתמחה בתחום הרפואה, יקשה על המבקר הרשמי לדעת מהו המידע ו/או המסמכים הרלבנטיים הדרושים לו לצורך מילוי תפקידו. לאחרונה נמסר לנו כי בביקור המתוכנן במקום בשנת 2009 יאושר צירוף של רופא ממשדד הבריאות לביקור.

מדאיגה מכל היא הפרשה שנחשפה **במתקן המעצר ניצן**, שם עצור נשא איידס לא קיבל את הטיפול התרופתי על פי המרשם שנרשם לו, חרף החלטה שיפוטית מפורשת של בית המשפט המחוזי. בתגובה להחלטת בית המשפט, הודיע מפקד בית המעצר לבית המשפט, על סמך הודעתו של רופא המתקן, כי העצור מקבל את התרופות להן הוא זכאי על פי המרשם. משעמד העצור על דעתו כי הוא אינו מקבל את התרופות, הסמיך בית המשפט המחוזי את סניגורו של העצור להיכנס בעצמו למתקן ולברר שם את העניין עם הצוות הרפואי. בירור זה העלה מחדלים חמורים ביותר:

¹²⁸ בית סוהר רימונים, בית סוהר גבעון, בית סוהר שקמה, בית סוהר צלמון, בית סוהר דמון, בית סוהר שיטה, בית סוהר אשל, בית סוהר איילון, בית מעצר מגרש הרוסים.

התרופות אותן הביא העצור לבית המעצר לא סופקו לו ואף נעלמו; התרופות אינן נמנות על סל התרופות של שב"ס ואינן מצויות כלל במרפאותיו מזה מספר שנים; הגורמים הרלבנטיים בבית המעצר לא דאגו למימוש המרשם; הגורמים במרפאת המתקן ניסו להכשיל את הבריור בדבר הימצאותה של התרופה בבית המעצר ומסרו לסניגור ולפרקליטה מידע לא נכון ביודעין; במרפאת המתקן נוהלו רישומים רפואיים שגויים לפיהם קיבל העצור את התרופות. בית המשפט המחוזי ביקר בחריפות את התנהלות בית המעצר במקרה זה וציין כי הוצג לו, ביודעין, מצג שווא שלפיו העצור מקבל כביכול את התרופות. בית המשפט העליון ציין כי העובדות שנחשפו במהלך הבריור הן עובדות "שהמעט שניתן לומר עליהן הוא שהן "קשות ובעייתיות".¹²⁹ יצוין, כי נציב שירות בתי הסוהר הורה על מינוי ועדת חקירה בראשות קצין בכיר לבדיקת הפרשה.¹³⁰

להלן חלק מהמצאים:

בבית סוהר רימונים, הרבו האסירים להתלונן על טיב הטיפול הרפואי ואיכותו, בשל היעדרו של רופא קבוע במרפאת הכלא במשך כחצי שנה.¹³¹

בבית סוהר גבעון, זמן ההמתנה לרופא עומד על יום-יומיים. עם זאת, האסירים ממתנינים לטיפול רפואי במכולות מחוץ למרפאה בתנאי צפיפות וחום כבד.¹³²

בבית סוהר שקמה, דיווחו רופא וחובש המרפאה כי קיימת בעיה קשה בכל הנוגע לקבלת חומר רפואי מקופות החולים. לדבריהם, מדובר בפרוצדורה מסורבלת שמביאה לכך שהאסירים והעצירים לא מקבלים טיפול תרופתי מתאים ונכון מיד עם הגעתם אלא נאלצים להמתין מספר ימים עד לקבלת תיקם הרפואי.

בבית סוהר זמון, התלוננו האסירים השב"חים הבגירים כי למרות שחובש מגיע לאגף מדי יום, עליהם להמתין תקופה ארוכה לרופא מומחה. האסירים התלוננו כי הטיפול הרפואי הניתן להם מסתכם במתן אקמול על ידי חובש הכלא וכי הם אינם מופנים לרופאים מומחים.¹³³ אסיר אחד

¹²⁹ ראו מ"ת (מחוזי מרכז) 12367-09-08 **מדינת ישראל נ' ג.מ.** (החלטה מיום 26.11.08); בש"פ 10068/08 **מדינת ישראל נ' ג.מ.** (החלטה מיום 28.11.08).

¹³⁰ למיטב ידיעתנו, טרם התקבלו החלטות אופרטיביות בעקבות פרשה זו. בשלב זה מסרב שב"ס להעביר לסניגורו של העצור את התוצאות החקירה.

¹³¹ מפקד בית הסוהר, גנ"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי הוא מודע לבעיות הנוצרות בהעדר רופא קבוע בבית הסוהר, ולכן הוא מנסה לספק פתרונות חלופיים. פעם בשבוע מגיע לבית הסוהר רופא ממתקן אחר למשך יום שלם ובשאר הימים הוא נמצא במרפאה במשמרת בוקר או ערב. לדבריו, אסיר כרוני המתלונן על כאבים זוכה לטיפול רפואי מידי, ואילו חולים אחרים המתלוננים על כאבים מקבלים טיפול בטווח של כשבוע ימים מיום התלונה. נוסף לכך, זוכים החולים הכרוניים לבדיקות שוטפות בתדירות של פעם בחודשיים. מפקד בית הכלא ציין כי הרופא הקבוע עתיד להגיע ביום 1.9.08. בביקור משלים שנערך בבית הסוהר ביום 1.1.09, נתברר כי הרופא הקבוע הגיע רק בחודש דצמבר 2008.

¹³² בביקור משלים שנערך בבית הסוהר לא ראו המבקרים תופעה זו ולדברי מפקד בית הסוהר, גנ"מ גואל אבידר, הבעיה טופלה.

¹³³ מפקד בית הסוהר, גנ"מ דוד אנגיל, מסר במהלך הביקור כי נערך ביקור מפקד בכל האגפים מידי שבוע בו הוא משוחח עם כל האסירים, בליווי אחראי מרפאה או רופאת המתקן. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת

טען כי כבר שלושה חודשים הוא מבקש להיבדק על ידי אופטומטריסט בשל הידרדרות משמעותית בראייתו וכי נאמר לו כי אופטומטריסט מגיע לכלא פעם בחצי שנה.¹³⁴ אסיר נוסף, אשר עבר ניתוח בעינו לאחר חדירת מסמר, טען כי אין באגף תא המיועד לאסירים שאינם מעשנים וכי עשן הסיגריות מזיק לעינו הפגועה.¹³⁵ עוד טען בפנינו האסיר, כי הוא שוהה כבר כחודשיים באגף אך טרם ראה רופא עיניים.¹³⁶ בהקשר זה, הסניגוריה הציבורית מוצאת לנכון להדגיש את החשיבות הרבה באכיפת החוק למניעת העישון במקומות ציבוריים והחשיפה לעישון, התשמ"ג – 1983 גם בין כתלי בית הסוהר. אמנם מרבית האסירים מעשנים, אולם במקום בו קיימת סכנה בריאותית לאסיר כתוצאה מהעישון והוא מבקש זאת, יש לאפשר השמתו בתא נקי מעישון.¹³⁷

בבית סוהר שיטה, אסיר בתא ההשגחה, אשר הושם בהשגחה לאחר שחתך את ורידי ידיו פעמיים, סיפר כי הוא הסתכסך עם אסירים אחרים, וכי הם היו מרביצים לו ומתעללים בו. לדבריו הסוהרים היו מודעים היטב למכות ולהתעללות, ראו אותו לא אחת כאשר גופו מכוסה חבורות, אך התעלמו מכך כליל. לאור התעללות קשה זו, ומאחר ונותר לו, לדבריו, חודש בלבד עד לשחרורו, ביקש מהנהלת הכלא כי תכלא אותו בנפרד. משסורבה בקשתו לא נותרה לו ברירה, והוא החליט לחתוך את ורידיו. האסיר התחנן כי לא יחזירו אותו לאגף, ואמר כי לא אכפת לו היכן יושם – בהשגחה, בהפרדה או בתאי הצינוק – ובלבד שלא יוחזר לאגף. כמו כן טען האסיר, שהסיבה לסכסוכו עם יתר האסירים היא העובדה כי הוא שיתף פעולה עם המודיעין בכלא.¹³⁸

בבית סוהר איילון, אחד האסירים באגף הפרדה ארצית סיפר כי טיפולי השיניים בבית הסוהר אינם מספקים וירודים, והוא אינו מקבל טיפול הולם בשן שנשברה לו (האסיר הראה למבקרים את השן שנוכחו לגלות כי היא אכן שבורה). אסיר נוסף, הסובל משיתוק בצד השמאלי של הגוף, אשר גורם לו כאבים עזים ומגבלות בתנועה, דיווח כי רופא בית הסוהר שבדק אותו קבע שעליו

בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "אסיר הנזקק לרופא מומחה בדחיפות, נלקח לבית החולים חוץ בליווי סוהרים מבלי בהמתין שרופא יגיע לבית הסוהר".

¹³⁴ רופאת בית הסוהר ואחראי המרפאה מסרו במהלך הביקור כי נדרשים לפחות 3 אסירים על מנת שיגיע אופטומטריסט לכלא. מדובר בבעיה מערכתית של שב"ס ולא יחידתית, מאחר והאסירים לא מוצאים לרופאים המומחים, אלא הרופאים המומחים מגיעים למתקן. לדבריהם, האופטומטריסט צפוי להגיע לכלא בסוף חודש נובמבר.

¹³⁵ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "הנהלת בית הסוהר תמצא פתרון הולם לאסיר המבקש לשהות בתא ללא עישון".

¹³⁶ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "האסיר נבדק במיון בית החולים "בני ציון" שבועיים לפני ביקור הסניגוריה הציבורית ואף מקבל טיפול תרופתי בעינו".

¹³⁷ יצוין, כי לאחרונה הוגשה עתירה לבית המשפט העליון כנגד אי-ההפרדה בין אסירים מעשנים ובין אסירים שאינם מעשנים במתקני שירות בתי הסוהר (בג"צ 815/09 רופאים לזכויות אדם ואח' נ' השר לביטחון פנים ואח' – טרם נקבע מועד לדיון).

¹³⁸ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "האסיר שהה בהפרדה עקב סירובו להשתלב באגפים הרגילים. אין לאסיר כל סכסוך עם אסירים אחרים או מניעה לשהות איתם. האסיר קיבל טיפול באדולן ואף הוגדר במצוקה נפשית. האסיר שוחרר ממאסר לפני כשבועיים".

לעבור טיפול פיזיותראפי או לקבל זריקה. לשם קבלת הזריקה יש לקבל אישור של אורתופד, אולם מאז הבדיקה עברו שלושה חודשים והוא עדיין לא נבדק ע"י אורתופד. לדבריו, נאמר לו שהאורתופד של גוש מרכז התפטר ועד שלא יגיע מחליף לא ניתנות הפניות לאורתופד.¹³⁹ אסיר באגף נ"ס סיפר כי הוא סובל מבעיה במעיו ולמרות האמור, הוא אינו מקבל טיפול כלשהו. האסיר מסר, כי הוא ממתין חודשים לטיפול, זאת לאחר שכבר הגיש עתירה בנושא ובית המשפט קבע שהוא זכאי לצאת לטיפולים רפואיים בבית החולים. אסיר אחר התלונן, כי הרופא מכריח את האסירים ללכת לעבודה גם אם כואב הגב. אי שיתוף פעולה עלול לגרום לכתובת דוח על ידי צוות הסוהרים, המשפיע על קבלת חופשה וביקורים. אסיר נוסף מסר, כי רגלו הכחילה והוא סבל במשך יומיים עד שהצליח לראות רופא. אחד מהאסירים, בן 70, הסובל ממגוון מחלות, נושא חוות דעת רפואית בעניינו על קבלת טיפול רשלני והעדר תרופות המתאימות למצבו הבריאותי. בחוות הדעת נכתב, כי האסיר מקבל תרופות בשילוב שאינו מקובל ומזיק. האסיר הלין על כך שאינו זוכה לקבלת טיפול רפואי מחוץ לבית הסוהר כנדרש לאדם במצבו על פי המלצת רופאים. אסיר נוסף, הסובל ממחלה בבלוטת התריס, אינו מקבל אוכל לפי המלצות רופאיו ובשל כך, השיל בחודש האחרון 14 ק"ג. עוד אסיר התלונן כי הרופא אינו מתייחס ברצינות לבעיות שמועלות בפניו, כך למשל, כאשר התלונן כי הוא סובל מכאבים באזור הלב, פטר אותו הרופא באמירה "זה יעבור לך". באגף משתלבים ב' האסירים התלוננו, כי למרות שהם סובלים מבעיות רפואיות חמורות, לוקח חודשים עד קבלת מענה רפואי. אחד האסירים התלונן שקיבל מכה בראש, עשו לו CT ומאז הוא אינו יציב פיזית. אסיר אחר, התלונן על כך שרופא מומחה מבחין קבע שיקבל כדור מסוים לטיפול בבעיה רפואית קיימת, אך המרפאה לא מספקת לו את הכדור. אסיר נוסף, הסובל מבעיות רפואיות שונות, התלונן כי רופא אף-אוזן-גרון אמור היה לבקרו בין כתלי בית הסוהר, אך טרם הגיע עד ליום זה, על אף שעברו כחודשיים מאז פנייתו.

בבית מעצר מגרש הרוסים, עצורים בעלי מחלות מדבקות (למשל חולי איידס או צהבת) מוחזקים בתאי בידוד בתנאים פיזיים קשים באופן המהווה פגיעה קשה בכבודם של עצורים אלה ואף סוג של הענשה. העדר מקום במתקן אינו מצדיק יחס בלתי נאות כלפי עצורים אלו, שהינם ברובם אנשים חולים ו"זוכים" דווקא בשל מחלתם לשהות בתנאים קשים, לעיתים אף בתנאים מחפירים. המבקרים הרשמיים התרשמו לטובה מהתנהלות המרפאה, אולם הופתעו לגלות כי במרפאה עדיין אין תיקים אישיים ותיעוד ממוחשב של העצורים והאסירים החולים במקום. מדובר בעניין בסיסי שאינו מסובך או מורכב מבחינת היישום, ואף יכול להוסיף ולתרום לייעול המערכת באופן שיאפשר מעקב אחרי מצבם הבריאותי של עצורים החוזרים למתקן.

ב.14. בעיות הקשורות לנושא התעסוקה

¹³⁹ סגן מפקד בית הסוהר, סניצ' מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי האורתופד הקודם פרש ולקח זמן לאישי את המשרה. כעת ישנו אורתופד.

ב- 2 מתקני כליאה מתוך 15, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, עלו תלונות בנוגע לנושא תעסוקת אסירים.¹⁴⁰

לדוגמא:

בבית סוהר שיטה, האסירים טעונו ההגנה אינם יכולים לצאת מהאגף בו הם נמצאים, ועל כן כיום אינם עובדים.¹⁴¹ המשכורות בעבודות התחזוקה השוטפת של מבנה בית הסוהר ובמטבח בית הסוהר הן זעומות ביותר ונעות בין 7 ל 13 ₪ ליום.¹⁴²

בבית סוהר איילון, חלק גדול מאסירי אגף המשתלבים, אינם עובדים, וזאת מסיבות רבות, שהינן, בין היתר, נטייה לאובדנות, סכסוך עם אסירים אחרים וכדומה. מצב הבטלה, המאפיין את האגף, מהווה מקור מרכזי ליצירת לחץ. נמסר למבקרים הרשמיים כי יש כוונה להכניס פעילות חינוכית לאגף, במטרה להפיג במעט את הלחץ הקיים בו. בעבר היה חדר כושר בבית הסוהר אך הוא נסגר.¹⁴³ אסירים באגף משתלבים ב' התלוננו כי שכר העבודה במתפרה ובעבודות הפנימיות בבית הסוהר נמוך מאוד (פחות מ-500 ₪ לחודש) לעומת השכר בגין עבודה במפעלים (כ- 2000 ₪ בחודש).

ב.15. ליקויים בקשר לאיכות המזון, כמותו וסדרי האכילה

ב- 8 מתקני כליאה מתוך 15, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, התעוררו בעיות שונות הקשורות לטיב המזון, לכמות המוקצית לכל אסיר ואסיר ולסדרי האכילה.¹⁴⁴

לדוגמא:

בבית סוהר מעשיהו, עצורים רבים באגף עצורים עד תום ההליכים התלוננו על איכות המזון ודלותו. לדבריהם, לא מוגש בשר ברוב ימות השבוע. המבקרים התרשמו מארוחת הצהריים כי אכן מדובר בארוחה דלוחה עם מבחר דל, המחולקת בחצר לכלים מאולתרים ונאכלת בתאים, בדרך כלל, בישיבה על המיטה (מכיוון שאין חדר אוכל באגף). באגף עברייני מין התלוננו האסירים על כמות המזון. כך למשל, דווח כי ניתנת קופסת טונה אחת גדולה ל- 33 אסירים, פחות מחצי כפית טונה לאסיר.

¹⁴⁰ בית סוהר שיטה, בית סוהר איילון.

¹⁴¹ לדברי מפקדת בית הסוהר, תג"ד דבורה שגיא, כדי לטפל בבעיה זו ייפתח בעוד כשלושה שבועות אולם ייצור מיוחד בתוך האגף עבור אסירים אלו. אולם זה יאפשר לכ- 40 אסירים נוספים לעבוד.

¹⁴² בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "השכר לעובדי תחזוקה מתורגם לתפקוד כדי לתת לאסירים מוטיבציה לתפקוד טוב יותר".

¹⁴³ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי המכשירים הקיימים בחדרי הכושר הם מסוכנים ולא בטיחותיים. כך למשל, אחד האסירים השתמש במשקולת כדי לפגוע באסיר אחר. יש צורך לרכוש מתקנים בטיחותיים.

¹⁴⁴ בית סוהר מעשיהו, בית סוהר גבעון, בית סוהר רימונים, בית סוהר צלמון, בית סוהר דמון, בית סוהר שיטה, בית סוהר איילון, בית המעצר מגרש הרוסים.

בבית סוהר גבעון, האסירים אוכלים בתאיהם ב"חמגשיות" מכיוון שאין בבית הסוהר חדר אוכל.

בבית סוהר רימונים, התלוננו האסירים על כך שהאוכל שמוגש להם הוא אוכל מוכן המגיע מבית סוהר אחר ואין בארוחות מספיק ירקות.¹⁴⁵ אחד האסירים התלונן כי בית הסוהר רואה באורח חיים דתי משום הטבה ואינו מתחשב בזמני תפילות. לדבריו, האוכל הכשר שאמור להגיע קפוא מפשר בדרכו לבית הסוהר ואחר כך מוקפא שוב, דבר הפוגע באיכותו.¹⁴⁶

בבית סוהר צלמון, התלוננו האסירים כי האוכל מוגש קר.

בבית סוהר דמון, האסירים הקטינים מסרו כי יש כמות מספקת של אוכל אך התלוננו על איכותו – מרק קר, אורז ועוף לא מבושלים. האסירים השב"חים הבגירים התלוננו על כך שכמות האוכל הניתן להם אינה מספיקה.¹⁴⁷

בבית סוהר שיטה, אין חדר אוכל והאסירים אוכלים בתאיהם. באגף 11 התלוננו האסירים כי כמויות האוכל המסופקות להם קטנות מדי.¹⁴⁸

בבית סוהר איילון, תלונה אשר חזרה על עצמה בביקור זה ואף בביקורים רשמיים קודמים נוגעת לאיכות הירודה של המזון ולכמויות המועטות המיועדות לכל אסיר. המחסור במזון גורם לאסירים לרכוש מוצרים במיטב כספם בקנטינה. פתרון זה אינו משביע רצון ואינו קיים כאשר מדובר באסירים מעוטי יכולת.

איכות המזון באגף הפרדה ארצית תוארה כירודה ביותר.¹⁴⁹ המזון אינו מבושל דיו ולעיתים קשה לזהות מה הוא מכיל. האסירים ביקשו בעבר שהסוהרים ישימו כפפות בעת הגשת האוכל, אך זאת ללא הועיל. אחד האסירים מסר כי לארוחת הערב מקבלים בצק, שאינו אפוי ועליו מפוזר תבלין כלשהו. לטענתו, בארוחת הערב אין כמעט מה לאכול. בצהריים השניצל אינו בשרי, אלא עשוי מתחליף כלשהו. לטענתו, ארוחה בשרית מוגשת רק ביום שישי. אסיר נוסף באגף הפרדה ארצית

¹⁴⁵ מפקד בית הסוהר, גנ"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי הוא מודע לבעיה והוא פועל לפתרונה.

¹⁴⁶ מפקד בית הסוהר, גנ"מ שמעון ביבס, מסר במהלך הביקור כי הנושא נבדק על ידי הרב הראשי שנתן אישורו לכך. בעת הביקור המשלים שנערך בבית הסוהר, נוכחו המבקרים לדעת כי התווסף מקרר נוסף לאגף כדי לאפשר הקפאה יעילה יותר של האוכל הכשר.

¹⁴⁷ מפקד בית הסוהר, גנ"מ דוד אנגיל, מסר במהלך הביקור כי לא קיימת בעיה בכמות האוכל ולגבי איכותו, ומדובר במספר אסירים שפשוט לא אוהבים את סוג האוכל. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 18.2.09 נמסר כי "המזון מגיע לאגף במכלים שומרי חום. הטענה שהמזון קר ולא מבושל הינה קנטרנית וחסרת בסיס".

¹⁴⁸ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "המזון מסופק לאסירים לפי לוח מזון קבוע מראש. המזון המבושל במטבח בית הסוהר הינו מגוון ומשביע. כאשר המצב מאפשר, מחלוקות תוספות של פירות וירקות".

¹⁴⁹ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי באגף הפרדה קצין מושך את המזון מהמטבח ואף מחלק את המזון לאסירים (מחשש להרעלה מכוונת). לטענתו, זהו המקום היחיד בשב"ס שהדברים מתנהלים כך. לאסירים אין הרבה תעסוקה וכשלא מעשנים "המזון הוא כל עולמם". מפקד בית הסוהר וסגנו נוכחים הרבה פעמים בחלוקת המזון. מדובר באותו מזון המחולק ליתר האסירים.

הלין על כך שכמויות האוכל אינן מספקות, מקבלים עוף רק ביום שישי, השניצל המוגש מדי יום אינו מבשר אמיתי ומוגשות אך ורק ביצים קשות. כמו כן, לא מוגש מזון שמחירו בשוק עולה. כך למשל, נמסר, כי לא קיבלו עגבניות מעל חודש וחצי. למרות מצב זה, לטענתו, לא מאפשרים לאסירים לרכוש מזונות שאינם מוגשים באופן עצמאי, בעוד שבאגפים ביטחוניים אחרים מאפשרים קנייה כזאת. לטענת האסירים הפליליים, הם אינם מורשים לרכוש ירקות בקנטינה, וזאת בניגוד לאסירים הביטחוניים, שלהם מותר. בנוסף, לא ניתנת אפשרות, כמו שניתנת לטענתם לאסירים הביטחוניים, לרכוש 1.5 ק"ג בשר בחגים.

באגף נ"ס כמות המזון המחולקת לתאים אינה יכולה להספיק ל-12 אסירים. המזון מגיע לא מכוסה וקר. הארוחה כללה קציצות, אורז, מרק ולחם בלבד. האוכל מוגש כאשר המגיש אינו משתמש בכפפות ובכובע. אחד האסירים מסר לידי המבקרים טבלה המתארת את המזון שהוגש במהלך שבוע אחד באגף. השוואה בין טבלה זו לטבלת לוח המזון לפיו אמורים לנהוג בשב"ס העלתה, כי ארוחות הבוקר המוגשות באגף זה דלות במיוחד. כמו כן, ניכר העדר הגיון במוצרים המוגשים. בתאים אין שולחן אוכל מסודר, אלא דרגש נמוך וקטן.¹⁵⁰

באגף משתלבים ב' האסירים התלוננו על איכותו הירודה של המזון. לדבריהם, "המזון אינו ראוי למאכל בני אדם". כמו כן, התלוננו על הכמויות הזעומות. כך למשל, קופסת ממרח שוקולד (200 גרם) מיועדת ל-20 אנשים, קופסת טונה (600 גרם) מיועדת ל-20 אנשים, חציל אחד מיועד ל-5 אנשים ועוד. למרות שישנה רשימה של המזון, אותו אמורים לקבל כל יום, מקבלים בפועל בערך כמחצית מהכמות הרשומה. בנוסף, המזון שמתקבל לא תואם את הכתוב ברשימה. לדברי האסירים, אי אפשר להסתדר בלי רכישת מוצרים בקנטינה.

בבית מעצר מגרש הרוסים, אין חדר אוכל והעצורים אוכלים בתאיהם. חלק מהקטינים אוכלים על המיטה מכיוון שאין שולחנות בתאים.

ב.16. ליקויים הנוגעים להפרדה בין אוכלוסיות כלואים שונות

ב-4 מתקני כליאה¹⁵¹ מתוך 15 בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית התגלו ליקויים הנוגעים להפרדה בין אוכלוסיות כלואים שונות, כגון הפרדה בין אסירים לעצירים, הפרדה בין קטינים לבגירים, הפרדה בין עצורים לראשונה לבין עצירים חוזרים והפרדה בין עצירי ימים לעצורים עד לתום ההליכים.

לדוגמא:

בבית סוהר שקמה, שוהים קטינים עצורי ימים ועצורים עד לתום ההליכים באותו אגף עם עצורים בגירים. הקטינים שוהים בתא נפרד הסמוך לתאי העצורים הבגירים.

¹⁵⁰ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי הרבה פעמים השולחנות מוצאים למועדון ולא מוחזרים לתאים. כמו כן, יש אסירים שמעדיפים לאכול בפרטיות על מיטתם ולא רוצים לשבת עם שאר האסירים מסביב לשולחן. ראש אגף מתקדמים, ר"כ אליאן אסולין, מסרה כי כל תא שביקש שולחן באגף נ"ס – קיבל.

¹⁵¹ בית סוהר שקמה, בית סוהר דמון, בית מעצר אילת, בית מעצר אבו-כביר.

בבית סוהר זמון, באחד הצינוקות בבית הסוהר שהה נער שב"ח שהובא בטעות למתקן הכליאה במקום לכלא אופק, ועל מנת למנוע מגע בינו לבין הנערים הביטחוניים הושם הנער בצינוק עד למעבר לכלא אופק. לדבריו, הוא שהה בצינוק מזה 4 ימים.¹⁵²

בבית המעצר באילת, אין הפרדה של ממש בין התא בו מוחזקים עצורים קטינים לבין יתר התאים. כמו כן, הפרדה בין עצורי ימים לבין עצורים עד תום ההליכים נעשית רק במידת האפשר.

בבית מעצר אבו-כביר, באגף המיועד לעצורים הזקוקים להשגחה מיוחדת, לא תמיד קיימת הפרדה בין עצורי ימים לבין עצורים עד תום ההליכים.

ב.17. מחירים מופרזים במרכז המכר של בית הסוהר

ב- 2 מתקני כליאה, מתוך 15 שבהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, התקבלו תלונות על מחירים מופקעים בקנטינת בית הסוהר.¹⁵³

לדוגמא:

בבית סוהר שיטה, התלוננו אסירים רבים על המחירים המופקעים בקנטינה.¹⁵⁴

בבית סוהר איילון, לדברי האסירים, המחירים בקנטינה מרקייעי שחקים, ביחס למחירים שמחוץ לבית הסוהר. כך למשל, נעליים עולות 400-500 ₪ הגם שאיכותן אינה טובה, ליטר שמן זית סורי עולה בקנטינה 49 ₪, ומחירו של דיסק הוא 100 ₪.¹⁵⁵

ב.18. שילוט בדבר זכויות האסיר ומודעות אסירים לזכויותיהם

ב- 2 מתקני כליאה¹⁵⁶ מתוך 15 בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נתגלה מחסור בשילוט המוסר מידע לאסירים על זכויותיהם, שילוט בשפות שאינם תואמות את אוכלוסיית האסירים באגף וכן חוסר ידע בסיסי של אסירים בדבר זכויותיהם המשפטיות.

¹⁵² מפקד בית הסוהר, גנ"מ דוד אנגיל, מסר במהלך הביקור כי הקטין הועבר בטעות למתקן והוא ממתין להעברה לכלא אופק. אין מנוס מלשכנו בהפרדה מיתר הקטינים הביטחוניים ולכן הושם בצינוק באופן זמני. מועד ההעברה תלוי בגורמי שב"ס מחוץ לכלא.

¹⁵³ בית סוהר שיטה, בית סוהר איילון.

¹⁵⁴ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת בשב"ס, מיום 5.8.08 נמסר כי "חברת דד"ש זכתה במכרז להפעלת קנטינות. המחירים נקבעים ע"י החברה והם מפורסמים באגפים ובקנטינה. המחירים של מרבית המוצרים בקנטינה זולים יותר מרשתות שיווק אחרות".

¹⁵⁵ סגן מפקד בית הסוהר, סנ"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי מתקיים מכרז חיצוני בו נקבעים מחירים המתעדכנים לפי מחירי השוק. בתגובה לתלונות שעלו פנה שב"ס לחברה. החברה שזכתה במכרז טענה שאלו המחירים וזו העלות. תלונות בנושא הזה מועלות למחוז לטיפול במכרז של שב"ס.

¹⁵⁶ בית סוהר מעשיהו, בית מעצר מגרש הרוסים.

בבית סוהר מעשיהו, נתברר כי אסירים רבים אינם מודעים לזכותם לבקש ייצוג של סניגור ציבורי בוועדת שחרורים.¹⁵⁷

בבית מעצר מגרש הרוסים, אין שילוט מתאים לכל מגוון העצורים (למשל בשפה הרוסית), חרף הוראות פקודת בתי הסוהר בנושא. מסיבה לא ברורה, הוסר השילוט שמידע את העצורים על זכותם להיוועצות בעורך דין.

19.ב. ליקויים חמורים שנחשפו באגפי שב"חים בבית סוהר מעשיהו

בשנת 2008 במהלך הביקור הרשמי בבית הסוהר מעשיהו נתקלו אנשי הסניגוריה הציבורית בליקויים חמורים ורבים באגפי השוהים הבלתי חוקיים (שב"חים) הנתפסים על ידי משטרת ההגירה.

להלן חלק מהמצאים הקשים שנחשפו באגפים אלו:

צפיפות גדולה בתאים: בשני תאים בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית קיים שטח ממוצע לעצור של פחות מ- 3.9 ו- 3.5 מ"ר לעצור. החריגה מהתקנות חמורה במיוחד לאור העובדה שהאגף סגור והעצורים, לטענתם, נאלצים לשהות בתאם במשך 22 שעות ביממה. באגף השב"חיות, השטח הממוצע לעצורה עמד על כ- 3.75 מ"ר בלבד.

מכה קשה של פשפשים בתאים: באחד התאים שנבדקו, נתקלו אנשי הסניגוריה הציבורית במחנק ובצחנה מעוררי קבס. קירות החדר היו מרוחים כולם בכתמים בצבע חום-אדמדם, כאשר רק סנטימטרים ספורים מפרידים בין כתם לכתם. הכתמים נתגלו ככתמי דם ומריחות של חרקים שנוצרו עקב ניסיונותיהם של העצורים להיאבק במכת הפשפשים שתקפה את התא. לטענת העצורים, בעיה זו קיימת בתאים רבים אחרים ומאמללת את חייהם, בעיקר בשעות הלילה.¹⁵⁸ העצורים אף הראו למבקרים קופסה שבה אספו כמה פשפשים מתים. בזמן השיחה עם העצורים בתא, ראו המבקרים הרשמיים פשפש חי מהלך על אחד הקירות בתא. באגף השב"חיות, על גופן ופניהן של עצורות רבות ניכרו סימני עקיצות מרובים של פשפשים. לדברי העצורות, סופק להן ספריי לריסוס לשם הדברת הפשפשים, אך אין לו כל השפעה וכמות הפשפשים הולכת וגדלה.

¹⁵⁷ קצין האסירים, ר"כ אמיר כהן, ואחראית תחום עבודה סוציאלית, ר"כ קרן גלבע, לא היו מודעים לזכותם של אסירים לבקש, מראש ולפני הדיון, מוועדת השחרורים כי תמנה להם סניגור ציבורי. לבקשת המבקרים, כי יידעו את האסירים בדבר זכותם זו, השיבו השניים כי כדי לעשות כן הם יזדקקו להנחיות מפורשות של שירות בתי הסוהר. ר"כ גלבע אף אמרה כי לדעתה מתקיים סוג של ניגוד עניינים בין תפקידה כעובדת סוציאלית בשירות בתי הסוהר לבין יכולתה להמליץ לאסיר לפנות ולבקש מהוועדה מינוי סניגור ציבורי.

¹⁵⁸ מפקדת האגף, ר"כ קמי פרשר, מסרה במהלך הביקור כי הדברה מתבצעת פעמיים בשנה, וכי כל המזרונים בתא הוחלפו למזרונים חדשים כדי לטפל בבעיה. כמו כן, הסכימה כי לאור מצב הקירות יש לצבוע את התאים באגף, ואף הצביעה על קופסאות צבע שהוקצו לצורך כך. קצין האסירים, ר"כ אמיר כהן, מסר במהלך הביקור כי כדרך קבע מתבצעת הדברה נגד פשפשים פעמיים בשנה. כמו כן, ולאור ההתפרצות הנוכחית, הוחלפו כל המזרונים במקומות הנגועים במזרונים חדשים. פעולות הדברה נוספות, מעבר לשתיים הקבועות כל שנה, צריך ליזום מפקד האגף הרלוונטי. לאחר שנמסר לו כי לדברי העצורות מקור הפשפשים בשמיכות, הבטיח קצין האסירים כי יבדוק את הדבר.

ליקויים הנוגעים לשירותים ו/או למקלחות: במרבית התאים באגף השב"חים ממוקמים שירותים, כיור וספסל. יחד עם זאת, באחד מחדרי ה"שהייה" במכלול הקליטה ישנם שירותים אשר כלל אינם מופרדים מהתא, כך שמי שנוזק לעשות את צרכיו נאלץ לעשות זאת מבלי שהוא מוסתר מחבריו לתא או מהסוהרים. באחד מחדרי ה"שהייה" הנוספים, שגודלו כ- 10 מ"ר, אף אין שירותים כלל. בתאים באגף השב"חים אין מקלחות, ומקלחת משותפת רב-תאית ממוקמת בכל קומה. העצורים והעצורות התלוננו כי לעיתים תכופות אין מים חמים במקלחות.

היעדר מסגרות תעסוקתיות ופעילויות פנאי אחרות: העצורים והעצורות באגפים אינם מועסקים בצורה כלשהי, בין אם בתוך מתחם הכלא ובין אם מחוצה לו, ואף אינם עוסקים בפעילויות פנאי אחרות (למעט עיון בחוברות ובעיתונים המובאים להם על ידי נציגי האו"ם אחת למספר חודשים). העצורות באגף התלוננו על ריבים וויכוחים בינן לבין עצמן בשל חוסר המעש הממושך. מצב דברים זה אינו תקין בעליל, נוכח העובדה כי לעיתים שוהים העצורים והעצורות באגפים אלו במשך חודשים רבים ושנים. יש לפעול בהקדם ליצירת אפשרויות תעסוקה ו/או פעילויות פנאי אחרות. כמו כן, יש לשקול הקמתה של ספרייה זרה באגפים אלו, שלא תבוסס על תרומות בלבד.¹⁵⁹

מחסור בציוד בסיסי: העצורים התלוננו על מחסר חמור בסבון, שמפו ומשחת שיניים. העצורים מקבלים סבון קטן ביותר ואריזה מזערית של שמפו (כמו אלה המחולקות בבתי מלון) פעם בשבוע, ומובן מאליו שכמות זו אינה מספקת. לדברי העצורים, משחת השיניים שקיבלו אזלה כבר לפני למעלה מחודשיים. לדבריהם, לא ניתן לקבל מוצרים נוספים על ההקצבה השבועית.¹⁶⁰ באגף השב"חיות הועלו תלונות דומות. לדברי העצורות, גם בקשותיהן המפורשות לקבל סבונים ושמפו נוספים נענות בשלילה. עצורים רבים התלוננו על כך שאין להם מגבות. בתום המקלחת הם נאלצים לעמוד ולהמתין ערומים עד שגופם התייבש מהאוויר.¹⁶¹ מגשי האוכל, שמשמשים לעצורות כצלחות, נמצאים במצב בלוי ביותר, ודומים יותר לכלים לאחסון סכו"ם מאשר לצלחות המשמשות לאכילה ישירה.

¹⁵⁹ אחראית תחום עבודה סוציאלית, ר"כ קרן גלבו, מסרה במהלך הביקור כי אין תיקצוב להעסקה או לפעילות פנאי לשהים בלתי חוקיים. הרציונאל שמאחורי העדר התקצוב התבסס על ההנחה כי תקופות המעצר יהיו קצרות ביותר. כאמור, בפועל ישנם שב"חים רבים הכלואים באגפים לאורך מספר חודשים, ויש אף כאלה הכלואים במשך למעלה משנה.

¹⁶⁰ מפקדת האגף, ר"כ קמי פרשר, מסרה במהלך הביקור כי המוצרים מסופקים אחת לשבוע וכן ניתנת תוספת לפי בקשה אישית של העצורים. קצין האסירים, ר"כ אמיר כהן, מסר במהלך הביקור כי למפקדי האגפים יש מלאי של סבונים, שמפו ומשחות שיניים, וכי האסירים צריכים רק לבקש מוצרים החסרים להם, והם יסופקו להם.

¹⁶¹ מפקדת האגף, ר"כ קמי פרשר, מסרה במהלך הביקור כי אין ברשותה מגבות, כי היא אינה מקבלת אספקה של מגבות וכי לא ניתן לרכוש מגבות בקנטינה. קצין האסירים, ר"כ אמיר כהן, מסר במהלך הביקור כי יבדוק את סוגיית אספקת המגבות לשב"חים.

העדר תקנים לעובדים סוציאליים באגף: באגף אין תקנים לעובדים סוציאליים עבור שב"חים ושב"חיות באגף. עובד סוציאלי מעורב רק במקרים בהם מאותרת בעיה נפשית ספציפית אצל העצורים.¹⁶²

בעיות תקשורת עם סגל האגף: במהלך הביקור נתברר כי ישנן בעיות תקשורת בין העצורים באגף השב"חים לבין מפקדת האגף, ייתכן שבשל חוסר שליטתה של מנהלת האגף בשפה האנגלית.

ב.20. ליקויים שנחשפו באגף טעוני הגנה בבית סוהר צלמון

בשנת 2008 נתקלו אנשי הסניגוריה הציבורית במספר ליקויים באגף טעוני הגנה בבית הסוהר צלמון. הביקור הרשמי באגף נעשה לאחר שהועלו מספר טענות ותלונות מצד העצורים באגף בדבר הפרה של זכויותיהם.

אגף טעוני הגנה בבית סוהר צלמון ממוקם בתוך אגף המשמש גם כאגף עצורים ומעבר. טעוני ההגנה מוחזקים בשני תאים באגף, אשר היו מיועדים מלכתחילה לשמש כתאי כליאה של נשים עצורות בלבד. שני התאים נמצאים בתוך מתחם מופרד מיתר תאי העצורים. כאמור, ייעודו הראשוני של האגף היה אמור לשמש נשים עצורות, ורק בשל אילוצים לוגיסטיים הוסב האגף לטעוני הגנה, כך שנראה כי זהו הרקע לפגיעה בזכויותיהם.

להלן חלק מהמצאים:

צפיפות קשה בתאים: גודל התא המיועד ל-4 אסירים עומד על כ-4 מ"ר, קרי 1 מ"ר שטח ממוצע לאסיר כאשר התא בתפוסה מלאה. במועד הביקור נכחו באחד התאים 2 עצורים ובתא השני 3 עצורים, כך שהצפיפות בתאים היתה גדולה.

ליקויים הנוגעים למתן טיפול רפואי: כל הטיפולים הרפואיים והבדיקות מתבצעות במרפאה הראשית שנמצאת מחוץ לאגף. כל יציאה למרפאה מצריכה היערכות לוגיסטית משמעותית, ובכלל זאת סגירת כל אגף 10 על מנת למנוע חיכוכים עם אסירים רגילים, ליווי אינטנסיבי ומעבר בדרך חיצונית על מנת להגיע למרפאה. באגף אין רופא תורן (למעט רופא סמים עד שעות הצהריים וחובש), ולדברי האסירים בקשותיהם לראות רופא (הנמצא במרפאה הראשית) מתעכבות מספר ימים ולעיתים לא מתקבלות בכלל בשל מצוקות כח אדם ובעיות לוגיסטיות.¹⁶³ עצור אחד התלונן

¹⁶² אחראית תחום עבודה סוציאלית, ר"כ קרן גלבו, מסרה במהלך הביקור כי סה"כ עומד תקן העובדים הסוציאליים בכלא "מעשיהו" על 14.5, כאשר אין תיקון לאגפי העצורים השונים, אלא לאסירים בלבד. ר"כ גלבו ציינה כי בשנה שעברה שהו חלק גדול מהעובדות הסוציאליות בחופשות לידה ולא ניתנה כל אפשרות למילוי מקומן. ברי כי הדבר פגע קשות במערך העובדים הסוציאליים בכלא. בנוסף, לעיתים נכנסים לבית הכלא סטודנטים מתנדבים מתחום הקרימינולוגיה והעבודה הסוציאלית.

¹⁶³ מפקדת האגף, ר"כ נווה ארגמן, מסרה במהלך הביקור כי הם משתדלים לענות על רוב הבקשות חרף הבעיות הלוגיסטיות המתעוררות בשל העדרו של רופא קבוע באגף. בתגובת גני"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת של שירות בתי הסוהר, מיום 22.6.08 נמסר כי "באגף העצורים קיים חובש שתפקידו לבצע מיון ובדיקה ראשוניים והוא מחליט להפנות לרופא. חשוב להדגיש כי בכל בית סוהר יש רופא אחד ולכן יתכן מקרה שבו עצור/אסיר יגיע אליו רק כעבור יום. כל האסירים השוהים במתקני שב"ס זוכים לטיפול מגוון ומקצועי".

כי מזה 3 ימים הוא מבקש לראות רופא ולא נענה.¹⁶⁴ עצור נוסף התלונן כי לא הוצא לביקורת רפואיות שנקבעו לו בבית החולים רמב"ם, מכיוון שלא בוצעו לו בדיקות מקדימות אצל רופא המרפאה. בנוסף, טען האסיר, כי מזה כחמישה ימים הוא לא מקבל תרופות עבור כאביו, ובעקבות זאת מצבו הרפואי החמיר. בקשתו לראות רופא בעניין זה לא נענתה. העצור הוסיף כי עם הגעתו לבית הסוהר היה אמור לעבור בדיקות א.ק.ג. אך העניין התעכב ורק לאחר שבועיים ולאחר לחצים מצד מפקדת האגף הוא נענה ועבר את הבדיקה.¹⁶⁵ עצור אחר טען כי בעקבות ויכוח מילולי עם אחד החובשים רופאת הסמים באגף לא הסכימה לקבלו.¹⁶⁶

ליקויים הנוגעים לאיכות הטיפול הסוציאלי: באגף יש עובדת סוציאלית, אך לדברי העצורים הם נפגשו איתה רק פעם אחת בעת שהוכנסו לאגף ומאז לא ראו אותה שוב. חלקם דיווחו כי אפילו הפגישה הראשונית עימה התבצעה מעבר לחלון שבדלת האגף ולא במשרדה, והשיחה היתה שטחית ולא עניינית.¹⁶⁷

ליקויים הנוגעים למימוש הזכות להליכה יומית: העצורים מקבלים כמעט כל יום "שעה חופשית" בחצר האגף. היציאה לחצר מתבצעת דרך המסדרון של יתר התאים באגף (שנסגר כדי למנוע חיכוכים) והעצורים נתקלים בקללות, צעקות ואיומים מצד כלואים אחרים בעת המעבר. לעיתים הכלואים האחרים שמסתובבים באגף מגיעים עד לדלת הכניסה לאגף ההפרדה ומשמיעים כלפיהם קללות ואיומים.¹⁶⁸

¹⁶⁴ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת של שירות בתי הסוהר, מיום 22.6.08 נמסר כי האסיר עבר בדיקות רפואיות בתאריכים 27.4.08, 1.5.08 ו-10.5.08.

¹⁶⁵ מפקד בית הסוהר, גנ"מ עופר בן שמואל, מסר במהלך הביקור כי העניין אינו ידוע לו אך הבטיח לבדוק את העניין ולהשיב על כך בכתב. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת של שירות בתי הסוהר, מיום 22.6.08 נמסר כי בתאריך 11.5.08 נבדק האסיר בדיקה ראשונית. בתאריך 13.5.08 סירב האסיר לצאת לבדיקה ברמב"ם ואף חתם על טופס ויתור שנמצא בתיקו הרפואי. בתאריכים 19.5.08 ו-26.5.08 שוב נפגש האסיר עם רופא כללי.

¹⁶⁶ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת של שירות בתי הסוהר, מיום 22.6.08 נמסר כי העצור נבדק אצל רופאת סמים בתאריכים 14.5.08, 18.5.08, 22.5.08 ו-3.6.08.

¹⁶⁷ מפקדת האגף, ר"כ נווה ארגמן, מסרה במהלך הביקור כי העובדת הסוציאלית הקבועה באגף אינה יכולה לטפל בכל העצורים בשל העומס המוטל עליה. כמו כן, המפקדת ציינה כי יש לה הכשרה סוציאלית והיא יושבת לעיתים בעצמה עם העצורים ומקשיבה למצוקותיהם. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת של שירות בתי הסוהר, מיום 22.6.08 נמסר כי "העובדת הסוציאלית שוהה באגף דרך קבע ומקבלת עצורים לפי בקשתם או לפי הפניית צוות האגף".

¹⁶⁸ בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת של שירות בתי הסוהר, מיום 22.6.08 נמסר כי "שב"ס מקפיד לשמור ולקיים את זכויות העצורים, בתוך כך טעוני הגנה. יציאת עצורים לטיול בחצר הינה זכות בסיסית המתחייבת מפקודות שב"ס. לפני הוצאת עצורים טעוני הגנה לטיול נאלצים לסגור את האגף כדי לשמור על חייהם. מיום פתיחת האגף לא נפגע אף עצור הודות להקפדה על כללי עבודה נכונים".

ליקויים הנוגעים לכמות האוכל ואיכות: לדברי העצורים, הארוחות דלות וכוללות שלושה או ארבעה פריטים בלבד, ובדרך כלל מגיעות קרות ולא טריות.¹⁶⁹

טיפול בעצורים בעלי נטיות אובדניות: יומיים לפני מועד הביקור אחד העצורים באגף ניסה להתאבד ובשל כך הועבר לאגף אחר. לדבריו, מאז שנכנס לבית הסוהר לא פגש פסיכיאטר, על אף קיומן של שתי החלטות שיפוטיות שהורו על כך. לאחר שניסה להתאבד הועבר כאמור לאגף אחר, שם הוא שוהה על פי החלטת מפקד בית הסוהר קשור למיטה ותחת השגחה. לדבריו, עד למועד הביקור לא ראה העצור פסיכיאטר.¹⁷⁰

ב.21. ליקויים הנוגעים לתהליך הגשת עתירות אסירים

במסגרת פעילותה הענפה ומעורבותה העמוקה בתחום של עתירות אסירים, נחשפת הסניגוריה הציבורית לפניות רבות של אסירים, מהן ניתן ללמוד לכאורה על ליקויים במסגרת תהליך הגשת עתירות אסירים בשב"ס. פניות אלה, המגיעות אלינו ממספר לא מבוטל של מתקני כליאה, מעוררות חשש לקיומה של פרקטיקה המערימה קשיים ומכשולים בפני אסיר המעוניין להגיש עתירה לבית המשפט. על פי הדיווחים, הפעולות הפסולות בהן נוקטים גורמים שונים במתקן הכליאה נעשות לכל אורך שלבי תהליך הגשת העתירה. מהצטברותם ושכיחותם הגבוהה של דיווחים אלה, מצטיירת תמונה מטרידה של אי-עמידה בכללי מינהל בסיסיים, אי-מילוי הוראותיה של פקודת הנציבות בנושא עתירות אסירים (פקודה 04.31.00) והפרות חוזרות ונשנות של זכות הגישה החופשית לערכאות שיפוטיות, דווקא כשמדובר באוכלוסיה שזקוקה לזכות זו יותר מאוכלוסיות אחרות. ביום 2.2.09 פנתה הסניגוריה הציבורית ליועץ המשפטי לשב"ס בנושא ליקויים אלה. בפניית הסניגוריה נסקרו, בין היתר, ליקויים רבים כגון אי-עמידה בכללי מינהל המחייבים מתן החלטה במהירות הראויה ותוך הנמקה סבירה; הפעלת לחצים על אסירים

¹⁶⁹ מפקד בית הסוהר, גנ"מ עופר בן שמואל, מסר במהלך הביקור כי בית הסוהר מספק אוכל לכלואים באגף כמו לכל האסירים והעצורים האחרים במתקן. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת של שירות בתי הסוהר, מיום 22.6.08 נמסר כי "המטבח של בית הסוהר מבשל ומספק מזון לכלל האסירים לפי לוח מזון קבוע מראש. המזון מבושל ומחולק לאגפים כשהוא חם וטרי".

¹⁷⁰ מפקד בית הסוהר, גנ"מ עופר בן שמואל, מסר במהלך הביקור כי למחרת יום הביקור אמורה לבקר את העצור פסיכיאטרית. בתגובת גנ"מ שלמה טהרני, ראש יחידת הביקורת של שירות בתי הסוהר, מיום 22.6.08 נמסר כי "בתאריך 7.5.08 הועברה החלטת השופטת לפסיכיאטר המחוזי שהחליט כי בתאריך 11.5.08 בשעה 8:00 יש להביא את העצור לבדיקה בבית החולים הפסיכיאטרי שער מנשה. העצור נלקח במועד שנקבע לבית החולים שער מנשה, שם שהה יומיים לצורך הסתכלות. בתאריך 13.5.08 הובא העצור שוב בפני שופטת שהפנתה אותו לועדת "אבחון וטיפול באדם המפגר". בתאריך 2.6.08 הובא העצור בפני הועדה לצורך אבחון. בתאריך 23.5.08 סמוך לשעה 3:30 לפנות בוקר, בעקבות צעקות שנשמעו, נמצא העצור כשהוא מנסה להתאבד. הוא טופל ע"י צוות חובשים ולאחר מכן נכבל בידיו וברגליו כדי למנוע ניסיון אובדני נוסף. למחרת נבדק העצור ע"י הנרקולוגית ד"ר אפשטיין בשיתוף העו"ס ובתום הערכת מצב מקצועית הוחלט על המשך כבילתו עד לבדיקה פסיכיאטרית שהתקיימה למחרת בתאריך 26.5.08. בתום הבדיקה התקיימה הערכת מצב נוספת והוחלט להסיר את כבליו ולשבצו בתא פיקוח".

המבקשים לעתור לבית המשפט; הערמת קשיים פרוצדוראליים מצד שלטונות בית הכלא; בעיות מבניות בתהליך של מחיקת העתירה והיעדר שקיפות בהליכי הטיפול בעתירה.¹⁷¹

להלן ייסקרו הליקויים הנוגעים לשלב בו האסיר כבר החליט כי ברצונו לעתור בעניין מסוים. על פי דיווחים מצד אסירים רבים ממספר מתקני כליאה, בעלי הסמכות בכלא מערימים עליהם קשיים פרוצדוראליים, באופן שמכביד ללא צורך ולעיתים אף עלול לשלול דה-פקטו את הסעד אותו מבקש האסיר לקבל מבית המשפט.

ב.21.א. הדרישה מהאסיר להעתיק שישה עותקים מעתירתו בכתב יד

הערמת הקשיים הפרוצדוראליים על אסיר המבקש לעתור מתבטאת, בין היתר, בדרישה מהאסיר להעתיק שישה (או שבעה) עותקים מעתירתו בכתב יד. אולם, באמצעים הטכנולוגיים הזולים הקיימים כיום לא יכולה להיות סיבה לדרישה כזאת, בייחוד לאור העובדה שחלק לא מבוטל מהאסירים מתקשים בקריאה ובכתיבה. דרישה זו עולה, ככל הנראה, מפקודת הנציבות בנושא עתירות אסירים (ראו סעיף 6(א)), ועל כן נראה כי דרוש בהקשר זה תיקון של הפקודה. הסניגוריה הציבורית סבורה כי יש להקל בקושי הביורוקראטי ולאפשר לאסירים לצלם (או לחלופין לצלם עבורם) את העתקי העתירה במכונת צילום. יצוין, כי נמסר לנו שנושא זה ייבחן מחדש בשב"ס.

בבית סוהר אשל, כאשר נשאלו מפקד הכלא וקצינת האסירים מדוע אי אפשר להקל על האסירים בעניין על ידי חלוקת נייר העתקה לאסירים, או צילום העתירות תמורת תשלום, השיב מפקד בית הסוהר, כי לא ניתן לספק לאסירים נייר העתקה משיקולי ביטחון. מדברים שמסרה קצינת האסירים בשיחת הפתיחה עולה כי אינה רואה בפרקטיקה זו כל בעיה ואף השתמע ברורות מדבריה, כי היא רואה בכך אקט חינוכי לאסיר בכדי שלא יגיש עתירות טורדניות ולא מוצדקות. לאחר מכן הוסיפה, כי בנוגע לאפשרות צילום המסמכים ומשלוח פקס פנתה לגזברות על מנת לבחון היתכנות של החלת נוהג שכזה, וכעת היא ממתינה לתשובה באשר לתמחור עלות צילום ועלות משלוח פקס.

ב.21.ב. חשש מפני הגשת עתירות וסירוב הסגל לקבל עתירות

במקרים אחרים מוערמים קשיים ביורוקראטיים באמצעות תירוצים או הסברים שונים המונעים מהאסיר להגיש את העתירה למנהל האגף ו/או לסגן מנהל בית הסוהר. כך, למשל, במקרים בהם נאמר לאסיר כי מנהל האגף לא נמצא או עסוק בעניינים אחרים, או במקרים בהם גורמים בבית

¹⁷¹ בתגובת היועץ המשפטי לשב"ס, תג"ד עו"ד חיים שמולביץ, מיום 9.2.09, נמסר כי אכן יש מקום לשיפור הליך ההתייחסות לבקשה או פנייה של אסיר כך שתינתן ע"י שב"ס החלטה הלוקחת בחשבון את עמדות הגורמים השונים וכי תינתן לאסיר או ל"ב"כ עמדה מנומקת. בכל הנוגע לטענה שמופעלים "לחצים כבדי משקל" על אסירים המבקשים לעתור, נמסר כי הוראות והנחיות שב"ס אוסרות בתכלית האיסור התנהלות שכזו ותשלח הבהרה נוספת לבתי הסוהר בעניין זה. נמסר כי תיבחנה הדרכים המתאימות להקלה בקשיים הפרוצדוראליים ובעיות המבניות בתהליך של מחיקת העתירה. כמו כן, ההצעות לתיקונים בפקודת הנציבות העוסקת בעתירות אסירים ייבחנו בתיאום עם הגורמים השונים.

הכלא מעכבים את הגשת העתירה תוך הבטחה כי בקשת האסיר תישקל ביתר תשומת לב אם יחזור בו מהגשת העתירה. לעניין זה, אנו מפנים לתקנה 24 לתקנות בתי הסוהר, התשל"ח – 1978 הקובעת כי "מנהל בית הסוהר יעביר, ללא דיחוי, לתעודתה עתירת אסיר שהוגשה לבית משפט מחוזי או לבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק". גם פקודת הנציבות בנושא עתירות אסירים מאזכרת תקנה זו, ובסעיף 6 לפקודה אף נאמר כי "מנהל האגף יאשר לאסיר בחתימת ידו כי קיבל את העתירה ויעבירה ללא דיחוי לסגן מנהל בית הסוהר", ולאחר מכן "עותק העתירה בצירוף המסמכים ... יועברו, ללא דיחוי, וזאת בתוך 48 שעות" אל מזכירות בית המשפט. כאמור לעיל, סעיף 12(א) לפקודה מורה כי "איש שירות לא יעשה דבר שיש בו כדי למנוע, לעכב או להפריע בהגשת עתירה לבית משפט, בהעברתה או בטיפול ובדיון בה". מניסיונה של הסניגוריה עולה כי לעיתים קרובות פקודה זו אינה מקוימת.

בית סוהר איילון, התלוננו אסירים רבים על סירוב לקבל עתירות ובקשות שונות ועל שיהוי בטיפול בהן.¹⁷² כך למשל, באגף נ"ס אחד האסירים הגיש עתירה בענין חופשה באמצעות מפקדת האגף, ולאחר כחודשיים התברר לו, בעקבות שיחות חוזרות ונשנות עם מפקד האגף החדש, כי העתירה לא נשלחה לבית המשפט.¹⁷³ אסיר נוסף טען כי מפקדי האגף (המפקד הנוכחי וזו שקדמה לו) מסרבים להגיש עבורו עתירה שכתב לבית המשפט.¹⁷⁴ מספר אסירים, שהעדיפו להישאר בעילום שם, ציינו כי, הסגל מתנכל לאסירים שמתלוננים, משמיע כלפיהם איומים כדי למנוע את שליחת העתירה וגורם להעברתם לאגף אחר ואף לכלא אחר או להפעלת סנקציות משמעתיות בגין כל עניין שולי. אסירים אלה סיפרו כי הם חוששים להגיש עתירות. לעניין זה יש להפנות להוראות סעיף 12(א) לפקודת הנציבות בעניין עתירות הקובעות כי "איש שירות לא יעשה דבר שיש בו כדי למנוע, לעכב או להפריע בהגשת עתירה לבית משפט, בהעברתה או בטיפול ובדיון בה. אין להפעיל לחץ מכל סוג על אסיר, במישרין או בעקיפין, כדי שיבטל את עתירתו".

יצוין, כי הסניגוריה הציבורית קיבלה פניות נוספות שעניינן הפעלת לחצים על אסירים המבקשים לעתור וסירוב לקבל מהם עתירות ממתקני כליאה לא מעטים, ובהם **בית סוהר מעשיהו, בית סוהר השרון, בית מעצר ניצן, בית סוהר רימונים, בית סוהר אשמורת ועוד.**

¹⁷² סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי הטיפול בעתירות נעשה על פי חוק, לפיו אסור להשהות עתירות מעל ל-48 שעות. כל אסיר, המגיש עתירה מרואיין על ידי הצוות לפני העברתה. סגן מפקד בית הסוהר הוסיף, כי בית הסוהר מייצר מעל 500 עתירות בשנה, רק שתיים מתוכן מתקבלות. הסיבה להגשת עתירות רבות נעוצה בעובדה שמרבית האסירים אינם יוצאים לחופשות.

¹⁷³ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי אכן לא הצליחו לאתר את עתירתו. הדבר מטופל על ידי מפקדת האגף, ר"כ אליאן אסולין.

¹⁷⁴ סגן מפקד בית הסוהר, סני"צ מאהר חלבי, מסר במהלך הביקור כי אין דבר כזה שאסיר לא מטופל ולא מוגשת עבורו עתירה. האסיר יכול היה להגיש את העתירה מתי שחפץ לעשות זאת.

ב.22. מאסרי שווא של אסירים פלסטינים חסרי מעמד בשטחים

במהלך עבודתה השוטפת נתקלה הסניגוריה הציבורית בתופעה של אסירים פלסטינים, שלמרות שסיימו לרצות את מלוא תקופת מאסרם נותרו לשווא במאסר עוד חודשים ארוכים. המדינה טענה כי למרות שאסירים אלה התגוררו בשטחים עד למעצרים, הם היו חסרי מעמד חוקי בשטחים ולכן אין היא יכולה לגרשם לשם בתום מאסרם. מנגד, גם לא ניתן היה לגרש אסירים ממין אלה לשום מדינה אחרת. כך הושארו האסירים במשמורת ממושכת וחסרת תוחלת, עד שנודע לסניגוריה הציבורית על דבר קיומם והיא הגישה בשמם עתירות מתאימות.

במסגרת הדיון בעתירות, ובלחץ בית המשפט העליון, נסוגה המדינה מעמדתה המקורית והצליחה להסדיר את מעמדם החוקי של האסירים בשטחים, באופן שאיפשר את שחרורם לשם.

הסניגוריה הציבורית ביקשה מבית המשפט העליון לתת את דעתו גם על התופעה בכללותה, מעבר לתיקים הפרטניים שהובאו בפניו. בית המשפט נענה לבקשה וציין כי קשה להשלים עם מצב שבו אדם נותר במשמורת, וחירותו נשללת לתקופה ארוכה, עקב קשיים בהעברתו למדינה או לרשות הקולטת, הניתנים לפתרון ולהסדר במעורבות מתאימה של הרשויות המוסמכות ובשיתוף פעולה של האסיר הנוגע בדבר. על כן קרא בית המשפט העליון לרשויות המדינה לגבש נהלים למקרים מעין אלה, שבהם האסיר מתקשה לטפל בעניינו בעצמו, ובמסגרתם תנקוט המדינה יוזמה להסדרת העניין באמצעים המתאימים כדי לקדם את שחרור האסיר במהירות האפשרית.¹⁷⁵

הסניגוריה הציבורית סבורה כי דבריו של בית המשפט העליון מחייבים את הגורמים הרלבנטיים לאתר בהקדם את כל האסירים המוחזקים בישראל במצב זה ולגבש לאלתר פתרון מוסדי הולם, שיביא לשחרורם המהיר ממאסר ללא צורך בהתערבותה (המאוחרת) של הסניגוריה הציבורית בכל מקרה ומקרה.

¹⁷⁵ ר' בג"ץ 6558/08 פלוני נ' מתאם הפעולות בשטחים ואח' (החלטה מיום 10.9.08). למקרים אחרים בהם ההליכים התייתרו נוכח שחרור האסיר, לאחר שבלחץ בית המשפט המדינה הסדירה את מעמדו בשטחים, ראו בג"ץ 6559/08 פלוני נ' מתאם הפעולות בשטחים (החלטה מיום 7.8.08); עע"מ 9803/08 מדינת ישראל נ' זהאדה (החלטה מיום 15.2.09).

ג. ליקויים עיקריים שנחשפו במתקני מעצר של משטרת ישראל

חוק המעצרים והתקנות שהותקנו מכוחו, קובעים סטנדרטים הנוגעים למכלול ההיבטים של תנאי המעצר ושל זכויות העצורים. להלן יפורטו הממצאים הבולטים שנמצאו בביקורות שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית במתקני המעצר של משטרת ישראל, בהשוואה לתנאים המינימאליים אותם קבע המחוקק באשר לעצורים המוחזקים במתקני המעצר.

חלק ממתקני המעצר, שבהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, שופצו בשנים האחרונות. עבודות שיפוץ אלו אכן הביאו באותם מתקנים לשיפור בתנאי המעצר, בהשוואה למצב שקדם לשיפוץ.

אולם, התמונה העולה מדוחות אנשי הסניגוריה הציבורית לגבי 6 מתקני המעצר שנבדקו, היא כי למרות שחלק מהמתקנים אכן שופצו לאחרונה, עדיין מופרות גם במתקנים המשופצים זכויותיהם הבסיסיות של העצורים.

כאמור לעיל, בתחילת שנת 2008 נסתיים תהליך העברת מערך הכליאה והליווי המשטורתיים לשב"ס. במסגרת תהליך זה, עברו מתקני המעצר המרחביים לניהול שב"ס, כאשר ברשות המשטרה נותר רק חלק מסוים ממתקני המעצר, ובדרך כלל החזקת העצורים במתקנים אלה אמורה להיות אך לתקופות קצרות ומוגבלות. ככלל, נראה כי העברת המתקנים המרחביים לאחריות שב"ס הקלה על הצפיפות במתקנים שנותרו תחת אחריות המשטרה והביאה לשיפור בתנאי החזקה של העצורים. הליקויים שנמצאו במתקני המעצר המרחביים שהועברו לאחריותו של שב"ס נסקרו בפרק הקודם. להלן יפורטו בהרחבה הליקויים העיקריים בהם נתקלו אנשי הסניגוריה הציבורית במתקני המעצר שנותרו באחריות משטרת ישראל.

ג.1. ליקויים בקבלת טיפול רפואי בתחנת מרחב יפתח

סעיף 9(ב)(1) לחוק המעצרים קובע כלהלן -

"עצור יהיה זכאי [...] לתנאי תברואה הולמים, לתנאים שיאפשרו לו לשמור על ניקיונו האישי, לטיפול רפואי הנדרש לשם שמירה על בריאותו ולתנאי השגחה מתאימים על פי דרישת רופא".

כן קובעת תקנה 16 לתקנות המעצרים זכאות לטיפול רפואי של עצור, המבקש לקבל טיפול זה -

"כל עצור המבקש טיפול רפואי זכאי להיבדק בידי חובש או רופא במקום המעצר; כל עצור זכאי לקבל טיפול רפואי הנחוץ לו לשם שמירה על בריאותו, על פי קביעת רופא מקום המעצר, ובדרך שתיקבע בפקודות; בסעיף זה, 'חובש' - מי שקצין רפואי ראשי של משטרת ישראל או קצין רפואה ראשי של שרות בתי הסוהר הסמיכו לבדוק עצורים לפי תקנה זו".

במהלך הביקור הרשמי **בתחנת מרחב יפתח** הסתבר כי מתעוררות לא מעט בעיות בנוגע להעברת עצורים עם בעיות רפואיות מחזקת תחנת המשטרה לחזקת בית המעצר המרחבי באבו-כביר (המנוהל על ידי שב"ס) ולתיאום בין שני הגופים הללו. לדברי קצין החובשים בתחנה, מר אטיאס סלומון, הגורמים בבית המעצר באבו-כביר מסרבים לא אחת לקלוט עצורים עם בעיות רפואיות,

לפני שאלו עברו בדיקות מקיפות וקיבלו אישורים רפואיים לגבי מצבם. הדבר מעכב את העברתם של אותם עצורים לידי שב"ס, לעיתים אף לתקופה של מספר ימים. במהלך אותם ימים, נותרים העצורים בחזקת המשטרה, שפחות ערוכה לטפל בבעיות הרפואיות שלהם. תופעה זו גורמת לא פעם לסבלם של עצורים הסובלים ממילא מבעיות רפואיות שונות. לפיכך, יש מקום לשיפור התיאום בין שני הגופים, וזאת כדי למנוע סבל או פגיעה כלשהי באותם עצורים ולהביאם לטיפול הרפואי לו הם זקוקים בהקדם האפשרי.¹⁷⁶

ג.2. ליקויים במימוש זכות ההיוועצות עם עורך דין בכלל ועם הסניגוריה הציבורית בפרט

סעיף 34(ב) לחוק המעצרים קובע כלהלן -

"(ב) ביקש עצור להיפגש עם עורך דין או ביקש עורך דין שמינהו אדם קרוב לעצור להיפגש עמו, יאפשר זאת האחראי על החקירה, ללא דיחוי".

כן קובעת תקנה 11 לתקנות המעצרים, כי פגישת עצור עם עורך דינו תעשה ביחידות, בחדר נפרד בתנאים המבטיחים את סודיות הפגישה, ובאופן המאפשר פיקוח על התנהגות העצור ותנועותיו.

ב-2 מתקני מעצר מתוך 6 מתקני המעצר, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, לא קיים חדר המיועד למפגש עם עורכי דין.¹⁷⁷ במתקן מעצר נוסף, בו קיים חדר המיועד למטרה זו, התעוררו בעיות שיש בהן כדי לפגוע בזכות ההיוועצות.¹⁷⁸

להלן חלק מן הממצאים:

תחנת מטה מרחב דן: בתחנה קיים חדר מפגש, אך התנאים בו הם בעייתיים. החדר הינו קטן ביותר, וגודלו עומד על כ- 2.475 מ"ר. החדר נסגר באמצעות דלת ברזל כבדה, אשר הידית הפנימית שלה שבורה, אותה ניתן לפתוח רק מבחוץ. החדר ללא חלונות וללא שולחן. אמנם החדר סויד זה לא מכבר וקיים פתח למיזוג אוויר, אולם עדיין ישנו ריח מחניק ולא נעים בחדר.¹⁷⁹ עצור ששהה

¹⁷⁶ בתגובת נצי"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל, מיום 1.1.09 נמסר כי "ככלל שב"ס מקבל את כל העצורים כולל עצורים הצריכים השגחה רפואית. שב"ס מקבל את העצורים לאחר בדיקת חובש ובדיקה על ידי בית חולים באם מצבו של העצור חמור יותר. במקרה שמדובר בחולה איידס או שחפת או צהבת פעילה על פי נוהלי שב"ס יש לקחת את העצור לבית חולים לבדיקה לפני קבלתו בשב"ס. במקרה והעצור בעברו טיפול פסיכיאטרי על פי נוהלי שב"ס יתקבל לאחר שיעבור בדיקה פסיכיאטרית בבית חולים פסיכיאטרי. בשעות הלילה כאשר נעצר חולה איידס/שחפת/צהבת ובתי החולים לא מבצעים בדיקות, הבדיקה נעשית בשעות היום".

¹⁷⁷ תחנת משטרת טירת הכרמל, תחנת משטרת מסובים.

¹⁷⁸ תחנת מטה מרחב דן.

¹⁷⁹ בתגובת נצי"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל, מיום 9.2.09 נמסר כי "החדר שופץ וסויד לאחרונה קיים בן מיזוג אוויר וכיסאות. מפאת גודלו לא ניתן להכניס אליו שולחן. לדלת החדר ידית מצד אחד בלבד וזאת מטעמי בטיחות. אין אפשרות להוספת חלונות בשלב זה. החדר נקי ומאוורר והוא נשטף פעם אחת ביום בעת שטיפת היומן".

במתקן בעת הביקור המשלים שערכו המבקרים הרשמיים התלונן כי לא נפגש עם עורך דין מזה כ- 4 ימים.

תחנת משטרה טירת הכרמל: אין במתקן המעצר חדר המיועד למפגש עם עורך דין. פגישות של עצור עם עורך דין נערכות בחדר האוכל או באחד המשרדים, שבדרך כלל אינם מאפשרים שמירה על פרטיות המפגש.¹⁸⁰

תחנת משטרה מסובים: אין במתקן המעצר חדר מיוחד המשמש מקום מפגש עם עורך דין. ביקור עורכי דין מתבצע בחצר התחנה או באחד המשרדים, כאשר העצור כבול בידיו וברגליו ומלווה על ידי שוטר שנמצא עימו לאורך כל המפגש. ברי כי אין מדובר בפתרון המספק את דרישת הפרטיות החיונית לקיום המפגש, ומן הראוי למצוא פתרון שיאפשר מפגש בתנאים סבירים בהם העצור יהיה חופשי מאיזוק כלשהו.¹⁸¹

ג.3. תאי מעצר קטנים וצפופים

תקנה 3(ה)(2) לתקנות המעצרים קובעת לגבי תא מעצר כי:
"יהיו בו לא יותר מ-4 מיטות לעצורים".

תקנה 3(ה)(3) לתקנות המעצרים קובעת, כדלקמן:

"השטח הממוצע לעצור בתא לא יפחת מ- 4.5 מטרים רבועים; חישוב השטח האמור יהיה לפי השטח שבין קירות התא, לרבות שטח השירותים, הכיור והמקלחת, ומחולק במספר המיטות שבתא".

הוראות אלו חלות על תאי מעצר שתכנונם החל לאחר כניסת התקנות לתוקף (שנת 1997), וכן על תכנון שיפוצם של תאים קיימים, ככל הניתן. ואולם, למרות שהתקנה אינה מחייבת באשר למתקנים אשר הוקמו לפני כניסת התקנות לתוקף, היא מהווה משום מדד ראוי שיש לשאוף לקיימו, ולו בקירוב, גם באשר למתקנים ישנים. בפועל, קיים פער גדול בין המצב בשטח לבין הקבוע בתקנות, ורמת הצפיפות בחלק מתאי המעצר גבוהה מאוד.

ב-4 מתקני מעצר מתוך 6 המתקנים שנבדקו, נתגלתה צפיפות רבה בהחזקת העצורים ושטח המחיה הממוצע לעצור במתקנים אלו היה קטן באופן ניכר מהשטח הקבוע כסטנדרט ראוי בתקנות המעצרים (4.5 מ"ר).¹⁸² ב-2 מתקני מעצר מתוך 6 המתקנים שנבדקו, נמצאו תאים המכילים יותר מ-4 מיטות בתא.¹⁸³

¹⁸⁰ בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל, מיום 11.12.08 נמסר כי "בהיעדר משרדים פנויים נקבע וסומן משרדו של אחד החוקרים כחדר מפגש סניגור לקוח".

¹⁸¹ בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל, מיום 22.9.08 נמסר כי "לכל מפגש עם עו"ד מוקצה מקום מפגש ראוי, אין באפשרות התחנה להקצות חדר מיוחד לכך".

¹⁸² תחנת מטה מרחב דן, תחנת משטרת חדרה, תחנת משטרת טירת הכרמל, תחנת משטרת מסובים.

¹⁸³ תחנת מטה מרחב דן, תחנת משטרת חדרה.

להלן חלק מן הממצאים :

תחנת מטה מרחב דן : במתקן שני תאי מעצר, אשר בכל אחד מהם 6 מיטות סך הכל. שטחו של כל אחד מהתאים הוא כ- 16 מ"ר, קרי השטח הממוצע לעצור עומד על כ- 2.66 מ"ר.¹⁸⁴

תחנת משטרת חדרה : מתקן המעצר כולל 3 תאים בגדלים שונים, מתוכם תא אחד גדול יותר עם 8 מיטות ושני תאים קטנים שבכל אחד מהם 4 מיטות. שטחו של התא הגדול הוא 30.15 מ"ר, קרי שטח ממוצע לעצור של 3.7 מ"ר. שטחם של התאים הקטנים יותר 13.05 ו- 10.92 מ"ר, כלומר שטח ממוצע לעצור של 3.25 ו- 2.73 מ"ר, בהתאמה.¹⁸⁵

תחנת משטרת טירת הכרמל : במתקן תא מעצר אחד עם 4 מיטות, בו השטח הממוצע לעצור קטן באופן משמעותי מהנדרש בתקנות.¹⁸⁶ רמת הצפיפות בתא נעשית גדולה יותר בהתחשב בכך שבתא אין ארוניות לאחסון ציוד אישי.¹⁸⁷

תחנת משטרת מסובים : בבית המעצר שני תאים, לפי הפירוט הבא : שטחו של תא אחד המכיל 4 מיטות הוא 8.9 מ"ר, קרי 2.225 מ"ר שטח ממוצע לעצור ; שטחו של התא השני הוא 9.9 מ"ר, קרי כ- 2.5 מ"ר שטח ממוצע לעצור. יצוין, כי בתא המעצר לא הותקנו מדפים לאחזקת חפצים אישיים כנדרש בתקנות, כך שרמת הצפיפות בו גדולה אף יותר.¹⁸⁸

ג.4. תנאים היגייניים ותברואתיים קשים

סעיף 9(ב)(1) לחוק המעצרים קובע כלהלן -

¹⁸⁴ בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל, מיום 9.2.09 נמסר כי " מדובר בתאים שנבנו לפני שנים רבות וטרם שונו התקנות לעניין זה בחוק סדר הדין הפלילי, התקנות מתייחסות לתאי מעצר בתחילת תכנונם לאחר כניסת התקנות לתוקף, קרי שנת 1997 ואינן חלות על תאי מעצר ישנים. יחד עם זאת, תפוסת התאים איננה מלאה ע"מ לאפשר עמידה בתקנות כפי שהן היום".

¹⁸⁵ בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל, מיום 9.3.09 נמסר כי "תחנת חדרה נבנתה על בסיס טיגרט, מבנה מימי הבריטים, כעת לא מתוכננים להתבצע שיפוצים, הנושא תלוי תקציב. עם העברת האחריות לשמירה על עצורים לשב"ס, משמשים תאי המעצר בתחנות כתאי המתנה. במקרים מועטים, מלינים עצורים בתאי המעצר, וגם אז במשורה, ועל כן הצפיפות בתאים נמוכה".

¹⁸⁶ בתגובת מפקדת התחנה, רפ"ק ישראל טוביה מיום 20.11.08 נמסר כי "תא המעצר נבנה בטרם הוצאת התקנות וקביעת שטח המחיה לעצור, והוא חלק ממבנה התחנה אשר אמור לעבור שידרוג עם שיפוץ התחנה". בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 11.12.08 נמסר כי "שטח תא המעצר קטן כיוון שנבנה עוד בטרם החלת החוק החדש המגדיר את גודלו של תא המעצר".

¹⁸⁷ בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 11.12.08 ובתגובת מפקדת התחנה, רפ"ק ישראל טוביה מיום 20.11.08 לא ניתן להתקין ארוניות לנוכח מימדיו הקטנים והצרים של התא.

¹⁸⁸ בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 22.9.08 נמסר כי "לפני מס' חודשים לאחר בדיקה התאים אושרו ע"י מטא"ר כתאי מעצר, אין בתחנה חלופה אחרת".

"(ב) עצור יהיה זכאי [...] לתנאי תברואה הולמים, לתנאים שיאפשרו לו לשמור על ניקיונו האישי, לטיפול רפואי הנדרש לשם שמירה על בריאותו ולתנאי השגחה מתאימים על פי דרישת רופא".

תקנה 4 לתקנות המעצרים, שעניינה תנאי התברואה וההיגיינה במקום המעצר, קובעת כי התאים יסודו לפחות פעמיים בשנה, כי בכל תא תבוצע פעולת חיטוי והדברה לפחות פעם בשנה, וכי יסופקו לעצורים אמצעים וחומרי ניקוי בכמות הדרושה לשם שמירה על ניקיון התא.

ב- 2 מתקני מעצר מתוך 6 מתקנים שנבדקו, נתגלו ליקויים שונים בתנאי ההיגיינה והתברואה.¹⁸⁹

להלן חלק מן הממצאים:

תחנת מטה מרחב דן: במיטות העליונות בשני התאים שנבדקו נתקלו אנשי הסניגוריה הציבורית בפסולת כגון בדלי סיגריות, אבק, חול, שאריות מזון וכיו"ב. בתא אחד נמצאו נמלים. כמו כן, רצפות התאים מלוכלכת מאד.¹⁹⁰

תחנת משטרת טירת הכרמל: אסירה במתקן המעצר דיווחה למבקרים הרשמיים כי במשך 3 הימים ששהתה במקום לא נוקה התא.¹⁹¹

השמירה על תנאי תברואה הולמים מחייבת גם מתן אפשרות לעצור לשמור על היגיינה אישית ברמה ראויה. תקנה 6 לתקנות המעצרים קובעת:

"6. אמצעים לשימוש אישי ולצורך שמירה על ניקיונו האישי של העצור

(א) לעצור יסופקו, לשימוש האישי במקום המעצר, מיטה, מזרן ושמיכות נקיות.

(ב) שמיכות העצורים יכובסו או יוחלפו בתדירות שתבטיח את ניקיון.

(ג) לעצור יסופקו במקום המעצר סבון ונייר טואלט בכמות סבירה לשימוש אישי.

(ד) עצור יהיה זכאי להתקלח במים חמים אחת ליום, בכפוף לאמור בתקנה 7.

(ה) עצור שמעצרו הוארך בידי שופט לתקופה העולה על 24 שעות, ושאינו ביכולתו לרכוש או לקבל מגורם מחוץ לבית המעצר מערכת בגדים להחלפה, סדין, מגבת ואמצעי היגיינה בסיסיים, יספק לו מקום המעצר פריטים אלה."

¹⁸⁹ תחנת מטה מרחב דן, תחנת משטרת טירת הכרמל.

¹⁹⁰ בתגובת נצי"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 9.2.09 נמסר כי "נעשה מאמץ רב לוודא רמת ניקיון סבירה בתאי המעצר, מדובר בתאים המאויישים בעצורים, אשר אינם מקפידים על פי רוב על היגיינת התאים. כמו כן תאי המעצר מרוססים ומודברים אחת לחצי שנה, וזאת מעבר למינימום המחוייב בתקנות".

¹⁹¹ בתגובת מפקדת התחנה, רפ"ק ישראל טוביה מיום 20.11.08 נמסר כי "בתא המעצר מתבצעת עבודת ניקיון מידי יום ע"י המנקה". בתגובת נצי"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 11.12.08 נמסר כי "מידי יום מתבצעות עבודות ניקיון בתאי המעצר, ותמשיך להיות הקפדה על כך, אחת לתקופה מבוצעת הדברה של התחנה כולל תא המעצר".

ב- 2 בתי מעצר נמצאו ליקויים בהספקת ציוד אישי בסיסי לעצורים, דבר הפוגע ביכולתם של העצורים לשמור על תנאי היגיינה ראויים.¹⁹²

תחנת מטה מרחב דן: אין בתאים נייר טואלט או סבון.¹⁹³

תחנת מרחב יפתח: במהלך הביקור התלוננו העצורים במקום שלמרות בקשתם לא סופקו להם אמצעי היגיינה בסיסיים כגון מברשת שיניים, משחת שיניים, סבון, מגבת וכיו"ב. לאחר שהמבקרים העירו על כך, הציוד אכן סופק, למעט מגבות שלא היו בנמצא בעת הביקור הרשמי בבית המעצר.¹⁹⁴

ג.5. תנאי אוורור בלתי סבירים

סעיף 9(ב)(4) לחוק המעצרים קובע כלהלן -

"(ב) עצור יהיה זכאי [...] לתנאי תאורה ואוורור סבירים בתא".

לפי תקנה 3(ב) לתקנות המעצרים:

"בתא יהיה חלון שיאפשר אוורור מן החוץ; תא שאין בו חלון כאמור יותקנו בו אמצעי אוורור חלופיים סבירים".

ב- 3 מתקני מעצר מתוך 6 המתקנים שנבדקו, נמצא כי תנאי האוורור בתאים הינם לקויים.¹⁹⁵ במתקנים רבים השהייה בתאים קשה מנשוא בשל העדר אוורור נאות. כאשר מתווספים לתנאי האוורור הלקויים גם תנאי צפיפות קשים, תנאי היגיינה לקויים ופגיעה בזכות היציאה לטיול יומי, השהות במתקני המעצר הופכת לבלתי נסבלת.

להלן חלק מן הממצאים:

תחנת מטה מרחב דן: בקירות התאים קבועים 3 חלונות, אך מדובר בחלונות קטנים, מסורגים ושאינם ניתנים לפתיחה. לפיכך, לא מתאפשרת כניסת אור או אוויר לתא.¹⁹⁶ בתאים מותקנות

¹⁹² תחנת מטה מרחב דן, תחנת מרחב יפתח.

¹⁹³ קצין הסיור, רפ"ק לארי סמרה, מסר במהלך הביקור כי כאשר מגיע עצור הוא מקבל אישור להכניס לתא נייר טואלט וסבון, במידה ואין ברשותו, אלה מסופקים לו.

¹⁹⁴ בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 1.1.09 נמסר כי "אכן היתה תקלה ולא הוקפד נושא סיפוק מוצרי היגיינה בסיסיים. הנושא טופל במייד וכיום מוצרי ההיגיינה נמצאים בשוטף ומוחזקים במלאי במתקן הכליאה".

¹⁹⁵ תחנת מטה מרחב דן, תחנת משטרת טירת הכרמל, תחנת משטרת מסובים.

¹⁹⁶ בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 9.2.09 נמסר כי "התאים נבנו לפני שנים רבות (לפני השינוי 1997) ולכן החלונות מסורגים למרות זאת יעשה מאמץ במסגרת שיפוץ לשנות מצב זה".

וונטות ומזגנים, אך הם אינם מאווררים ובתאים שוררת צחנה עזה. יצוין, כי בתאים גם לא היו תנורים לחימום בחורף, חרף הקור העז השורר בתא בעיקר בשעות הערב.¹⁹⁷

תחנת משטרת טירת הכרמל: החלונות בתא סגורים ולא נכנס דרכם אור יום או אוויר צח. בתא מותקנות וונטות, אך עדיין האוויר בתא דחוס מאד. הוונטות גורמות לרעש רב, באופן המקשה על השהייה בתא כאשר הן פועלות. הדבר מהווה מטריד של ממש עבור השוהים בתא ומונע מהם אפשרות לישון, לנוח או לשוחח.¹⁹⁸

תחנת משטרת מסובים: בתאים הותקנו מזגנים ובחלונות הסתומים הוצבו "מפוחים". עם זאת, התחושה הייתה כי אין זרימת אוויר אל החדרים ומהם.¹⁹⁹

ג.6. ליקויים הנוגעים לתאי המקלחת והשירותים

סעיף 9(ב)1 לחוק המעצרים ותקנה 3(ב) לתקנות המעצרים קובעים את החובה להעניק לעצור תנאים תברואתיים הולמים, שיאפשרו לו לשמור על ניקיונו האישי, באופן שתישמר פרטיותו.

תקנה 3(ה)5 לתקנות מוסיפה, כי לעניין תאים שתכנונם יחל לאחר תחילת התקנות, וככל הניתן לעניין תאים משופצים, תהיה הפרדה בין המקלחת לבין השירותים.

ב-4 מתקני מעצר מתוך 6 המתקנים שנבדקו, לא קיימת הפרדה בין השירותים לבין המקלחת, בכל התאים או בחלקם ו/או בין שטח המחייב בתא לבין השירותים והמקלחת.²⁰⁰ יודגש, כי היעדר ההפרדה בין השירותים לבין המקלחת בדרך כלל מתבטא בכך, שחור הניקוז של המקלחת הוא, למעשה, שירותי הכריעה, ועל העצורים להתקלח מעל חור השירותים. הדבר גורם לכלוך, לריחות צחנה ועלול אף לפגוע בבריאותם של העצורים ולפגיעה קשה בכבודם.

להלן חלק מן הממצאים:

תחנת מטה מרחב דן: אזור השירותים והמקלחת אמנם מופרד מאזור המגורים באמצעות דלת, אך זו איננה סגורה באופן מלא, כך שישנו מעבר של ריח ורעש בין האזורים. יודגש כי ליקוי זה צוין

¹⁹⁷ בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 9.2.09 נמסר כי "בתאים שמיכות לחימום בכמות מספקת, נושא התשתית לחימום מתייחס בתקנות שתוכננו לאחר שנת 1997, הנושא עלה בעבר ולא נמצא לו כיסוי תקציבי, יועלה פעם נוספת".

¹⁹⁸ בתגובת מפקדת התחנה, רפ"ק ישראל טוביה מיום 20.11.08 נמסר כי "פעולה הוונטה גורמת לרעש רב עקב אקוסטיקה לא מתאימה". בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 11.12.08 נמסר כי "הועברה בקשה לתיקון/החלפת הוונטות בתאים לצרכי שיפור האוורור והפחתת הרעש, יטופל בשנת התקציב הקרובה".

¹⁹⁹ בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 22.9.08 נמסר כי "בתאי המעצר מיזוג האוויר וונטת יניקת האוויר תקינים וחזקים – לדעתו המקצועית של ק' בינוי המחוזי אין צורך בשיפור תחלופת האוויר".

²⁰⁰ תחנת מטה מרחב דן, תחנת משטרת חדרה, תחנת משטרת טירת הכרמל, תחנת משטרת מסובים.

גם בדוח הסניגוריה הציבורית לשנת 2007.²⁰¹ השירותים הם שירותי כריעה ונמצאים בסמוך מאד למקלחת. אין מקור אוורור באזור השירותים.

תחנת משטרת חדרה: השירותים הם שירותי כריעה, ואין הפרדה כלשהי ביניהם לבין המקלחת.

תחנת משטרה טירת הכרמל: השירותים הם שירותי כריעה, ואין הפרדה כלשהי ביניהם לבין המקלחת.²⁰²

תחנת משטרת מסובים: אין הפרדה בין השירותים לבין המקלחת.²⁰³

7.ג. שלילת הזכות להליכה באוויר הפתוח

בהתאם לסעיף 9(ב)5 לחוק המעצרים ובהתאם לתקנה 9 לתקנות המעצרים, זכאי עצור להליכה באוויר הפתוח למשך שעה מדי יום, בשעות היום, אם תנאי מקום המעצר מאפשרים זאת. בכל מקרה קובעות התקנות, כי לא יוחזק עצור למעלה משבעה ימים במקום מעצר, שבו לא ניתן לממש את זכותו להליכה יומית, וישנה חובה להעבירו למקום מעצר אחר, שתנאיו מאפשרים לו את מימוש הזכות.

ב- 4 מתקנים מתוך 6 מתקני המעצר שנבדקו על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית נמצא, כי מופרת זכותם של עצורים להליכה יומית באוויר הפתוח, לעיתים גם לגבי עצורים המוחזקים במתקן מעל לשבעה ימים.²⁰⁴

להלן מספר דוגמאות בהן מופרת הזכות להליכה באוויר הפתוח:

תחנת מטה מרחב דן: העצורים כלל לא זוכים לטיול יומי מכיוון שאין חצר טיולים בתחנה. החומרה שבהפרת הזכות מתחדדת נוכח העובדה כי התאים במתקן זה, כמתואר לעיל, צפופים ואינם מוארים ומאווררים.²⁰⁵

²⁰¹ בתגובת נצי"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 9.2.09 נמסר כי "דלת השירותים טעונה תיקון קל, הנושא תואם ויבוצע בימים הקרובים".

²⁰² בתגובת נצי"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 11.12.08 ובתגובת מפקדת התחנה, רפ"ק ישראל טוביה מיום 20.11.08 נמסר כי לא ניתן להתקין קלת הפרדה בין השירותים למקלחת לנוכח מימדיו הקטנים והצרים של התא.

²⁰³ בתגובתו המתוקנת של נצי"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 29.10.08 נמסר כי "תחנת מסובים הינה מבנה משטרת שהוקם טרם הוצאת התקנות. לציין כי עם העברת האחראיות על מערך הכליאה והליווי לשב"ס מספר העצורים הלנים בתחנה הינו מצומצם ביותר".

²⁰⁴ תחנת מטה מרחב דן, תחנת משטרה חדרה, תחנת מרחב יפתח, תחנת משטרת טירת הכרמל.

²⁰⁵ בתגובת נצי"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 9.2.09 נמסר כי "תאי המעצר הנוכחיים במרחב דן אינם מאפשרים את מימוש הזכות האמורה, היות ולא קיימת בצמוד להם חצר טיולים. החצר הפנימית משמשת את שוטרי המרחב ואת האזרחים הבאים לקבל שירות ומנותקת פיזית מתאי המעצר. לציין כי, תקופת המעצר של העצורים המוחזקים במרחב דן אינה מגיעה כדי שבעה ימים".

תחנת משטרת חדרה : בתחנת המשטרה אין חצר טיולים מוגדרת. לפיכך, עצורים הזכאים לטיול מוצאים לרחבה מרוצפת המשמשת מעבר בין הבניינים בתחנה. העצורים מוצאים לטיול כבולים ברגליהם במהלך הטיול. ברי, כי זכות העצור להליכה יומית אינה מתממשת במצב זה באופן ראוי. כיום, חצר זו איננה בשימוש, מאחור ומדובר במתקן מעצר ל"עצורי ימים".

תחנת משטרת טירת הכרמל : אין בתחנה חצר להליכה יומית. יצוין כי לדברי קצין הסיור בתחנה, היו מקרים בהם הוחזקו בתחנה עצורים למעלה מ- 7 ימים. יוצא, אפוא, כי גם במקרים אלה העצורים אינם זוכים להליכה יומית, שכן אין במקום חצר המאפשרת זאת.²⁰⁶

8.ג. ליקויים בקשר לסדרי האכילה

סעיף 9(ב)(3) לחוק המעצרים קובע כלהלן -

"(ב) עצור יהיה זכאי [...] (3) למזון בכמות ובהרכב המתאימים לשמירה על בריאותו."

אנשי הסניגוריה הציבורית לא מצאו ליקויים משמעותיים בנוגע לכמות האוכל או לאיכותו. אולם, ב-2 מתקני מעצר מתוך 6 המתקנים, שנבדקו על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית, לא הותקנו שולחנות אוכל בתאים, ולפיכך האסירים נאלצים לאכול על מיטותיהם.²⁰⁷

להלן חלק מן הממצאים :

תחנת משטרת טירת הכרמל : בתא אין שולחן, ולפיכך העצורים נאלצים לאכול כשהם ישובים על מיטותיהם ומגש האוכל על ברכיהם.²⁰⁸

תחנת משטרת מסובים : בתאי המעצר לא הותקנו שולחנות, ועל כן נאלצים העצורים לאכול על מיטותיהם.²⁰⁹

9.ג. אי שמירה על כללי הפרדה בין סוגי העצורים והאסירים

סעיף 8 לחוק המעצרים קובע את חובות הפרדה הבאות :

"(א) עצור יוחזק בנפרד מאסירים שנגזר דינם."

²⁰⁶ בתגובת מפקדת התחנה, רפ"ק ישראל טוביה מיום 20.11.08 נמסר כי "אין אפשרות להליכה יומית מחוסר חצר מתאימה". בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 11.12.08 נמסר כי בהיעדר חצר להליכה יומית – לא יוחזקו בתחנה עצורים מעל 7 ימים."

²⁰⁷ תחנת משטרת טירת הכרמל, תחנת משטרת מסובים.

²⁰⁸ בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 11.12.08 ובתגובת מפקדת התחנה, רפ"ק ישראל טוביה מיום 20.11.08 נמסר כי לא ניתן להתקין שולחנות לנוכח מימדיו הקטנים והצרים של התא.

²⁰⁹ בתגובת נצ"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 22.9.08 נמסר כי "אין כל בעיה להתקין שולחן וכסאות בתא המעצר, הדבר דורש תקציב כי יש להחליט האם זה יהיה יציקת בטון או מנירוסטה".

(ב) עצור שטרם הוגש נגדו כתב אישום יוחזק בנפרד מעצורים שהוגש נגדם כתב אישום ועצור במעצר ראשון יוחזק בנפרד ממי שכבר היו במעצר או במאסר, ככל שתנאי מקום המעצר מאפשרים זאת.

(ג) על אף הוראות סעיפים קטנים (א) ו-(ב) ניתן שלא להחזיק עצור בנפרד כאמור, מטעמים של טובת העצור או טובת החקירה.

ישנה חשיבות רבה לקיומן של הפרדות אלו, שמטרתן העיקרית היא לשמור על רמת סיכון נפשית ופיסית נמוכה יותר לעצורים מסוימים.

כמו כן, סעיף 13 לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א – 1971 קובע כי:

"לא יוחזק קטין במעצר, אלא בבית מעצר נפרד לקטינים או באגף בבית מעצר כללי, ובלבד שאותו אגף מופרד לחלוטין, יועד לקטינים בלבד, ולא יהיו גישה או קשר ראייה בינו לבין אגפיו האחרים של בית המעצר או שוכניו".

במתקן מעצר אחד מתוך 6 המתקנים, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, לא נשמרה ההפרדה בין עצורים שזהו להם מעצרם הראשון לבין עצורים אחרים.²¹⁰

בתחנת משטרה מסובים, הפרדות בין עצורי ימים לבין עצורים שזהו להם מעצרים הראשון נעשות רק במידת האפשר בשל אילוצי מקום. אכן, הפרדת עצורים מאסירים שפוטים היא חובה שבחוק, ואילו שאר ההפרדות חלות ככל שתנאי מקום המעצר מאפשרים זאת, ואולם גם לגביהן יש לפחות לשאוף לקיימן, ונראה שבעניין זה יש לעשות יותר.

ג.10. החובה לספק מיטה לכל עצור

סעיף 9 לחוק המעצרים קובע:

"עצור יהיה זכאי, בין היתר לכל אלה:

(2) למיטה, מזרן ושמיכות לשימושו האישי, ולהחזקת חפצים אישיים כפי שייקבע בתקנות".

בהתאם לבג"ץ 5678/02 **רופאים לזכויות אדם נ' השר לביטחון פנים** ובג"ץ 1319/03 **לשכת עורכי הדין נ' השר לביטחון פנים**, והנחיות השר לביטחון פנים, נקבע כי החל מ-1.6.04 לא יוחזק עצור ללא מיטה במתקני המעצר של משטרת ישראל ושרות בתי הסוהר.

בביקורים שנערכו בשנת 2008 המשיכה מגמת השיפור שנרשמה גם בשנת 2007, ולא נמצאו מקרים בהם הולנו עצירים על הרצפה. עולה מהביקורים שנערכו בשנת 2008, כי קיימת מודעות רבה בבתי המעצר לכך שאין לקלוט עצורים מעל למספר המיטות המצויות במתקן.

בביקור **בתחנת משטרת מסובים** נמסר למבקרים הרשמיים כי במסגרת מאמצי משטרת ישראל ליישם את החלטת בג"צ בעניין "מיטה לכל אסיר", מועברים עצורים ממתקני מעצר אחרים על

²¹⁰ תחנת משטרת מסובים.

מנת להלינם במיטות פנויות בבית המעצר. לפיכך, במתקן המעצר מסובים שוהים גם עצורים שנעצרו על ידי תחנות משטרה אחרות ושחקירתם מתנהלת בתחנות אלה.

ג.11. טיפול בעצורים שב"חים בתחנת מטה מרחב דן

במהלך הביקור המשלים שנערך **בתחנת מטה מרחב דן**, נחשפו אנשי הסניגוריה הציבורית לטיפול בלתי הולם בעצורים שוהים בלתי חוקיים (שב"חים). לתחנה הובאו כ- 9 עצורים כאשר הם כפותים בידיהם מלפנים על ידי אזיקונים (מלבד אחד מהם אשר ידיו היו כפותות לאחור). העצורים היו אזוקים זה לזה ברגליהם והובלו בשורה כאשר הכלאי מכוון לכיוונם רובה M-16 טעון במחסנית. הכלאי שהוביל את העצורים מסר כי דרך ההובלה יוצאת הדופן נעשית על פי הנחיות המשטרה והתחנה. בהמשך, ישבו העצורים בחצר התחנה, כפותים זה לזה, והושבו על הרצפה כאשר הם סגורים בתיחום של כיסאות, בעוד שוטרי התחנה יושבים בקרבת מקום. עם זאת, יודגש כי העצורים לא התלוננו בפני המבקרים על שימוש בכוח שהופעל נגדם.²¹¹

²¹¹ בתגובת נצי"מ אבינועם בירן, ראש יחידת הביקורת של משטרת ישראל מיום 9.2.09 נמסר כי "מרחב דן שם דגש מיוחד על הטיפול בשב"ח שנובע ממעורבותם במעשים פליליים ופח"ע. לא אחת בעת בדיקתם מתגלים כדרושי שב"כ על היותם פעילי פח"ע. עקב זאת מונחים השוטרים לאבטחה הדדית ואבטחת העצורים בדרך שונה מזו של עצורים פליליים וזאת מהטעמים שהוזכרו. הנחיות אלו לא ישתנו לגבי הטיפול בעצורים אלה".

ד. ליקויים עיקריים שנחשפו במתקני המעצר בבתי המשפט

במהלך שנת 2008 נערכו ביקורים רשמיים ב-8 מתקני מעצר שבבתי המשפט ברחבי הארץ. הביקורים העלו מגוון של ליקויים בתנאי הכליאה של העצורים השוהים במתקנים אלה. הליקויים הבולטים ביותר נמצאו ביחס לתנאי תברואה ירודים, לצפיפות גבוהה, להיעדר מקום ישיבה, לבעיות אוורור, לשהייה ממושכת בתא שאינו מיועד לשהייה מעין זו ולהחזקת עצורים ברכבים של שירות בתי הסוהר, רכבי ה"פוסטה", בתנאים בלתי אנושיים.

הניהול השוטף של ליווי העצורים לבתי המשפט על ידי שב"ס עדיין מתאפיין בליקויים רבים המביאים לפגיעה חמורה בזכויותיהם של עצורים. מעבודתנו השוטפת למדנו כי סדרי הליווי של שב"ס מביאים להארכת משך שהייתם של העצורים במתקני המעצר שבבתי המשפט מעבר לנדרש להליך המשפטי בעניינם, ולהגדלת כמות העצורים הנמצאת בכל זמן נתון במתקנים אלה. וכל זאת, בתאי מעצר קטנים וצפופים שאינם מיועדים אלא להחזקת עצורים מעטים בלבד ולשעות בודדות. עוד למדנו, כי כאשר בית המשפט מחליט על שחרור עצור, זה משוחרר ללא כסף או מסמכים אישיים, שנשארו בבית המעצר בו שהה עובר לדיון בבית המשפט. שב"ס מסרב להחזיר העצור לבית המעצר לצורך איסוף כספו וחפציו האישיים, ובכך גורם לשחרור אדם, לפעמים בשעות המאוחרות של הלילה, ללא שיש בידי האמצעים הבסיסיים להגיע אל ביתו.

עוד למדנו מעבודתנו השוטפת בייצוג עצורים על הימשכותה של תופעת מעצרי שווא של עצורים לצרכי חקירה, אשר מונחת לפתחה של משטרת ישראל. התופעה מתאפיינת בהבאתם של עצורים אלה בפני שופט אך לשם קביעת תנאי שחרור אשר מלכתחילה ניתן היה לקבוע ולהסכים עליהם בפני קצין המשטרה, שלו סמכות לפי חוק המעצרים להטיל את אותם תנאים, גם ללא הותרת העצור לבלות לילה שלם במעצר. סיבה לתופעה חמורה זו הינה טכנית בעיקרה, והיא קשורה למחדל מתמשך של הרשויות הרלוונטיות אשר בעטיו אין ברשות משטרת ישראל מערכת מסודרת להפקדת כספי ערובה בתחנות המשטרה, מה שגורם למשטרה, בכל אותם מקרים בהם נדרשת לדעתה הפקדת כספים במזומן כחלק מתנאי השחרור, לנצל את מערכת הפקדת הכספים המסודרת של הנהלת בתי המשפט, ובכך לחסוך משאבים מנהליים של המשטרה עצמה על גבם של החשודים.

נבקש לציין לטובה כי צוות בראשותה של גבי רחל גוטליב, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (עניינים פליליים), סייר ביום 4.6.08 במתקני המעצר בבתי משפט השלום בירושלים וברמלה, וזאת מתוך מטרה לבחון את המצב ולהציע פתרונות שיהיה בהם כדי לקדם ולשפר את מצבם הקשה של תנאי הכליאה במתקני המעצר בבתי המשפט. אנו מברכים על היוזמה ומביעים נכונותנו להמשיך ולקחת חלק בכל פעולה שתידרש כדי להביא לתיקון המצב.

ד.1. כבילת עצורים

סעיף 9א' לחוק המעצרים, שעניינו כבילת עצור במקום ציבורי, קובע את הכלל כי עצורים לא יהיו כבולים במקום ציבורי, אלא בהתקיימם של חריגים המנויים בסעיף. דוחות הסניגוריה הציבורית משנים קודמות חשפו מציאות מנוגדת לחוק, במסגרתה הכלל הפך לחריג, ורובם המכריע של

העצורים מובלים כבולים בידיהם ו/או ברגליהם במסדרונות בית המשפט אל האולמות, וחלקם אף נותרים כבולים במהלך הדיון, באופן שיש בו כדי לפגוע בכבודם של העצורים ולהשפילם בפומבי. רק במקרים חריגים נמנעו האחראים לכך מלהורות על כבילה.

בתחילת שנת 2008 קיימה וועדת חוקה, חוק ומשפט דיון מעקב שעניינו יישום סעיף 9א' לחוק המעצרים. במסגרת דיון זה הבהיר שב"ס, כי הבעיות השונות ביישום החוק קשורות לקבלת האחריות על ידיו רק בעת האחרונה, במהלך שנת 2007. נמסר עוד, כי נדרש זמן ללמוד את הנושא ולקבוע נהלים ליישומו (ובין היתר, נמסר, כי יישקלו חלופות לכבילה). בשל כך, הוחלט להמשיך ולעקוב אחר הנושא במחצית שנת 2008.

מממצאי הביקורים הרשמיים נדמה, כי אכן חל שיפור בהעברת ההנחיות ברוח החוק. כך למשל, בביקור שערכנו במתקן המעצר **שבבית משפט השלום ובבית המשפט המחוזי בתל אביב**, התרשמנו כי החוק נלמד, ההנחיות הועברו, והובהר לנו כי כבילת העצורים נקבעת בהתאם לחומרת העבירה. סוגיה זו מודגשת בפני הצוות במסגרת כל תדרוך יומי. בביקור שערכנו **בבית משפט השלום בכפר סבא** הבחינו המבקרים בשלושה עצורים שהיו כבולים ברגליהם ובידיהם עת עברו מתא המעצר לאולם בית המשפט. מפקד המתקן סיפק הסבר לפחות לגבי שניים מהם, בעוד שלגבי השלישי לא נמצא הסבר מספק, והציג בפנינו טבלה המכילה מידע לגבי כל עצור, לרבות התייחסות לנושא הכבילה.

יחד עם זאת, לא בכל המקומות בהם ביקרנו התרשמנו כי השיפור הוא גם באופן יישום ההנחיות בפועל. במתקנים רבים אחרים הבעיה עדיין קיימת. ב- 6 מתקנים מתוך 8, נתגלו קשיים שונים שעניינם בכבילת העצורים במקום ציבורי.²¹²

להלן חלק מן הממצאים:

בית משפט השלום באשקלון: העצורים מובלים מתא המעצר לאולמות בית המשפט בעודם אזוקים בידיהם וברגליהם. ויודגש, דרכם לאולם כרוכה במעבר ברחוב סמוך לבית המשפט ובמסדרונות בית המשפט.

בית משפט השלום בנתניה: העצורים מועלים מהמרתף המשמש כמתקן מעצר לאולמות בית המשפט באמצעות מעלית. המעלית מגיעה לאולם אחד בלבד בכל קומה. יוצא, איפוא, שהעצורים מובלים לאולם הדיונים דרך המסדרונות הפומביים של בית המשפט בהיותם אזוקים בידיהם וברגליהם.

בית משפט השלום בירושלים: אמנם, מפקדת המתקן מסרה כי בכל יום היא מפעילה את שיקול דעתה ומחליטה מי מהעצורים יובל כבול וכיצד. יחד עם זאת, המבקרים הרשמיים לא מצאו כל רישום מנחה לגבי הפרמטרים הנוגעים לאופן שיקול הדעת או תיעוד להחלטה ולנימוקים שבצידה. במהלך הביקור נמצאו כ- 10 עצורים אזוקים שעות רבות בתוך התאים. אחד העצורים היה אזוק גם כשנפגש עם עורך דינו, השעות הרבות בהן היה אזוק הותירו סימנים על ידיו, ורק לאחר שהוער

²¹² בית משפט השלום בנתניה, בית משפט השלום בכפר סבא, היכל המשפט בבאר שבע, בית משפט השלום באשקלון, בית משפט השלום בירושלים ובית המשפט המחוזי בירושלים.

על כך שוחרר מאזיקיו. המבקרים הרשמיים התרשמו כי העצורים אזוקים שעות רבות בתאיהם בשל כמות העצורים הרבה במתקן, וללא קשר לקיום חשש לבריחתם.

2.ד קשיים במימוש זכות ההיוועצות עם עורך דין

במחצית ממתקני המעצר בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית (4 מתוך 8), המתקן אינו כולל חדר המיועד למפגש בין עורכי הדין לעצורים.²¹³ בשני מתקנים אחרים החדר הוא למראית עין בלבד ואינו ראוי לשימוש בפועל.²¹⁴ מעבר לאמור, בכל מתקני המעצר, ללא יוצא מן הכלל, התעוררו בעיות שונות, המקשות על קיום המפגש בין עצורים לעורכי הדין.

להלן מקצת מן הממצאים:

בית משפט השלום בכפר סבא: אין חדר המיועד למפגש בין עצורים לעורכי דינם. למרות שבעיה זו הוזכרה בדוחות קודמים, היא טרם באה על פתרונה. עורך דין המבקש לשוחח עם לקוחו נאלץ לעשות זאת דרך אשנב קטן מכוסה בשכבת ברזל, כשלידו שוטרים ולצד העצור עצורים נוספים. במקרים אחרים נאלץ עורך הדין לשוחח עם לקוחו במסדרון בית המשפט לעיני כל. מדובר בפגיעה קשה בזכויות העצור ובהוראות החוק בעניין חיסיון וסודיות השיחה. כאשר מביאים בחשבון את הצפיפות הקשה במתקן, הרי שהפגיעה מתעצמת והופכת להיות בלתי נסבלת.²¹⁵

בית משפט השלום באשקלון: אין חדר המיועד למפגש בין עצורים לעורכי דינם. במקרה הצורך השיחות מתקיימות במסדרונות לעיני הקהל ובנוכחות אנשי הליווי.

בית משפט השלום בנתניה: אין חדר המיועד למפגש בין עצורים לעורכי דינם. במקרה הצורך השיחות מתקיימות באמצעות אשנב דלת תא המעצר או במסדרון שבין שלושת התאים, בו שוהים גם אנשי יחידת הליווי.

בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בפתח תקווה: החדר המיועד למפגש בין עצורים לעורכי דינם, משמש כמחסן וכמרחב מוגן של המתקן. השיחות בין הסניגורים לעצורים מתקיימות בעמידה, בכניסה לאולם בית משפט, מאחורי דלת הגישה דרכה מובלים עצורים מהמרתף לאולם הדיונים או מחוץ לאולם בהשגחת אנשי ליווי. תופעה זו מהווה פגיעה בוטה בפרטיותם של העצורים והפרה ברורה של הוראות החוק.²¹⁶

²¹³ בית משפט השלום כפר סבא, בית משפט השלום אשקלון, בית משפט השלום נתניה, בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בפתח תקווה.

²¹⁴ בית המשפט המחוזי בירושלים ובית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב.

²¹⁵ עו"ד ברק לייזר, העוזר הבכיר למנהל בתי המשפט ציין בתגובתו מיום 3.3.09 כי מצבו הקשה של המתקן בבית משפט השלום בכפר סבא ידוע להנהלת בתי המשפט. מנהל בתי המשפט ונציב שב"ס, בעידוד משרד המשפטים, הקימו צוות משותף, רב תחומי, שיעסוק בשיפור מצבם של מתקני ההמתנה בבתי המשפט בכלל, לרבות המתקן בכפר סבא.

²¹⁶ במהלך הביקור הובהר כי המתקן ממתין לאספקת שולחנות וכסאות. מייד עם קבלתם יוכלו סניגורים להיפגש עם עצורים.

בית המשפט המחוזי בירושלים: בדו"ח משנת 2007 צוין כי אין חדר המיועד למפגש בין עוה"ד ללקוחו ואף הועלו מספר הצעות שעשויות להוות פתרון ראוי לקיומו של חדר מפגש. לדאבוננו, נמסר לנו כי תא מס' 4 (ולא אחת האפשרויות שהעלינו בדו"ח של שנת 2007²¹⁷) אמור לשמש כחדר מפגש, אך בשל תנאיו הקשים עורכי דין מעדיפים להיפגש על לקוחותיהם בכניסה למתקן.²¹⁸ יודגש, כי מדובר בתא מעצר לכל דבר ועניין שאינו הולם חדר מפגש בין עורך דין ללקוחו.

3. ד. ליקויים הנוגעים להובלת העצורים אל מתקן המעצר ולאולמות הדיון

4- מתקני מעצר מתוך 8 מתקנים, בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, עלו קשיים שונים בעניין הובלת העצורים לבתי המשפט ופיזורם למתקני הכליאה השונים לאחר תום הדיון.²¹⁹ במרבית המקרים הקשיים השונים נעוצים בבעיית חוסר כוח אדם של צוות ליווי העצורים.

לדוגמא:

בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בפתח תקווה: המתקן אינו ערוך להחזיק עצורים לפרקי זמן ארוכים. למרות זאת, עצורים רבים נותרים במתקן המעצר שעות רבות לאחר סיום דיוניהם. על פי רוב, ניידת הובלת העצורים (ה"פוסטה") היא גם הניידת המחזירה אותם לבתי המעצר מהם באו, ואין די כוח אדם שיכול ללוותם בתום דיוניהם. כמו כן, נטען כי לא ניתנת עדיפות לדיונים של חשודים או נאשמים עצורים, כך שבמקרים רבים עצורים המגיעים בשעות הבוקר לדיון נכנסים אליו רק בשעות אחר הצהריים.²²⁰

בית משפט השלום בכפר סבא: עצורים שוהים בממוצע בין 8 ל-10 שעות ברציפות במתקן. מדובר בשהייה ארוכה מאד בתנאים בלתי סבירים. כאמור, השהייה הארוכה נובעת מסדרי ליווי והובלה מסורבלים המושפעים משיקולי כוח אדם ותקציב.

4. ד. מחדלים בטיחותיים בבית המשפט המחוזי בירושלים

²¹⁷ הצענו, לדוגמא, להשתמש בחדר של לשכת עורכי הדין או לסגור חלל פינתי בקפיטריה. כמו כן, הועלתה האפשרות לסגור חלל פינתי בקפיטריה, להקצות חלל מארכיב בית המשפט או, כפתרון זמני, לסגור חלל של אחד המסדרונות המולטיים לשני תאי שירותים. בתגובתה של נשיאת בית המשפט, כב' השופטת מוסיה ארד, לדוח משנת 2007, הובהר כי בבית המשפט המחוזי בירושלים יש "מצוקת מקום" ואין כל חדר פנוי. יחד עם זאת, נבדקת האפשרות לשנות את ההסדר בנוגע למזנון בית המשפט, על מנת לפנות מקום לחדר האמור.

²¹⁸ בתגובתה של נשיאת בית המשפט, כב' השופטת מוסיה ארד, מיום 16.4.09 נמסר כי נושא זה נמצא בטיפול.

²¹⁹ בית משפט השלום בנתניה, בית משפט השלום בכפר סבא, בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בפתח תקווה ובית המשפט המחוזי בירושלים.

²²⁰ ראש יחידת הביקורת בשב"ס, גנ"מ שלמה טהרני, הסביר בתגובתו מיום 7.5.09, כי אין אפשרות להסיע עצור בתום הדיון בעניינו חזרה ליחידה אליה שייך, בשל מצוקת כוח אדם ומשאבים. עוד ציין, כי במקרים רבים עצורי ימים ממתנינים שעות ארוכות לחוקרי המשטרה על מנת שייפתח תיק בית משפט כנדרש, ואשר בלעדיו לא ניתן לקיים דיון.

בדו"ח משנת 2006 התרענו על הסכנה החמורה הנשקפת ממיקום תאי המעצר בבית המשפט המחוזי בירושלים. ארכיב בית המשפט שוכן בסמוך לתאי המעצר, כאשר דלת מעץ מפרידה בינו לבין תאי המעצר. מיקומו של הארכיב כאמור מהווה מפגע בטיחותי של ממש, אשר עלול לסכן את שלומם של העצורים ושל שוטרי הליווי, אם חלילה תתרחש במקום דליקה (אשר יכולה אף להיות מכוונת על ידי אחד העצורים). בעקבות הדוח הומלץ לצפות את דלת הארכיב בחומר בלתי דליק על מנת לעכב את האש. במועד הביקור בשנת 2007, ציפוי הדלת טרם בוצע.

לצערנו, גם בביקור שערכנו בסוף שנת 2008 לא מצאנו כי בוצע שינוי כלשהו. אנו חוזרים ומתריעים בדבר הצורך למצוא פתרון חלופי למיקומו של הארכיב.²²¹

ד.5. תנאי החזקה תת אנושיים של עצורים בתוך רכבים של שירות בתי הסוהר

בשנת 2008 נחשפה בפני אנשי הסניגוריה הציבורית תופעה קשה ומזעזעת, שנועדה, לכאורה, להתמודד עם בעיית הצפיפות במתקני המעצר שבבתי המשפט. ב-4 מתקני מעצר מתוך 8 מתקנים, עצורים רבים מוחזקים ברכבי שירות בתי הסוהר, רכבי ה"פוסטה", בצמוד לבית המשפט, בניגוד לחוק ובתנאים מחפירים ותת אנושיים אשר פוגעים בכבודם ובבריאותם.²²²

להלן חלק מן הממצאים:

בית משפט השלום בכפר סבא: בניסיון להתמודד עם בעיית הצפיפות הרבה וחוסר היכולת לבצע הפרדות חיוניות, נמצא פתרון "יצירתי" אשר מספק מקומות ישיבה לעצורים ולפיו, שוהים עצורים רבים שעות ארוכות בתוך רכבי ה"פוסטה". על מנת לאפשר הפרדות, הותקנו בתוך הרכבים מחיצות.²²³ כך, עצורים מוחזקים במשך כעשר שעות ויותר, בתוך רכב, בתנאי מחנק, ללא זרימת אוויר חופשי, ללא אפשרות לחלץ את עצמותיהם, ללא קיום קשר רצוף עם אנשי שב"ס. מדובר בפתרון בלתי ראוי בעליל, אשר יש בו כדי לפגוע פגיעה קשה מאד בזכויות אדם בסיסיות.

בית משפט השלום בירושלים: בעקבות תלונה של עצור על תנאי החזקה מחפירים ברכב של שירות בתי הסוהר, ביצעו אנשי הסניגוריה הציבורית ביקור מיוחד לבדיקת התלונה. הממצאים היו מזעזעים. עצורים שהדיון בעניינם הסתיים בשעות הבוקר ממתניים ושוהים שעות ארוכות בתוך הרכב החונה במקום שאינו מוצל, בחום בלתי נסבל ללא אוורור, אזוקים ברגליהם, בשטח

²²¹ בתגובתה של נשיאת בית המשפט, כב' השופטת מוסיה ארד, מיום 16.4.09 נמסר כי "מספר התיקים במקום צומצם באופן משמעותי. מרבית התיקים הועברו לארכיב מרכזי. בשלב נוכחי לא ניתן למצוא לתיקים אלה מקום חלופי בשל מחסור חמור בשטח פנוי בבית-המשפט. התיקים המאוחסנים במקום הם תיקים שהטיפול בהם הסתיים רק לאחרונה ועדיין מתבצעות בהם פעולות. לכן לא ניתן עדיין להעבירם לארכיב המרכזי. יש לקוות שהנושא יבוא על פתרונו עם כניסת מערכת המחשוב החדשה לבית-המשפט".

²²² התופעה נתגלתה בבית משפט השלום בכפר סבא, בבית משפט השלום בירושלים, בבית משפט השלום בנתניה ובבית משפט השלום באשקלון. יצוין, שבבית משפט השלום באשקלון מוחזקים העצורים ברכבים כאשר המנוע מונע והמזגן פועל.

²²³ בביקור שערכו, שוחחו המבקרים עם עצור אשר לדבריו זו הפעם השלישית שמובא לדיון ובכל פעם שוהה ברכב במשך כתשע שעות כשהוא אזוק ברגליו.

קטן ממטר וחצי ובצפיפות קשה.²²⁴ זאת ועוד, אישה חרדית בהריון, הוחזקה בתא הקדמי של ה"פוסטה" משום שאין תא נפרד לנשים בבית המשפט. בעקבות הביקור הנ"ל הגיש מר משה הכהן, הסניגור הציבורי המחוזי במחוז ירושלים, תלונה לנציב שבי"ס, רב גונדר בני קניאק, ולנשיא בית משפט השלום בירושלים, כב' השופט אמנון כהן. במסגרת התלונה תוארו המחדלים החמורים הפוגעים פגיעה קשה בזכויות עצורים ומהווים הפרה בוטה של החוק.

ד.6. אי שמירה על כללי הפרדה בין סוגי העצורים והאסירים

ב-6 מתוך 8 ממתקני המעצר שנבדקו נמצא, כי לא מתקיימת הפרדה בין עצורים מסוגים שונים ובין עצורים לאסירים, כפי שנדרש בסעיף 8 לחוק המעצרים.²²⁵

הסעיף הנזכר קובע כי יש להחזיק עצור בנפרד מאסיר שנגזר דינו. עוד קובע הסעיף, כי יש להפריד בין עצור שטרם הוגש נגדו כתב אישום מעצור אשר הוגש כתב אישום נגדו זה מכבר. החרג לסעיף (סעיף 8ג) לחוק הנזכר) קובע כי ניתן שלא להחזיק עצור בנפרד כאמור, וזאת מטעמים של טובת העצור או טובת החקירה.

הלכה למעשה, לא נשמרת ההפרדה כנדרש מטעמים שונים ואחרים, ובין היתר, מפאת התנאים הפיזיים של מתקני המעצר בבית המשפט.

להלן חלק מן הממצאים:

בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב: ההקפדה על ביצוע הפרדות בהתאם להוראות החוק נשמרת ככל שמדובר בהפרדות בין קטינים ובגירים ובין נשים וגברים. לעומת זאת, אין הפרדה בין סוגי עצורים או בין שפוטים לעצורים. ההפרדה תבצע רק אם צורכי החקירה דורשים זאת.

בית משפט השלום בכפר סבא: במתקן, הכולל שני תאים בלבד, אין אפשרות לבצע הפרדות בין סוגי העצורים. כל הפרדה משמעותה החזקת מספר עצום של עצורים בתא האחר. לצערנו, במקרים הנדרשים רואים אנשי הליווי, במחיצות שיצרו ברכב ה"פוסטה", מענה הולם לדרישת ההפרדה.

היכל המשפט בבאר שבע: אין כל הקפדה על דרישות החוק להפריד בין סוגי עצורים.

בית משפט השלום ירושלים: אין כל הקפדה על דרישות החוק להפריד בין סוגי עצורים. המתקן מכיל שני תאים בלבד, ולכן אין אפשרות לבצע את ההפרדות הדרושות. במקרים הכרחיים ועל מנת לשמור על עצור קטין או טעון הגנה, מוחזק העצור ברכב של שירות בתי הסוהר.

²²⁴ מפקד הליווי, ר"כ שי פרנסה, מסר כי מדובר במנהג קבוע של החזקת עצורים ברכבים, בשל המחסור בתאי המעצר בבתי המשפט.

²²⁵ בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב, בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בפתח תקווה, בית משפט השלום בנתניה, בית משפט השלום בכפר סבא, היכל המשפט בבאר שבע ובית משפט השלום בירושלים.

7.ד. צפיפות קשה

בביקורי המבקרים הרשמיים מטעם הסניגוריה הציבורית, עולה תמונה חמורה של צפיפות קשה ובלתי נסבלת בחלק ממתקני המעצר בבתי המשפט.

ב- 5 מתקני מעצר מתוך 8 בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, נמצא כי העצורים שוהים בתנאי צפיפות קשים.²²⁶ בנוסף, נמצא כי התאים מכילים מספר עצורים הגדול ממספר העצורים שהתאים ערוכים להכיל.

להלן חלק מן הממצאים:

בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב: מתקן המעצר מכיל 9 תאים בגדלים שונים. שני התאים החדשים, יחסית, הם הגדולים ביותר ושטחם כ-20 מ"ר.²²⁷ 4 תאים אחרים הם בגודל של כ-10 מ"ר ושלושה תאים אחרים גודלם כ-3.5 מ"ר. בחלק מהתאים היתה צפיפות רבה וחלק מהעצורים נאלצו לשבת על הרצפה.²²⁸

בית משפט השלום בכפר סבא: מתקן המעצר מכיל שני תאי מעצר בלבד. גודלו של התא "הגדול" הינו כ-4 מ"ר, בעוד שגודלו של התא השני הינו 1.35 מ"ר בלבד. יצוין, כי הביקור נערך בזמן פגרת הקיץ של בתי המשפט, ובמתקן שהו 16 עצורים בלבד, אולם מפקד המתקן הסביר כי כמות העצורים בשגרה היא בטווח של 30-40 עצורים. לאור גודל התאים וצורכי הפרדה ברור כי השטח הממוצע הנוסף לעצור הוא קטן ביותר, ועצורים רבים נאלצים לשבת על הרצפה או לעמוד במשך זמן ממושך בצפיפות קשה. הצפיפות הקשה מובילה לעימותים מילוליים ואף לאלומות בקרב העצורים. עצורים בתא "הגדול" דיווחו כי בשל הצפיפות, הם נאלצים לשבת על הקיר המפריד בין השירותים לתא. לאחרונה הותקנו בתאים מזגנים, אשר שיפרו במידה ניכרת את תנאי המעצר בחודשי הקיץ. יחד עם זאת, תחושת המחנק והצפיפות עדיין קשה מאד והופכת להיות בלתי נסבלת כאשר זמן שהייה ממוצע לעצור במתקן מגיע ל-8 שעות.²²⁹

בית משפט השלום באשקלון: במתקן יש תא מעצר אחד בודד. בתא מוחזקים למעלה מעשרה עצורים, חלקם עומדים וחלקם ישובים על הרצפה. עצורים שלא יכולים להידחס בתוך הצפיפות מוחזקים ברכבי הליווי החונים בסמוך למתקן.

²²⁶ בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב, בית משפט השלום בכפר סבא, בית משפט השלום בנתניה, בית משפט השלום באשקלון ובית משפט השלום בירושלים.

²²⁷ מדובר בתא מספר 8 ובתא מספר 9, אשר בדוח הקודם ציינו כי אינם בשימוש. בביקורינו הנוכחי התאים היו מאוכלסים. תא מספר 9 אף שונה וחולק ל-3 תאים קטנים כדי לענות על צרכי הפרדה הנדרשים.

²²⁸ ראש יחידת הביקורת בשב"ס, גני"מ שלמה טהרני, הסביר בתגובתו מיום 19.2.09 כי מספר התאים וגודלם הוא נתון שלא ניתן לשנותו, הנהלת בתי המשפט השיבה בשלילה לבקשת שב"ס להרחיב את מתחם המעצר על חשבון מחסנים סמוכים.

²²⁹ בביקור נמסר לנו כי הנהלת בתי המשפט איפשרה הרחבה קטנה של המתקן, אשר מיועדת למקום שהיה עבור שוטרי יחידת נחשון. הנהלת בתי המשפט לא מאפשרת הרחבה גדולה יותר בין היתר משיקולים של ארכיטקטורה ושמירה על חזות אחידה של המבנה.

בית משפט השלום בירושלים: המתקן מכיל שני תאי מעצר בלבד. מספר מצומצם זה אינו יכול לתת מענה הולם לדרישות ההפרדה מחד גיסא ולכמות העצורים הגדולה המגיעה מידי יום לבית המשפט (כ- 90 עצורים) מאידך גיסא. כתוצאה מכך, נעשה שימוש ברכבים של שירות בתי הסוהר כתא מעצר חלופי או נוסף למתקן.

8.ד. מחנק וצחנה בתאים

ב-4 מתקני מעצר מתוך 8 מתקנים שנבדקו, נמצאו ליקויים באוורור, אשר לצד תנאים תברואתיים לקויים, הובילו לתחושת מחנק או לריחות בלתי נעימים.²³⁰ להלן מקצת מן הממצאים:

בית המשפט המחוזי בירושלים: מערכת האוורור אינה מצליחה לספק מענה ראוי לתחושת המחנק ששוררת בתאי המעצר. רק בחלק מהתאים קיימים חלונות ואלו חסומים על ידי רשתות מתכת מאסיביות המונעות את האוורור.²³¹

בית משפט השלום בירושלים: אין תנאי אוורור בסיסיים, בתאים אין חלונות ושוררת צחנה מסיגריות הגורמת לתחושת מחנק קשה מאד.

בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב: תאי המעצר ממוקמים במרתף בית המשפט, והתאים ממוזגים אך אין בהם חלונות. למרות האיסור לעשן, במקום תחושת מחנק קשה וריח חריף של סיגריות.²³² יש לציין, כי בעת הביקור היה מצב ההיגיינה בתאים ירוד מאד, התאים היו מלוכלכים ובמרביתם שרצו מקקים.²³³

לעומת זאת, יש לציין לחיוב את השינוי שחל במתקן **שבהיכל המשפט בבאר שבע**. אמנם אין בתאי המעצר חלונות ומערכת האוורור אינה מזרימה אויר נקי מבחוץ, אך האיסור הגורף על עישון תרם לשיפור משמעותי בתחושת המחנק בתאים ובמסדרונותיהם.

²³⁰ בית משפט השלום בירושלים, בית המשפט המחוזי בירושלים, בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב, בית משפט השלום באשקלון.

²³¹ בתגובתה של נשיאת בית המשפט, כב' השופטת מוסיה ארד, מיום 16.4.09 נמסר כי תיעשה פנייה לגורם המוסמך בשב"ס כדי לבדוק את האפשרות להסיר את רשתות המתכת בחלונות ולהחליפן ברשתות המאפשרות אוורור. בתגובתו של ר"כ שי פרנסה מיחידת נחשון לפנייה זו, מיום 26.4.09, נמסר כי אין אפשרות להסיר את רשתות המתכת, וזאת מטעמי ביטחון ועלויות כספיות גבוהות. ניתן להרחיב את החורים באמצעות מקדחה וכך ליצור אוורור גדול יותר, וזאת במחיר עלות מינימאלי ומבלי לפגוע בשיקולי הביטחון.

²³² בביקור נמסר למבקרים הרשמיים כי ישנה כוונה להתקין מכשירים לניקוי אוויר.

²³³ מפקדת גוש מרכז, סג"ד שלי גרינברג, הסבירה כי הם מודעים לבעיה ופועלים לשיפור המצב. לטענתה חלק מהריצוף הוחלף, חברת ניקיון מנקה את התאים מידי ערב והקירות עוברים ניקיון באמצעות קיטור, אחת לשלושה חודשים. מפקד מתקן המעצר, ר"כ אמיר רוזנר, הסביר כי מיקום המתקן במרתף מקשה על ביצוע הדברה, למרות זאת פעמיים בחודש נעשה ריסוס והם יפעלו לשיפור נושא ההדברה.

9.ד. ליקויים הנוגעים לתאי השירותים

ב- 5 מתקני מעצר מתוך 8 שנבדקו, מצאו אנשי הסניגוריה הציבורית כי קיימים ליקויים במצב השירותים העומדים לשימוש העצורים.²³⁴

בחלק מן המתקנים לא נשמרת פרטיותם של העצורים בעת השימוש בשירותים, שכן לא קיימת הפרדה בין השירותים לבין איזור שההייה בתאים; באחרים ישנם שירותי כריעה ללא אסלות, אשר אנשים בעלי מוגבלויות שונות אינם מסוגלים להשתמש בהם; ואף ישנם מתקנים בהם אין כלל שירותים בתא או שהשירותים אינם פעילים.

להלן חלק מן הממצאים:

בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב: בכל התאים קיימים שירותים ללא אסלה וברזי מים, אך כמעט בכולם השירותים והכיור סתומים ונוזלים. כמו כן, עצורים התלוננו על מחסור בנייר טואלט.²³⁵ עצורים בעלי מוגבלות ונכות אינם יכולים להשתמש בשירותים מסוג זה.²³⁶

בית משפט השלום בירושלים: מתקן המעצר כולל שני תאים כאשר באחד מהם אין כלל שירותים. בתא בו קיימים שירותים מדובר בשירותי כריעה ותנאי ההיגיינה בהם ירודים ביותר, המחיצה חלקית ולא נשמרת פרטיותם של העצורים.

בית משפט שלום בנתניה: רק בשני תאים, מתוך שלושה, קיימים שירותים. מדובר בשירותי כריעה. השירותים אינם מופרדים מהתא, ועצור המשתמש בהם חשוף לעיני כל.²³⁷

10.ד. ליקויים באספקת מזון ושתייה לעצורים

ב- 7 מתוך 8 מתקני המעצר בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית, התעוררו בעיות שונות הקשורות בעיקר לסוגיית ארוחת הבוקר ולאפשרות לאכול בתאי המעצר.²³⁸

להלן מדגם מן הממצאים:

²³⁴ בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב, בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בפתח תקווה, בית משפט השלום בכפר סבא, בית משפט השלום בנתניה, בית משפט השלום בירושלים.

²³⁵ ראש יחידת הביקורת בשב"ס, גני"מ שלמה טהרני, מסר בתגובתו מיום 19.2.09, כי מידי יום, בטרם נכנסים עצורים לתאים, נבדקת זרימת המים בשירותים ובכיורים. הסתימות נגרמות בזדון על ידי העצורים. לדבריו זו גם הסיבה שנייר טואלט אינו זמין בשירותים, אלא מחולק באופן מבוקר לפי בקשה.

²³⁶ לדברי מפקד המתחם, מאפשרים לעצור מוגבל המבקש זאת, ללכת לשירותי הסגל.

²³⁷ בדוחות קודמים הצבענו על הפגיעה הקשה בפרטיות העצורים בשל העדר הפרדה בין השירותים ליתר התא. לדברי אחראי המתקן, רס"ב אושרי רחמים, אמורות להגיע דלתות הפרדה.

²³⁸ בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב, בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בפתח תקווה, בית משפט השלום בכפר סבא, בית משפט השלום בנתניה, היכל המשפט בבאר שבע, בית משפט השלום באשקלון, בית משפט השלום בירושלים.

בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב: במתקן מוגשת ארוחת צהריים בלבד. העצורים אמורים להגיע מצוידים בארוחת הבוקר ממקום מעצרים. עצורים התלוננו כי לא סופקה להם ארוחת הבוקר טרם הגיעו למתקן.²³⁹ בתאי המעצר אין שולחנות. יש ספסלי בטון, אך בשל הצפיפות אין לכל עצור אפשרות לשבת ולאכול.

בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בפתח תקווה: במתקן מוגשת ארוחת צהריים בלבד. העצורים התלוננו כי לא קיבלו די מזון עובר ליציאתם לבית המשפט. יצוין, כי ביום הביקור לא קיבל מי מהעצורים שתיה עד השעה 10:30. בתאי המעצר אין שולחנות.

בית משפט השלום בכפר סבא: אמנם במתקן המעצר מסופקת לעצורים גם ארוחת הבוקר, אך בשל הצפיפות הבלתי נסבלת המאפיינת את המתקן והעדר שולחנות בתאים, עצורים נאלצים לאכול בעמידה. כן נשמעו תלונות על כמות האוכל המסופקת.

בית משפט השלום בירושלים: בתאים אין מקומות ישיבה מסודרים ובשל הצפיפות הרבה חלקם נאלצים לאכול את הארוחות על הרצפה. האוכל דל וכולל לחם, ביצה, מלפפון, עגבניה ופרי. עצורים רבים התלוננו על כמות קטנה ובלתי מספיקה של האוכל.

ד.11. שילוט המפרט את זכויות וחובות העצור

בכל המתקנים בהם נושא זה נבדק, נמצא כי לא קיים שלט המפרט את זכויותיהם של העצורים.

להלן מדגם מן הממצאים:

בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב: במסדרון המוביל מהחנייה לתאי העצורים מותקן שילוט המפרט את זכויות וחובות העצור בשפה העברית בלבד.²⁴⁰

בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בפתח תקווה: במתקן לא תלוי שלט המיידע עצורים על זכויותיהם, לרבות על זכותם לייצוג על ידי עורך דין.²⁴¹

בית משפט השלום בנתניה: במתקן אין שלט המפרט את זכויות העצורים.²⁴²

²³⁹ מפקד המתקן טען בזמן הביקור כי במקום קיים ארגז עם ירקות וגבינות שנועד לעצורים שלא קיבלו ארוחת בוקר.

²⁴⁰ ראש יחידת הביקורת בשב"ס, גנ"מ שלמה טהרני, מסר בתגובתו מיום 9.2.09 כי הוזמנו שלטים בערבית, ברוסית, באנגלית ובאמהרית.

²⁴¹ בתגובתו של סגן ניצב אברהם טל מיום 13.5.08 צוין כי הוזמן שלט המיידע עצורים על זכותם לייצוג והשלט יותקן בזמן הקרוב. תגובה דומה נתקבלה מראש יחידת הביקורת בשב"ס, גנ"מ שלמה טהרני, ביום 7.5.08.

²⁴² לדברי אחראי המתקן, רס"ב אושרי רחמים, השלט קיים אך טרם נתלה.

ה. סיכום ומסקנות

"כלל גדול בידינו, כי כל זכות מזכויות האדם באשר הוא אדם שמורה לו, גם כאשר נתון הוא במעצר או במאסר, ואין בעובדת המאסר בלבד כדי לשלול הימנו זכות כלשהי, אלא כאשר הדבר מחויב ונובע מעצם שלילת חופש התנועה הימנו, או כאשר מצויה על כך הוראה מפורשת בדין".²⁴³

במתקנים שבאחריות שירות בתי הסוהר, אשר נבדקו במהלך שנת 2008 על ידי אנשי הסניגוריה הציבורית, אותרו מספר הפרות קשות של זכויות אסירים. התמונה המצטיירת בחלק מבתי הסוהר היא עגומה: צפיפות רבה; תנאים תברואתיים ירודים, לפעמים עד כדי סכנה ממשית לבריאותם של אסירים; תנאי אוורור בלתי נאותים; אי הפרדה בין המקלחת לשירותים כך שאסירים נאלצים להתקלח מעל המקום בו עשו אסירים אחרים את צרכיהם; מחסור בציוד בסיסי לאסירים, ובין היתר באמצעי חימום, למרות קור עז ששורר בתאים במהלך החורף; תנאים קשים בהליך הובלת וליווי האסירים מבתי הסוהר ליעדים שונים שמחוץ לכלא, כגון, בתי המשפט; ליקויים בתהליך הגשת עתירות אסירים ועוד.

ליקויים חמורים ומטרידים שנמצאו באגפי השב"חים בבית הסוהר מעשיהו ובאגף טעוני הגנה בבית הסוהר צלמון מצריכים מענה מערכת ומייד.

ליקוי מדאיג נוסף שנמצא במתקני שב"ס בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית קשור לפן הטיפולי-סוציאלי, והוא מתבטא, בין היתר, במחסור בעובדים סוציאליים ביחס לכמות האסירים הרבה; במחסור במסגרות לטיפול בעברייני מין; ובשלילה גורפת של טיפול סוציאלי לאוכלוסיית האסירים הביטחוניים. יודגש, כי מחסור בתחום הטיפולי אינו מתיישב כלל עם מטרות הכליאה, שאינן רק הרחקה מן החברה כי אם גם הזדמנות לשיקום, למניעת חזרה עתידית על עבירות ולשילוב נורמטיבי בקהילה. כמובן, שיקום איננו אמצעי המועיל רק לפרט, האסיר, כי אם לחברה כולה, אשר יוצאת נשכרת ממניעה של עבריינות חוזרת הפוגעת בה ובפרטיה.

נבקש לציין לטובה, כי בעקבות הדוח המסכם שהוציאה הסניגוריה הציבורית בשנת 2006, הקים שב"ס צוות מיוחד בראשות ראש מטה נציב שב"ס החדש, שמטרתו היתה בחינה מקיפה ומעמיקה של הליקויים שהועלו בדוח הסניגוריה, תוך בדיקת האפשרות למתן פתרונות. לאחר סיום עבודת המטה הגיעו אל משרדי הסניגוריה הארצית נציגי הצוות, והציגו בפני אנשי הסניגוריה את העבודה שנערכה ואת הפתרונות המוצעים. בין היתר, דווח על הקצאת סכומי כסף ניכרים לצורך שדרוגם הפיזי של אגפי הכליאה, על מינוי קצינה בשב"ס שתהיה אחראית על בקרת נושא תנאי הכליאה, על מתן דגש מיוחד לטיפול בתלונות בדבר אלימות סוהרים, על שיפור נושא הענישה המשמעתית, תוך תיקון פקודת הנציבות כך שתכלול תבחינים מפורטים וברורים יותר להבניית שיקול הדעת הענישתי, ועוד. התרשמנו מאוד מן הרצינות ומן המקצועיות שגילה שב"ס לאמור בדוח, ואנו מקווים, כי סיכום ממצאי הביקורים שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית גם בדוח הנוכחי, יסייע לגורמים הרלוונטיים במציאת פתרון הולם לטיפול בליקויים הקיימים כיום, ובפרט באותם ליקויים חמורים הדורשים מענה מייד.

²⁴³ בג"צ 337/84 הוקמה ואח' נ' שר הפנים ואח', פ"ד לח (2) 826, 830 (1984).

באשר לטענות בדבר אלימות סוהרים בשני בתי סוהר מרכזיים – בית סוהר אופק לנוער ובית סוהר שיטה – לגביהם התריעה הסניגוריה הציבורית על אלימות סוהרים כתופעה, להבדיל מתלונה נקודתית כזו או אחרת, נבקש לציין כי אנו עדים לתחילתו של שינוי בשני מתקנים אלה. זאת, בעקבות פעולות מערכתיות ראויות שנקט שב"ס להתמודדות עם התופעה הנזכרת. אך נדגיש, כי למרות הפעולות המערכתיות שנקטו בשב"ס, עדיין נתגלו גם במהלך שנת 2008 ותחילתה של שנת 2009 תלונות של אסירים בדבר אלימות המופעלת כלפיהם בחלק מן המתקנים. אנו מקווים כי המשך נקיטה בפעולות המתחייבות מטעם שב"ס יביא להדברת התופעה כליל.

התמונה העולה מדוחות הביקורת, שערכו אנשי הסניגוריה הציבורית בשנת 2008 בנוגע למתקני המעצר של משטרת ישראל היא, כי תנאי החזקתם של עצורים בישראל הנם קשים במידה הפוגעת בבריאותם ובכבודם ומנוגדים להוראות החוק.

מביקורים שנערכו בשנת 2008 במתקני כליאה משטרתיים עלה, כי הלנת עצורים על רצפת התאים ללא מיטה אינה קיימת עוד, ועל כך, כמובן, יש לברך. יחד עם זאת, אנשי הסניגוריה הציבורית נתקלו בהפרות חמורות אחרות של הוראות חוק המעצרים והתקנות שהותקנו על-פיו. אנשי הסניגוריה הציבורית נתקלו בהפרות של הזכות להליכה יומית באוויר הפתוח; בתנאי אוורור ותברואה בלתי סבירים, לפעמים עד כדי מחנק קשה וצחנה; בהפרת זכותם של עצורים להיפגש עם עורך דין בתנאים ראויים וללא עיכובים; בהיעדר התייחסות רפואית ראויה לעצורים בעלי נטיות אובדניות כאשר תחת להעבירם להשגחה רפואית מתאימה הם מוחזקים בתנאי בידוד קשים, לעיתים קרובות תוך כבילתם זמן רב; תאי מעצר קטנים וצפופים, ועוד.

נציין, כי בתחילת שנת 2008 נסתיים תהליך העברת מערך הכליאה והליווי המשטרתיים לשב"ס. במסגרת תהליך זה, עברו מתקני המעצר המרחביים לניהול שב"ס, כאשר ברשות המשטרה נותר רק חלק מסוים ממתקני המעצר, ובדרך כלל החזקת העצורים במתקנים אלה אמורה להיות אך לתקופות קצרות ומוגבלות. ככלל, נדמה כי העברת המתקנים המרחביים לאחריות שב"ס הקלה על הצפיפות במתקנים שנותרו תחת אחריות המשטרה והביאה לשיפור בתנאי ההחזקה של העצורים. אנו מקווים כי המהלך אכן יביא, בטווח הרחוק, לשיפור ניכר בתנאיהם של מתקני המעצר ושל מערך הליווי, ביחס למצב ששרר עת היו תחת אחריות משטרת ישראל.

באשר לתנאי הכליאה במתקני המעצר שבבתי המשפט ברחבי הארץ, מממצאי הביקורים עולה תמונה קשה באשר לתנאי ההחזקה של עצורים ואסירים במתקנים אלו. בין היתר, נמצא כי הצפיפות השוררת בתאי המעצר הינה בלתי נסבלת; בחלק מן המתקנים תנאי התברואה ירודים עד מאד; ברוב רובם של המתקנים ישנה בעיה קשה של אוורור; במקרים רבים לא מיושמות הוראות חוק המעצרים הנוגעות לכבילת עצורים; החזקת עצורים ברכבים של שירות בתי הסוהר, רכבי ה"פוסטה", בתנאים בלתי אנושיים ועוד.

הניהול השוטף של ליווי העצורים לבתי המשפט על ידי שב"ס בשנת 2008 עדיין מתאפיין בליקויים רבים המביאים לפגיעה חמורה בזכויותיהם של עצורים. מעבודתנו השוטפת למדנו כי סדרי הליווי

של שבי"ס מביאים להארכת משך שהייתם של העצורים במתקני המעצר שבבתי המשפט מעבר לנדרש להליך המשפטי בעניינם, ולהגדלת כמות העצורים הנמצאת בכל זמן נתון במתקנים אלה. וכל זאת, בתאי מעצר קטנים וצפופים שאינם מיועדים אלא להחזקת עצורים מעטים בלבד ולשעות בודדות. עוד למדנו, כי כאשר בית המשפט מחליט על שחרור עצור, זה משוחרר ללא כסף או מסמכים אישיים, שנשארו בבית המעצר בו שהה עובר לדיון בבית המשפט. שבי"ס מסרב להחזיר העצור לבית המעצר לצורך איסוף כספו וחפציו האישיים, ובכך גורם לשחרור אדם, לפעמים בשעות המאוחרות של הלילה, ללא שיש בידי האמצעים הבסיסיים להגיע אל ביתו.

עוד למדנו מעבודתנו השוטפת בייצוג עצורים על הימשכותה של תופעת מעצרי שווא של עצורים לצרכי חקירה, אשר מונחת לפתחה של משטרת ישראל. התופעה מתאפיינת בהבאתם של עצורים אלה בפני שופט אך לשם קביעת תנאי שחרור אשר מלכתחילה ניתן היה לקבוע ולהסכים עליהם בפני קצין המשטרה, שלו סמכות לפי חוק המעצרים להטיל את אותם תנאים, גם ללא הותרת העצור לבלות לילה שלם במעצר. סיבה לתופעה חמורה זו הינה טכנית בעיקרה, והיא קשורה למחדל מתמשך של הרשויות הרלוונטיות אשר בעטיו אין ברשות משטרת ישראל מערכת מסודרת להפקדת כספי ערובה בתחנות המשטרה, מה שגורם למשטרה, בכל אותם מקרים בהם נדרשת לדעתה הפקדת כספים במזומן כחלק מתנאי השחרור, לנצל את מערכת הפקדת הכספים המסודרת של הנהלת בתי המשפט, ובכך לחסוך משאבים מנהליים של המשטרה עצמה על גבם של החשודים.

לא אחת עמדו בתי המשפט על חשיבות ההקפדה על תנאי כליאה הולמים של כלואים. כבי' השופטת פרוקצ'יה עמדה על כך שאין להקשות על אסיר את תנאי מאסרו כגמול או כנקמה על העבירות בגינן הוא נכלא, באומרה:

"התפיסה החוקתית המעגנת את זכויות האדם במעמד נורמטיבי עליון מקרינה ואוצלת גם על זכויות האדם של האסיר, ועל יכולתו לממשן במסגרת הכלא. ביסוד השיטה החוקתית בישראל מובנית ההנחה כי אין לשלול או לגרוע מזכויות יסוד הנתונות לאדם אלא אם כן קיים אינטרס נוגד מוכר, פרטי או ציבורי, רב משקל במידה כזו, המצדיק זאת. הנחה זו פועלת גם בתחום ענישת עבריינים. משמעותה היא כי ההגנה על זכויות אדם ניתנת גם לאסירים לאחר ענישתם, ופגיעה בהם אפשרית רק מקום שאינטרס ציבורי נוגד בעל משמעות כבדת משקל, מצדיק זאת. פגיעה כזו מוכרת אך במידה הנדרשת לצורך השגת האינטרס הנוגד, ולא מעבר לכך ... ראוי להדגיש כי ההגבלות על זכויות האדם המוטלות על ידי הרשות הציבורית לא נועדו להוסיף מרכיב ענישה לעונש שנגזר. תכליתן אינה להוסיף חומרה לגזירה העונשית שהוטלה על האסיר כמטרה העומדת לעצמה. מטרתן אינה לנקום באסיר על פשעיו, בגינם נגזר עליו עונש מאסר, או להקשות עליו את תנאי מאסרו, כגמול על מעשיו הנפשעים. מקום שזו תכליתן של ההגבלות, הן עלולות שלא לעמוד במבחן החוקתיות, משאין זו תכלית ראויה. הגבלה שאינה מתחייבת מהגשמת תכלית המאסר, ואינה נעוצה באינטרס ציבורי לגיטימי אחר, מהווה, הלכה למעשה, הטלת אמצעי ענישה נוסף על האסיר, בגין העבירה שבה הורשע. הגבלה כזו המוסיפה על מידת העונש שהושת על האסיר, חורגת מסמכות הגבלת זכויות האסירים המוקנית לשירות בתי הסוהר. היא

חורגת מעקרונות הענישה הפלילית, ובראשם עיקרון החוקיות ... לפיו אין עבירה ואין עונש עליה אלא אם נקבעו בחוק או על פיו".²⁴⁴

חומות הכלא אינן מפרידות בין האסיר לבין כבוד האדם, כמאמר כב' הנשיא (בדימוס) ברק: "אכן, המאסר מחייב, מעצם מהותו, שלילת חופש, אך אין בו כדי להצדיק, מעצם מהותו, פגיעה בכבוד האדם. ניתן לקיים מאסר שישמור על כבוד האדם של האסיר. חומות הכלא אינן צריכות להפריד בין האסיר לבין צלם האנוש ... בית סוהר אסור לו שיהפך למכלאה, וחדר האסיר אסור לו שיהפך לכלוב ... לא נהיה אנושיים אם לא נבטיח רמה אנושית לאסירים שבחברתנו. אין להשיג את מטרתיה של הענישה הפלילית על-ידי פגיעה בכבוד האסיר ובצלמו כאדם".²⁴⁵

וכפי שצוין בבג"צ רופאים לזכויות אדם (בג"צ "מיטה לכל אסיר"): :

"בהיכנסו אל הכלא, נשללת חירותו של האדם, אך לא נשלל כבודו ... סיפוק הצרכים המינימאליים של האדם, שהם תנאי בלעדיו אין לקיום וחיים בכבוד, מתחייבים גם לגבי אסיר המרצה את עונשו, ולמדינה חובה ראשונה במעלה לספקם, ולהקצות לכך את המשאבים הנדרשים. גם מאחורי סורג ובריה, עומדות לאדם זכויות יסוד "שהפגיעה בהן יש בה משום פגיעה בצרכים מינימאליים ויסודיים של האדם באשר הוא אדם...". ... אם מוטלת על המדינה חובה לדאוג לצרכים המינימאליים של תושביה כחלק מזכותם לכבוד אנושי, על אחת כמה וכמה כך הוא ביחס לבני אדם המצויים במסגרת משמורתה ותחת חסותה, שלגביהם היא נושאת באחריות ישירה ... חשיבות החובה להגן ולשמור על כבודו של האסיר כאדם איננה מצטמצמת לעניינו של האסיר בלבד; זהו עניינה של החברה כולה בעיצוב ויישום של נורמות מוסר ואתיקה ביחס לאדם באשר הוא אדם. באלה נבחנת רמתה המוסרית והאנושית של החברה".²⁴⁶

למרות ניסיונות להביא לשיפור המצב ובראשם העברת האחריות על מתקני המעצר המרחביים ועל מערך ליווי העצורים מן המשטרה אל שב"ס, המצב במתקני הכליאה בהם ביקרו אנשי הסניגוריה הציבורית בשנת 2008 רחוק עדיין מלהשביע רצון. מדוחות אנשי הסניגוריה הציבורית עולה, כי אין המדובר בבעיות או בכשלים נקודתיים ומקומיים. מדובר בבעיה כלל-ארצית, המביאה לפגיעה יומיומית בזכויותיהם הבסיסיות של עצורים ואסירים, ולפגיעה בכבודם כבני אדם. אנו מקווים כי הרשויות הממונות ישכילו לעשות שימוש במידע המובא בדוח זה, על מנת להביא לשיפור כולל ומהיר של הליקויים החמורים המתוארים בו.

²⁴⁴ בג"צ 2245/06 ח"כ נטע דוברין ואח' נ' שירות בתי הסוהר ואח' (החלטה מיום 13.6.06), בפס' 13-14.

²⁴⁵ בג"צ 540/84 יוסף ואח' נ' מנהל בית הסוהר המרכזי ביהודה ושומרון, פ"ד מ (1) 567, 573 (1986).

²⁴⁶ בג"צ 4634/04 רופאים לזכויות אדם ואח' נ' השר לביטחון פנים ואח' (החלטה מיום 12.2.07), בפס' 12.

1. נספח – רשימת מתקני כליאה בהם בוצעו ביקורים רשמיים בשנת 2008

15 מתקני שירות בתי הסוהר

<u>שם המתקן</u>	<u>מועד הביקור</u>
בית מעצר אילת	18.3.08
בית סוהר שיטה	14.5.08
בית סוהר צלמון	27.1.09 ,25.5.08
בית סוהר רימונים	1.1.09 ,18.9.08 ,28.7.08
בית סוהר גבעון	19.11.08 ,28.7.08
בית המעצר אבו-כביר	30.7.08
בית סוהר אשל	8.9.08
בית סוהר איילון	3.11.08
בית סוהר דמון	6.11.08
בית סוהר כרמל	23.11.08
בית סוהר רמון	3.12.08
בית סוהר שיקמה	10.12.08
בית סוהר מעשיהו	28.12.08
בית המעצר המחוזי מגרש הרוסים	29.12.08
בית סוהר גלבוע	1.2.09

6 מתקני משטרת ישראל

<u>שם המתקן</u>	<u>מועד הביקור</u>
תחנת מטה מרחב דן	30.12.08 , 4.5.08
תחנת מסובים	28.7.08
תחנת נתניה	22.9.08
תחנת טירת הכרמל	9.11.08
תחנת חדרה	24.11.08
תחנת מרחב יפתח	25.11.08

8 מתקני מעצר בבתי משפט

<u>מועד הביקור</u>	<u>שם המתקן</u>
24.2.08	בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בפתח תקווה
25.6.08	היכל המשפט בבאר שבע
3.7.08	בית משפט השלום באשקלון
7.8.08	בית משפט השלום בכפר סבא
7.11.08 ,14.8.08	בית משפט השלום בירושלים
24.9.08	בית משפט השלום ובית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו
16.11.08	בית משפט השלום בנתניה
7.12.08	בית המשפט המחוזי בירושלים